

Kas būtų, jeigu mano dukrą pagrobtų į Gazą?	p. 2
Skurdas ir nelaimė suluošina, o perteklius atbukina	p. 4
Arabų apokalipsė prasidėjo maždaug mano gimimo metais	p. 8

Sukilėliai jūrinėje ekspedicijoje į Lietuvą

TEOFIL ŁAPIŃSKI

Mačiau daug žmonių, suklupusių prieš mirtį, būnant su kitais žmonėmis, gyvūnais ir įsiaudrinusiomis stichijomis, bet neprisimenu, kad man kas nors būtų taip gyvai įstrigęs į atmintį, kaip ta jauno skandinavų didvyrio kova, kai jis mus visus išgelbėjo ir dėl savo kuklumo apie tai nemastė. Ak, kaip aš gailiuosi praradęs savo užrašus, kur buvau užsirašęs jo pavardę, ir to, kad nesugebėjau jos išsaugoti kokioje lapo kertelėje, idant visiškai nepamirščiau! Bet Dievas jo nepamirš!

Pirmasis rūpestis nuslinko, bet atsirado kitas. Jūra, tarytum nenorėdama, kad nuo jos paspruktų gražios aukos, labai įsiaudrino, lietus su sniegu it botagais čaižė veidą, naktis užgulė tamsi kaip anglis, uraganas įsisiautėjo kaip reikiant, bangos sulig kalnais svaidė laivą kaip plunksnelę; tai buvo audra, pasirodžiusi visu savo siaubu. Tuomet stebėjau mišlumą jaunojo kapitono, šalia kurio pralaidau beveik visą naktį, nes tame ūžesyje, laivo svaidyme, tarp šauksmų ir dejonų denyje ir iš keleivių kajučių buvo neįmanoma galvoti apie poilsį. Visas kapitono dėmesys buvo sutelktas į kryptį bangų, kurios upėmis tvino per denį. Jeigu nors viena banga būtų smogusi iš šono, tai laivo stiebas būtų nuvirtęs ir viskam būtų atėjęs galas. Todėl kiekvieną iš jų atskirai reikėjo pasitikti priekiu – laivo pirmagaliu, o jos griuvo iš skirtingų pusių, reikėjo nakties tamsoje atspėti jų kryptį ir taip manevruoti laivą, kad prieš kiekvieną jų žaibo greitumu atsuktum pirmagalį. Grumtynės buvo labai įdomios net seniems jūreiviams. Nors kelis kartus buvau nulipęs į kajutę pasistiprinti, stebėjau grumtynes visą naktį labai įdėmiai ir to reginio neatiduočiau už visus pasaulio teatrus. Pagaliau išaušo taip karštai laukiama diena.

Audra irgi nuslopo ir pasirodė, kad didelę nakties dalį iš tiesų prasikapstėme vietoje, per šešias mylias nuo žemyno priešais Laholmo miestelį, kur suradome neblogą prieglobstį. Laivas nepatyrė jokios žalos, nes nutraukti lynai davėsi pritvirtinami per kelias valandas. Vis dėlto nenorėjau toliau plaukti jūra, iš dalies dėl to, kad pralaidau naktį ant stipriai daužomo denio, tad reikėjo kelių valandų poilsio, o paskui buvo įdomu pamatyti tą Švedijos dalį. Todėl pailsėjęs pasiėmiau paštą ir leidausi kelionės sausuma, į Malmę. Paštas Švedijoje paliko gerą įspūdį, visur susidurdavau su gerai paruoštomis ir teikiamomis paslaugomis ir puikiais arkliais. Apskritai ta Švedijos dalis yra derlingesnė, turtingesnė. Ten nėra, kaip, beje, ir visoje Švedijoje, tokių didžiulių dvarų, kokiais gali pasigirti kitos Europos šalys, o ir mūsų Lenkija, bet ir tokio skurdaus gyvenimo, koks pas mus neaplenkia net ir turtingesnio valstiečio, ten niekas neišvaizduoja. Švedijoje, o juo labiau Danijoje ir Norvegijoje klesti ta vidutinė ir maža nuosavybė, kuri padaro žmones laimingus.

Tikrai turėjau bėgti nuo gyventojų širdingo priėmimo, nes tame kelyje, kuriuo važiauvau, jau visur apie mane žinojo. Priėmęs visus kvietimus iki Malmės nebūčiau nuvykęs per mėnesį. Todėl, kad negaiščiau laiko, turėjau apsimesti sergantis.

Kitą dieną nuvažiauvau iki Estofo geležinkelio stoties. Iš ten, pusiaukelėje į Malmę, yra senovinis miestas Lunda, vyskupo ir universiteto buveinė. Kai traukinys kelioms minutėms sustojo, stotyje pamačiau akademinio jaunimo būrį, pasitinkantį mane miela demonstracija. Keletas jaunuolių priėjo prie mano vagono ir trumpa kalba pasveikino kolegų vardu. Padėkojau kilniajam jaunimui keliais žodžiais, ir traukinys pajudėjo, lydimas susirinkusiųjų šūksnių. Pavakare atvykęs į Malmę radau perone belaukiantį senąjį kapitoną Magnuskį ir, po teisybei, visus draugus. Nuoširdžiai pasisveikinome, ir nors tik prieš dešimtį dienų buvome išsiskyrę, man atrodė,

Teofilis Łapiński (1827–1886) – lenkų karo vadas, rašytojas. Gimė Galicijoje, Vienoje baigė Teresės karo akademią. Visą gyvenimą aktyviai kovojo su Rusijos imperizmu. Vengrijos revoliucijos, Krymo, Kaukazo karų dalyvis, čekų armijos savanoris. Lenkijos ir Lietuvos 1863–1864 m. sukilimo metu vadovavo Londono lenkų migrantų suorganizuotai ekspedicijai į Lietuvą. Ekspedicijos tikslas buvo nugabinti į Lietuvą ginklų, amunicijos ir savanorių karių (lenkų ir užsieniečių). 1863 m. kovo 25 d. iš Londono išplaukė garlaivis „Ward Jackson“. Balandžio 12 d. Malmėje, Švedijoje, laive kilo gaisras. Švedijos vyriausybei parėmus buvo nupirktas naujas laivas – burlaivis „Emilie“, į jį perkrautas kroviny. Birželio 11 d. mėginta išsilaipinti Lietuvos pakrantėje ties Juodkrante (tuometinėje Prūsijos karalystėje), bet dėl stiprios audros ekspedicijai žlugus burlaivis grįžo į Angliją.

Prisiminimuose „Sukilėliai jūrinėje ekspedicijoje į Lietuvą“ (*Powstancy na morzu w wyprawie na Litwę, 1879*) pulkininkas Teofilis Łapiński aprašo pasiruošimą ekspedicijai Paryžiuje, Anglijoje, Švedijoje. Gyvai ir autentiškai vaizduojami to meto visuomenės ir politikos veikėjai, lenkai emigracijoje, papročiai ir intrigos, autorius patirti sunkumai ir įspūdžiai, aplankyti kraštai ir žmonės, pati ekspedicija, deja, nesėkmingai užsibaigusi ties Juodkrante.

Joseph Mallord William Turner. Laivo sudužimas. 1805

kad po ilgos pertraukos grįžtu į mylimos šeimos glėbį. Taip nutinka retai, nes ir tarp šeimos narių retai pasitaiko tokio nuoširdumo, jautrumo ir nesavanaudiškumo, kokiu pasižymi karių bičiulystė karo metu, kai dalinamasi blogiu ir gėriu ir kai kiekvienas bet kurią akimirką yra pasirėngęs stoti prieš Teisėją, ir jo sąžinė turi būti švari. Karių bičiulystė visuomet būna garbinga, nesuinteresuota ir retai susijusi šeimos ryšiais. Niekas, be manęs, šiuo atžvilgiu neturėjo tiek ir mielių, ir karčių patirčių.

Kapitonas Magnuskis atraportavo apie labai pagirtiną skyriaus elgesį mano išvykimo metu. Visi klausinėjo, kaipgi būsią toliau.

– Neklauskite manęs nieko, mielieji, nes aš jums nieko nepasakysiu, ir lengvai galite suprasti, kad jeigu ką ir sugalvosiu, tai dabar negaliu to paskelbti. Esame čia kaip tvirtovėje, saugomoje nuo priešo, ir kai reikės išvykti, duosiu įsakymą ir eisite su manimi. Dabar būkite kantrūs ir laukite nurodymų.

Tas pranešimas buvo sutiktas džiaugsmingai ir su pagarbū tikėjimu.

Radau pavaduojantį komisarą, poną Mazurkiewiczų, prieš tris dienas grįžusį iš Paryžiaus, apie tai jau Stokholme, porą valandų prieš išvykstant, buvau informuotas. Neatvežė jis man jokios svarbios naujienos. Paryžiuje apie Prancūzijos intervenciją buvo kalbama daug, bet tai buvo tik troškimai – be jokio pagrindo. Iš paslaptingos ir

nenuoširdžios Napoleono III politikos buvo galima laukti visko, kaip ir visko bijoti. Negalėjome, tiesą sakant, niekuo pasikliauti, tik savo jėgomis, o juk tos jėgos buvo nepakankamos karui su Maskva, tad nieko neliko, kaip ruoštis neišvengiamam pralaimėjimui. Kadangi nacionalinė vyriausybė kvietė atkakliai laikytis ir tęsti kovą, tai reikėjo jos klausyti ir žūti su kitais.

Pačioje mūsų atvykimo į Malmę pradžioje dažnai atvažiuodavę akademikai iš Lundo susipažino su mūsų jaunimu. Jauni nesunkiai susipažįsta ir susidraugauja, tad jie greitai užmezgė santykius. Kelis kartus pas mane buvo atėję akademikai prašyti leisti pasikviesti pas save keletą senųjų lenkų akademikų, ir aš mielai leidau. Savaitė prieš išvažiuojant į Stokholmą sulaukiau iš Lundo vyskupo pono daktaro Thormanderio laiško, kviečiančio pietų, su mandagiu priedu, kad atsivežčiau kelis savo draugus, o tai reiškė, kad mūsų draugija sudarė šventą skaičių – septynis. Priėmiau garbingojo vyskupo kvietimą su didžiausiu malonumu, nes daktaras Thormanderis buvo vienas iš didžiausių mokslo įžymybių Skandinavijoje ir garsėjo savo nepaprastomis savybėmis. Paskirtą dieną aš su kapitonais Magnuskiu, Tyszkiewicziumi ir Kaczkowskiu bei trimis jaunuoliais atvykome į Lundą.

Rūmuose mūsų laukė sekretorius ir vyskupo kariatos, daug akademikų, ir liaudis mus maloniai pasveikino. Rūmuose susipažinau su daktaru Thormanderiu, gražaus ir didingo stoto kunigu, jis mus maloniai pristatė savo pusseserei ir dukterims, gražioms ir nepaprastai mieloms panelėms. Vyskupas jau keletą metų našlavo. Per elegantiškus pietus, kurių geriausias patiekalas buvo neprilygstamas šeimnininko pokalbis, jo šeimos ir kitų švedų svečių mandagumas, vyskupas pasiūlė mums aplankyti katedrą, universitetą ir akademią. Katedra – gražus senovinis pastatas, pastatytas katalikų laikais ir ypatingas tuos, kad susideda iš dviejų bažnyčių – žemutinės ir aukštesnės. Universitetas taip pat įsikūręs senajame pastate. Lenkui įdomi Lundo biblioteka. Joje yra daugybė senų knygų lenkų ir lotynų kalbomis, taip pat daug rankraščių, perkeltų čionai iš Lenkijos karų su švedais metu. Turėjau vos valandą užmesti akį į tuos lobius, daugiau negaliu nieko apie juos pasakyti, tik tiek, kad jie iš tiesų yra.

Ar Krokuvos akademija apie tai žino? Ir ar neverta būtų bibliotekininkų kastos Lunde paprašyti raštų ir rankraščių katalogų, atgabentų iš Lenkijos? Išvykome iš Lundo dėkodami už garbingojo vyskupo vaišingumą.

Po kelių dienų man grįžus iš Stokholmo į Malmę atvyko Lundo profesorių ir akademikų delegacija pakviesti visą lenkų skyrių į rengiamą šventę, kurios tikslas buvo pareikšti pritarimą lenkų reikalui. Nesu, kaip jau minėjau, didelis viešų susirinkimų mėgėjas, bet tą sykį su malonumu priėmiau kvietimą. Gegužės 18 d. 4 valandą po pietų, pasiėmęs drauge visus karininkus, išskyrus tuos, kurie buvo tarnyboje, ir atrinkęs keturiasdešimt padoriausių lenkų bei svetimšalių, išvykau atskiru traukiniu į Lundą. Traukiniui priartėjus mus pasveikino šūvais iš mortyros, geležinkelio stotis buvo papuošta švedų ir lenkų spalvų vėliavomis, orkestras grojo „Lenkija dar nepražuvo“, o mus sveikino nesibaigiančiu valiavimu. Iš artimesnių ir tolimesnių vietovių į šventę suvažiavo daug bajorų ir gyventojų: nedidukas miestas buvo sausakimšas. Profesoriai ir akademikai mūsų laukė perone ir sveikinimo metu visa procesija su vėliavomis ir muzika pajudėjo šventiškai išpuoštomis gatvėmis link katedros. Ten prie durų mūsų laukė vyskupas su dvasininkija ir palydėjo mus į bažnyčią, dvasininkai ir akademikai sustojo priešais didįjį altorių, didžiulė katedra vos pajėgė

MATI SHEMOELOF

Izraelietis Berlyne: „Šis karas, kaip ir visi karai prieš tai, nėra sprendimas“

Mati Shemoelofas, gimęs 1972 m. Haifoje, yra arabų ir žydų autorius, dešimt metų gyvenantis Berlyne. Izraelyje jis išleido dešimt knygų: septynis eilėraščių rinkinius, apsakymų rinkinį, eseistikos knygą ir romaną. Pirmą knygą Vokietijoje – eilėraščių rinkinį *Bagdad. Haifa. Berlin* (2019). Be to, pasirodė jo radijo pjesė „Būsimas krantas“ (*Das künftige Ufer*, 2018). Antra knyga šioje šalyje – eilėraščių rinkinys „Laivelį savo rankoje vadinu randu“ (*Das kleine Boot in meiner Hand nenn ich Narbe*, 2023). Shemoelofas prisidėjo prie dviejų Vokietijos sostinės literatūrinių grupių įkūrimo: „Poetic Haifa – daugialkalbis meninis vakarėlis“ ir „Anu – žydai ir arabai rašo Berlyne“. Kai kurie jo tekstai išspausdinti antologijoje „Ką tai turėtų reikšti: naujoji hebrajų poezija Vokietijoje“ (*Was es bedeuten soll: Neue hebräische Dichtung in Deutschland*, 2019).

„Iš kur tu žinojai? – dabar visi klausinėja. – Teisingai apsisprendei.“ Šių metų pradžioje mano žmona gavo dviemėte prestižinę Jeruzalės hebrajų universiteto stipendiją. Tačiau prieš pusmetį ji atsižvelgė į mano būgštavimus grįžti į Izraelį ir šios paramos atsisakė.

Aš jai nuolat primindavau apie pokyčius šalyje, kurie vyko dėl naujos į dešinę orientuotos vyriausybės. 2023 m. balandį buvau pašturpęs, kai iš Sirijos į Izraelį buvo paleistos raketos, „Hezbollah“ raketos. Gegužę Izraelis pašalino radikalios sukarintos islamistinės Gazos organizacijos „Islamo džihadas“ vadą. Iš Gazos Ruožo į Izraelį buvo tuoj pat paleista tūkstančiai raketų. Izraelis atsakė. Nebenorėjau grįžti ten, iš kur kadaise pabėgau. Dar labiau bijojau vėžtis mūsų vaiką. Tąsyk kalbėjau dramatiškai: „Mes turime tik vieną dukterį.“ Šiandien tai nebeatrodo taip dramatiška. Dabar mane beveik visi sveikina, kad tąsyk mus išgelbėjau, kad likome Berlyne.

Jaučiuosi tiesiog sugniuždytas

Bet iš tiesų nepajėgiu tų sveikinimų išgirsti ar pajusti. Nejaučiu savyje pasitenkinimo ar balsų, kurie kalbėtų: „Juk sakiau tau.“ Mačiau tai artinantis ir tuo pat metu nieko nemačiau. Ne tokias žudynes Izraelio pietuose. Ne tokį Gazos

civilių bombardavimą. Ne šitą keršto karą, net jeigu ir galiu jį suprasti kaip gynybos veiksmą. Visi matėme tai artinantis dėl to, ką darė kariuomenė Vakarų Krante, dėl šaltojo pilietinio karo Izraelyje. Ir nepamatėme – tai mane sugniuždė lygiai taip pat, kaip ir visus kitus.

Spalio 10-ąją, trečią karo tarp Izraelio ir „Hamas“ dieną, pasaulyje gerai žinomas Izraelio rašytojas Droras Mishani parašė į liberalų dienraštį „Haaretz“: reikalavo Izraelio vyriausybės išimties tvarka nerengti keršto žygio prieš „Hamas“. Jis pasiūlė gedėti 1 400 nužudytų izraeliečių, 199 paimtų įkaitų ir tūkstančių sužeistųjų. Žinoma, jo nuomonės niekas neklausė. Bet aš nusiunčiau jam asmeninį laišką, kuriame parašiau, kad skaičiau jo žodžius su ašaromis akyse. Jis atsakė: „Bijau, kad geros dienos neateis, bent jau negreitai. Tikiuosi, Jums gerai sekasi Berlyne. Teisingai apsisprendėte... Būkite apkabintas.“

Metų metus buvau laikomas palikusių Izraelį ir išdavusių tautinę vienybę, dabar tapau tiesiog „teisingai apsisprendusių“ išvykti į Berlyną. Jausmas toks, kad beveik visi žinojo ar bent jau turėjo žinoti, kur link viskas krypta. Bet esu tiesiog sugniuždytas ir nenoriu žinoti.

Paskambinau mamai. „Tu nesupranti, – pasakė ji, – tai ne žmonės.“ Bandžiau paaiškinti, kad ne visi palestiniečiai remia „Hamas“; ir galbūt ne visi „Hamas“ šalininkai palaiko terorą prieš Izraelį. Bandžiau kalbėti apie Gazos Ruožo apgultį, kuri tęsiasi iki šios dienos (Izraelis neleidžia palestiniečiams pasistatyti uosto arba oro uosto).

„Tai kaip Holokaustas“, – suriko ji. Supratau, kad turiu liautis būti toks racionalus. Ji išsekusi. Visą dieną sėdėjo Haifoje prieš izraelietišką televizorių. Rūpinasi dėl įkaitų šeimų, lyg tai būtų jos pačios šeima. Kaip galėčiau jai to neleisti? Dabar mano sūnėnas ir dukterėčia bus pašaukti į armiją. Sesuo nemiega naktimis, jaudinasi. Turėčiau verkėti kartu su ja. Jaučiu, kad padariau klaidą. Neatidžiai klausiau. Gal dėl to, kad buvau per toli.

Mano mintys tomis dienomis sukasi apie nusivylimą ir trumparegiškumą. Izraelio palestiniečių poetas rašė apie keršto beprasmybę.

TAHA MUHAMMAD ALI

Kerštas

*Kartais... norėčiau
sutikti dvikovoje vyrą,
kuris nužudė mano tėvą,
sugriovė mūsų namą,
mane išvarė
į
ankštą žemę.*

*Ir jeigu jisai mane nužudytų,
pagaliau pailsėčiau,
o jeigu būčiau pasirengęs –
atkeršyčiau!*

•

*Bet priešininkui pasirodžius
jeigu paaishkėtų,
kad jis turi motiną,
kuri jo laukia,
arba tėvą,
kuris uždėtų
dešinę ranką
širdies vietoje jam ant krūtinės,
sūnui pavėlavus į susitikimą,
dėl kurio jie sutarė,
bent ketvirtį valandos –
tada nežudyčiau jo,
net jeigu galėčiau. [...]*

Nazaretas, 2006 m. balandžio 15 d.

Ar tikrai galėčiau būti toks padorus kaip šis rašytojas? Niekada nepamiršiu šeštadienio ryto, kai sužinojau apie teroro išpuolius. Arba kitos dienos, kai viena po kitos plaukė žinios apie šimtus žmonių, išskerstų per žudynes Izraelio

Memorabilia

Šviesos efektai

Ne karas tai, ne gaisro ugnis, nors būtų panašu, o ir suprantama šiais laikais. Bet užrašas ant nuotraukos lenkų kalba švelniai sako: „Zaduszki w Świecicach, 1931 rok.“ Kitaip tariant, Švenčionių kapinės per Vėlines. Tikrai atrodo, kad medžiai liepsnos apimti. Įspūdingas paveikslas. Šiaip nuotrauka mėgėjiška, be parašo, anoniminė. Dabar internetas Vėlinių proga, aišku, pilnas tokių vaizdų, bet prieš šimtą metų provincijos mieste turbūt nebuvo įprasta vaikščioti su fotoaparatu ir gaudyti gražius kadrus. Juo labiau patamsiais, naktį, kapinėse. Matyt, iš tiesų pribloškė fotografą ta Vėlinių pašvaistė.

Švenčionys iki 1939-ųjų rudens kartu su Vilniumi ir Vilniaus kraštu priklausė Lenkijai, taigi nenuostabu, kad ant nuotraukos užrašyta lenkiškai. Lenkų ir žydų tautybės gyventojai dominavo mieste. Bet buvo ir didelė, stipri lietuvių bendruomenė, veikė lietuviška gimnazija, Šv. Kazimiero draugijos skyrius, parapijoje dirbo lietuviai kunigai. Rusams užgrobus rytines Lenkijos žemes, Švenčionių rajonas beveik metus buvo priskirtas sovietinei Baltarusijai.

Pats žodis *Zaduszki* skamba šiltai, net žaismingai. Mūsų ausims keista taip nesolidžiai vadinti mirusiųjų paminėjimą. Nors kadaise buvome ir mes Vėlines išsivertę tiesiai iš lenkų kalbos – *Uždūšinės*. Gal kur nors tebevadina iki šiol. Adomo Mickevičiaus poemoje yra ir kitas slaviškas žodis – *Dziady*. Kažkas susiję su protėvių kultu, dievais. Tą vakarą viskas susiplaka, nes ką mes galime žinoti apie aną pasaulį. Helovyno raganos ir skeletai galbūt irgi nebūtų svetimieji.

Karo ir gaisro nuotraukoje nėra, bet praeis lygiai dešimtmetis ir Švenčionių žemėje liesis kraujo upeliai. Turbūt daugiau nei kitur Lietuvos provincijoje. Netoliese,

Švenčionėlių kariniame poligone, 1941 metų rudenį nužudyti keturi ar penki tūkstančiai apylinkės žydų. Liudininkai girdėjo, kaip, stovėdami ant duobės krašto, pasmerktieji giedojo ir garsiai meldėsi. Kitąmet pavasarį naciai ir jų kolaborantai, keršydami už kruviną tarybinių partizanų išpuolį, sušaudė kelis šimtus vietos gyventojų, įkaitų, daugiausia lenkų, tarp jų ir du kunigus. Net po daugelio metų apie vieną jų Švenčionyse pasakodavo, kad į egzekuciją jis ėjęs basas. Kristaus pavyzdžiu.

Švenčionyse gimęs ir iš geto pabėgęs narsus jaunuolis Icchakas Aradas, būsimasis Izraelio kariuomenės generolas, taps tarybiniu partizanu; ten vėl kraujo ir gaisrų grandinė. Bet štai tarp visų baisybių ir šviesi istorija apie išgelbėtą žydų berniuką. Jį, gimusį jau Švenčionių gete, motina slapta išnešė ir atidavė pamaldžių lenkų šeimai. Buvo pasakyta, jog vaikas bus pakrikštytas ir auklėja-

mas katalikiškai. Motina, jau praradusi vieną kūdikį, su viskuo sutiko, kad tik sūnus liktų gyvas. Esą net jei bus kunigas. Išgelbėtas vaikas, Švenčionių bažnyčioje pakrikštytas Romualdo vardu, po karo su naująja šeima persikėlė į Lenkiją ir iš tiesų taps kunigu, kunigų seminarijos dėstytoju. Prieš keletą metų lankėsi Vilniuje, buvo nuvykęs ir į gimtąjį miestą. Apie savo kunigišką pašaukimą kalbėjo, kad vaikystėje didžiausia religinė patirtis jam būdavo mišių rinkliava Švenčionių bažnyčioje: įmeta smulkų pinigėlį klebonui į pintinę, o tas paglosto vaikui galvą. Sugrįžęs namo, jis pats sau pakartodavo tą dvasinį veiksmą. Viskas išliko, patirtis veikė.

Truputį juokinga, nes mano asmeninė religinė patirtis to miesto bažnyčioje taip pat susijusi su mišių rinkliavomis. Buvau seminariją bebaigęs klierikas, liturginei praktikai Didžiosios savaitės metu paskyrė į Švenčionis. Atgimimo metai, bažnyčia pilna žmonių. Klebonas prie altoriaus, o klierikas braunasi per minią su krepšeliu aukoms. Prikrisdavo gausiai nuvertėjusių rublių, paskui vakare su klebonu buvo smagu viską suskaičiuoti ir surūšiuoti. Klebonas, aišku, buvo meistras.

Kapinių nuotraukoje nei tų istorijų, nei dvasinių patirčių, žinoma, neperskaitysi. Gražiai, galingai liepsnoja Vėlinių nakties laužas, ir tiek. Rodos, lyg apskritai nebūna tų kraujo ir sielvarto upelių. Nežinau, kokį savo bet čia įterpti. Kad jo nereikėtų, išeidamas paliksiu kambaryje degančią šviesą. Temsta dabar anksti, baugiai, tai sugrįžus vakare gausiu netikėtą šviesos efektą. Turbūt ne šios žemės – kito pasaulio dovaną.

pietuose. Palaipsniui skaičius išaugo iki daugiau nei 1 000. Tarp jų buvo tūkstančiai sužeistų ir šimtai įkaitų, ligonių, tiek daug (!) vaikų ir neįgalųjų. Jų istorijos ir nuotraukos nebepaleidžia. Matau juos vėl ir vėl, galvoju, ką sakysčiau ar daryčiau, jeigu per teroristus prarastčiau savo šeimą.

Pasidalinau instagrame, kad, nepaisant teroro, žudynių, karo, sugriovimų ir milžiniškų netekčių, nepraradau tikėjimo žydų ir palestiniečių sugyvenimu Izraelyje / Palestinoje. Giminaitis parašė: „Gėdykis.“ Keletui valandų deaktyvavau instagramo paskyrą ir norėjau išsitrinti iš visų socialinių tinklų. Jaučiausi vienišas ir sutrikęs. Nesu tenai, galbūt negaliu to suprasti. Bet, kita vertus, pažįstu tą vidinio konflikto būseną.

Tai ne pirmas ir ne paskutinis kartas, kai Izraelis nukentė nuo raketų ir teroro. Prisimenu, savo magistro darbą 2006 m. rašiau apšaudant „Hezbollah“ raketoms. Studijavau Haifos universitete ir kartais pakeliui į kalną turėdavau ieškotis priedangos. Studijų metais mokiausi iš knygų ir iš tokių pilietinių organizacijų kaip „Musawah“ ir „Adalah“, su kurių aktyvistais susipažinau, taip ši tą suvokiau.

Raketos kažkaip susijusios su mano supratimu apie palestiniečių istoriją. Po 1948 m. karo netekčių iš Izraelio buvo išvaryti 750 000 palestiniečių. Aš įsisąmoninau skausmą dėl Nakbos ir po 1967 m. karo prasidėjusią okupaciją. 1948 m. pabėgėliai bandė grįžti į savo žemę, bet Izraelis neleido ir šaudė netgi tuos, kurie mėgino pereiti sieną tarp Izraelį supančių arabiškų šalių. 1951 m. Izraelis išleido įstatymą apie „esančius nesąncius“, kuriame aiškinama, kad palestinietis, nesantis savo namuose, praranda nuosavybę. Kitais žodžiais tariant, palestiniečių nuosavybė perėjo į Izraelio žydų tautos rankas. Kai kurie Gazos Ruožo gyventojai yra pabėgėliai iš Haifos ir aplinkinių kaimų.

Šį eilėraščių parašiau kaip dalį savo praregėjimo, kaip įniršio ir atsisakymo palūžti išraišką:

Kodėl aš nerašau izraelietišku meilės eilėraščių

Poetui Amiri Barakai

*Iš pradžių atiduokite man istoriją,
o tada vadovėlius
ir nesakykite, kad mano eilėraštis yra politinis manifestas,
nes apie neteisybę jūs neturite jokio supratimo, štai
nedidelė nuoroda:
reikalauju iš Izraelio centrinio banko žalos atlyginimo
palestiniečiams, mizrachiams, moterims,
lesbietėms ir gėjams
už kiekvieną pažeminimą, kiekvieną pabėgėlių stovyklą,
kiekvieną uždarą karinę
zoną, kiekvieną nutildymą ir papirkimą,
reikalauju, kad atvertumėte poezijos seifą,
grąžintumėte visą žemę tiems, iš kurių ją paėmėte, ir
jiems atlygintumėte
už okupacijos siaubus,
aš laukisau prie banko, po Valstybinio draudimo langais,
tarp Finansų ministerijos tarnybinių automobilių,
kol tinkamai atlyginsite visą sutaurintą rasizmą,
ir kai mano atlygintų vaikų vaikai studijuos universitete,
lygiateisiai,
be patyčių, tik tada būsiu pasirengęs rašyti izraelietiškus
meilės
eilėraščius*

**VERSSchmuggel Israel Hebräisch-Deutsch,
Berlyno literatūrinės dirbtuvės, 2012 m. balandis**

Bet manau, kad jau seniai, kai dar gyvenau Izraelyje, kažkuri mano dalis buvo sugniužusi, prarasta, išsigandusi. Gimiau ir augau Haifoje, jos socialinė tikrovė yra dvitautė. Prieš sionistų įsigalėjimą Haifa buvo kosmopolitiškas ir daugiakultūris miestas, daugumą sudarė palestiniečių gyventojai.

XX a. pradžioje mano senelis pabėgo į Haifą iš Irano miesto Mašhado. XIX a. pabaigoje žydai Mašhade buvo nuožmiai persekiojami. Jie turėjo slėpti savo žydišką tapatybę arba atsiversti į islamą. Praėjusio amžiaus pradžioje senelis įsigijo triaukštę vilą ant Karmelio kalno ir atidarė Haifoje drabužių parduotuvę. Jis supirkdavo prekes iš jūreivių, atvykusių į Haifos uostą, o tada parduodavo jas savo parduotuvėje senamiestyje. Keliavo po Palestinos šiaurę, tokius miestus kaip Šefa Amras, Nazaretas ir Akas, vertėsi didmenine prekyba drabužiais. Sūnūs, mano tėvas ir jo brolis, pratęšė šią tradiciją. Tėvas kalbėjo persiškai, jidiš, arabiškai, angliškai, daugeliu kitų kalbų. Bet tokio gyvenimo būdo Artimuosiuose Rytuose jau seniai nebeliko.

*Sako, tu kaip karalius Saliamonas mokėjai daug kalbų,
bet neatsimenu, kad būtum kalbėjęs persiškai
su mano seneliu, kuris man ištiesė ranką,
o aš ją pabučiavau.
Šiandien žinau, tas bučinys buvo tam tikras žodis
iš žodyno, pražuvusio praėjusiame amžiuje.*

**(„1.“, eilėraštis iš „Das kleine Boot in meiner Hand
nenn ich Narbe: Gedichte“, Parasitenpresse, 2023)**

Galbūt jau seniai pastebėjau Izraelio valdžios klystkeilius. O šito karo nenumačiau. Teroro išpuolis sugriovė ne tik daugelio žmonių gyvenimus, bet ir bet kokią galimybę mąstyti apie taiką ir sugyvenimą tarp izraeliečių ir palestiniečių tiek Izraelyje, tiek už jo ribų. Šis karas, kaip ir visi karai prieš tai, nėra sprendimas. Jis tik sugniuždys ir traukos dar daugiau žmonių abiejose pusėse.

Jau beveik dešimtmetį Izraelis susitinka su „Hamas“ tik per tarpininką (pavyzdžiui, Kataro arba Egipto valdžios atstovą). Nesuprantu, kodėl Izraelio premjeras Benjaminas Netanjahu niekada nesusėdo su „Hamas“ lyderiais Persijos įlankos valstybėse. „Taigi Netanjahu nėra susitikęs net su Abu Mazenu, nuosaikiu Palestinos autonomijos administracijos vadovu Ramalaje, – sako man žmonės. – Manote, jis ryšis politinei savižudybei ir susitiks Katare su „Hamas“ vadais?“ Taip žemai smukome.

Raunu paskutinius plaukus sau nuo galvos ir stebiuosi: politinio susitikimo kaina yra tokia nedidelė, ir joks žmogus nuo to nemiršta. Tačiau karo kaina milžiniška, niekas negali numaldyti gedulo ir skausmo, liekančio nusiaubtoje sielos žemėje.

Skaitau žinias, kurios darosi vis blogesnės, ir negaliu liautis galvojęs apie tai, kas būtų nutikę, jeigu Vakarų šalis ir Izraelis būtų pripažinę vienintelių demokratinių rinkimų Palestinoje rezultatus. 2006 m. Izraelis ir Vakarai atsisakė tai padaryti. Buvau pakviestas paskaityti keletą eilėraščių Izraelio Knesete – tai buvo pilietinės iniciatyvos panaikinti Gazos Ruožo okupaciją dalis. Parašiau specialų eilėraščių ciklą, atspindintį sąmonės būseną, kuria siekiau sujungti savo žydišką ir arabišką tapatybę su palestinietiška:

*Nesuvokiama blokada
vidury apsiausto žodžio,
širdis,
kaip galima žemę jos sėkloms nurengti,
kaip gali sėklos sudygti
be žemės,
elektrinė, pakrauta metaforomis,
žiūrėk, eilėraštis pervargęs byra,
žydų šeimos sūnus iš Bagdado,
iš Alepo, iš Mašhado
pašalina sienas, duris ir vyrius.*

**(„Gaza III“, eilėraštis iš „Bagdad. Haifa. Berlin“,
Aphorisma Verlag, 2019)**

Močiutė, sausainiais sulaikiusi „Hamas“ teroristus

Nuotraukos tų nekaltų vaikų, kurie staiga tapo įkaitais, privertė mus sapnuoti košmarus. Negaliu liautis galvoti apie tai, kas būtų, jeigu mano dukrą pagrobtų į Gazą. Galų gale tikriausiai apalpčiau ir negalėčiau ištarti nė žodžio. Dabar visi kalba apie (Maroke gimusią) žydę izraelietę močiutę Rachelę Edri, kuri sausainiais sulaikė teroristus. Šeštadienį, spalio 7 dieną, 7 valandą ryto Ofakime, pietų Izraelio mieste, nutolusiame nuo Gazos Ruožo apie 15 km, sukaukė sirenos. Ji išvydo į butą įsilaužusius penkis iki dantų apsiginklavirusius teroristus.

„Pamačiau penkis „rotweilerius“ veržiantis pro mano langą“, – sakė Rachelė Edri Izraelio televizijai „Channel 13“ ir papasakojo apie tą momentą, kai per Simchat Toros šventę „Hamas“ teroristai įsibrovė į jos namus, vienus iš daugelio pietų Izraelyje tą rytą. „Jie turėjo granatas, kalašnikovus ir dar balažin ką. „Mes esame kankiniai, kankiniai!“ – šaukė jie.“ „Ar valgėte? Gal norite kavos ar arbatos? Galiu padaryti“, – pasiūlė ji teroristams, kai tie laikė prie galvos granatą. Vėliau „ABC News“ Rachelė sakė žinojusi, „kad jie būna itūžę, kai nevalgę“, todėl pagamino jiems vištienos ir pasiūlė sausainių. „Maitinau juos ir kalbėjau: „Kiek tau metų? Iš kur esi?“ Kol pora kantriai laukė išgelbėjimo, kartu su įsibrovėliais dainavo izraelietiškas dainas. Vienas teroristų buvo sužeistas, ir Rachelė jį netgi aptvarstė, atsėdėjo šalia, paglostė ranką. „Bandžiau nukreipti jų dėmesį, kad mūsų neužmuštų. Taip pat nenorėjau, kad jie būtų alkani ir suirzę.“

Ji pasiūlė jiems arbatos ir sausainių, kol atvyko Izraelio gynybos pajėgų (IDF) kareiviai. Pasitelkė savo šiaurės afrikietišką svetingumą, ir kažkas šitoje arabiškoje kultūrinėje jungtyje išgelbėjo jai gyvenimą.

Noikelnas: nardai su gaziečiu ir mano taika su „Hezbollah“ kareiviu

Berlyne pirmą kartą turėjau progą susipažinti su žmogumi iš Gazos. Izraelyje nėra jokių galimybių sutikti palestiniečius iš Gazos Ruožo. Jis gėrė kavą toje pačioje kavinėje Vėzerio gatvėje, kurioje sėdėjau ir aš. Kitą sykį susitikome rūkymo kambaryje (tada dar nebuvau metęs rūkyti). Išsiaiškinome, kad abu mėgstame žaisti nardais. Ir labai greitai tas žaidimas tapo mus jungiančiu elementu. Kiekvieną kartą, kai tik ateidavau į kavinę, sužaisdavome. Išmokė mane *machbusos*, visai kito nardų varianto. Ar jis dar su manim žais?

Berlyne sutikau ir „Hezbollah“ kareivį. Buvo labai keista. Kadaisė tarnavau Pietų Libane. Kiekvieną kartą, kai tik su tanku nuvažiuodavome prie Libano sienos, rasdavome „Hezbollah“ paliktų bombų. Parašiau eilėraščių apie laikiną taiką, kurią su juo sudariau:

*Netikėtai ant upės kranto susiduria „Hezbollah“ kareivis
ir Izraelio*

*armijos kareivis,
jis norėjo tave išvaryti iš Libano, nes įsiveržei į jo namus,
tu atitinkamai sumokėjai, kad pasiektum jo kalašnikovo
buožę.
vidury pokalbio pristato tave savo draugams libaniečiams,
reta akimirka smilksta iš šios Berlyno taikos pypkės
linkui dangaus,
upė, mačiusi visokiausių kraupių karų leviatanus, irgi
apsineša,
ir tu žinai, mes nuolat krauname kaltę sau, bet tokiai
laikinau draugystei
yra debesis, paslėptas nuo žvilgsnio,
jis šnabžda saldžią paslaptį Dievui.*

**(„7.“, eilėraštis iš „Das kleine Boot in meiner Hand
nenn ich Narbe: Gedichte“, Parasitenpresse, 2023)**

Ar mūsų draugystės, nepaisant šio karo, išliks? Ir vėl „Hezbollah“ bombarduoja Izraelio šiaurę, kur gyvena mano šeima. Ir kiekvieną dieną aš jaudinuosi, o našta, slegianti mūsų pečius, sunkėja.

Gazos Ruožas: žmogiška kaina katastrofiška

Izraeliečiai draugai ir kolegos bijo kalbėti hebrajiškai arabiškose Noikelno, Berlyno Artimųjų Rytų rajono netoli mano namų, parduotuvėse. Praėjusį penktadienį į Kroicbergo *Fraenkelufer* sinagogą per šabo palaiminimą atvyko Vokietijos prezidentas Frankas Walteris Steinmeieris ir pasakė kalbą: „Žydai Vokietijoje niekada neturės baimintis dėl savo gyvenimo. Žydų gyvenimo apsauga yra mūsų demokratijos dalis. Žydų saugumas yra mūsų demokratijos pagrinduose. Tik tada, kai mūsų bendrapilietės ir bendrapiliečiai žydai gyvena ramiai ir saugiai, tai gali daryti ir visa šalis.“ Vėliau į sinagogą sugužėjo šimtai žydų ir ne žydų, jie sustojo į savotišką simbolinį skydą. Taigi Steinmeieris pažadėjo saugumo jausmą, bet žydai Berlyne bijo.

Izraelio generolai žada eliminuoti „Hamas“. Tačiau žmogiška kaina milžiniška. Į šalį vis dar netiekiamas vanduo, maistas ir humanitarinė pagalba. Klausiu savęs, ar Izraelis tikrai tiki, kad pavykus nužudyti ar kitaip neutralizuoti visus „Hamas“ kovotojus galės juos pakeisti tolerantiškesniu režimu. JAV pasisėkė Irake pašalinti Sadamo Huseino diktatūrą. Tada atėjo „Al Kaida“, po jos – „Islamo valstybė“, ir iki šios dienos dėl klaidos, kurią neišprovokuoju įsiveržimu į šią nelaimingą šalį padarė JAV ir Didžioji Britanija, Irakas yra iki pamatų sugriautas.

Draugas iš Haifos atsiunčia žinutę apie mūsų bendro pažįstamo iš aukštosios mokyklos laidotuves, jis buvo nužudytas per festivalį Izraelio pietuose. Dūžta širdis. Smurtas prie manęs taip priartėjo. Visas feisbuko srautas pilnas žmonių istorijų, kuriose maldaujama apsikeisti kalniniais. Bet atrodo, kad Izraelis labiau nori atkeršyti „Hamas“ negu paleisti įkalintus palestiniečius. Žmonės nežino, kad palestiniečių istorija susipynusi su jų politinių kalinių istorija. Nuo 1967 m., kai Izraelis užėmė Rytų Jeruzalę, Gazos Ruožą ir Vakarų Krantą, buvo suimta apytikriai milijonas palestiniečių, – taip šią vasarą pranešė Jungtinės Tautos. Kas penktas palestinietis buvo areštuotas ir apkaltintas remiantis 1 600 karinių įsakymų, kurie reguliuoja kiekvieną Izraelio okupuotoje teritorijoje gyvenančių palestiniečių gyvenimo aspektą. Tarp palestiniečių vyrų įkalinimo procentas dvigubai didesnis – įkalinti buvo 2 iš 5.

Aš sugniuždytas, nes nežinau, kaip mes iš šito karo išeisime. Per pastaruosius dešimt savo kūrybinio gyvenimo metų bandžiau rasti jungtį tarp žydų ir arabų, tarp izraeliečių ir palestiniečių, tarp savo žydiškos ir arabiškos praicities ir praicities visų atvykėlių, kuriuos tik sutikau Berlyne. Vienai mano naujausių iniciatyvų „Mes: žydai ir arabai rašo Berlyne“ pavyko iš Berlyno Senato gauti paramą festivaliui „Artimųjų Rytų Sąjunga“, kuri (kaip ir Europos Sąjunga) turėtų būti įkurta po taikos sudarymo tarp Izraelio ir Palestinos. Šis dvitautis festivalis, kurį kartu kuruoja palestiniečiai ir izraeliečiai, sulaukė didelio Vokietijos žiniasklaidos dėmesio. Bet dabar bijau, kad Izraelis ir Palestina virs kito Iraku arba Afganistanu. Nors iš kur man žinoti? Nepamačiau, kaip artinasi šie įvykiai. Tikiuosi, kad ir čia klystu lygiai taip kaip tada, kai neparvykau į Izraelį, o likau Berlyne. Bet realybė pjaunasi su taikos galimybėmis. Aiškinu savo partneriui, kad taikos tarp palestiniečių ir izraeliečių šansas prarastas. Ji verkia ir sako: „Nekalbėk taip!“ Ir aš verkiu kartu.

**„Berliner Zeitung“, 2023.X.28
Vertė Goda Volbikė**

Beribė it krikšto malonė meilė

Kaziukui

Mintijant apie kai kuriuos tekstus, gimdymo metafora neatrodo nei perspausta, nei banali. Nepaisant visų kultūrinių apdarų – citatų, akivaizdžių ar paslėptų nuorodų, žaidybiškumo, – jie palieka plyšusių audinių, trūkusių kraujagyslių, nudraskytų šašų įspūdį. O kartu jie keistai įtraukia ir gydo, susiuvia ir užado, suvysto ir užliūliuoja. Ne, užmiršti nepadedą, bet laimina ilgesį. Šios literatūrinės globos neriboja nei kanonai, nei žanrai, nevaržo nei ovacijos, nei nušvilpimai. Kiekvieną ji išlinka savaip. Ji *ištinka*. Panašiai pagautą netobulą būtybę Michelio Tournier romano „Penktadienis, arba Ramiojo vandens limbai“ analizėje gražiai apsakęs Algirdas Julius Greimas: „Subjektas, iš pradžių gulėjęs savo lovoje, keliasi, stojasi tarpduryje, susvyruoja ir yra priverstas atsiremti į staktą: šviesa jį apakina stačią; sukrėstas jis iš sutrikimo pasvyra“ (Algirdas Julius Greimas, *Apie netobulumą*, iš prancūzų kalbos vertė Saulius Žukas, Vilnius: Baltos lankos, 2004, p. 19). Ir kiek toliau (p. 20): „Tiesą pasakius, tai tobulybės ilgesys: iš pradžių erdvinės, pasireiškančios akimirka pajausta „kitos salos“ forma, po to nusidriekusios laiko ašimi, paslėptos netobulumo ekrano, kurį sudaro „jo kasdienių rūpesčių lėkštumas“.“ Atrodo, kad ir Greimas prie tekstų plūša iš tobulybės ilgesio, kaskart pridengdamas perskaitytą prasmę tik dar vienu šydu. Bet kur nuslepama, galima ir pasislėpti: atsidavusiam skaitytojui – net ir pačiam intelektualiausiam – tekstas pirmiausia yra prieglobstis.

Poreikis ieškoti užuovėjos raštijoje – vėlyvas apreiškimo religijų (judaizmo, krikščionybės, islamo, zoroastrizmo) vaisius. Per patikimą tarpininką apreikštai žiniai palaipsniui virstant nušviečiančiais, įkvepiančiais, guodžiančiais vienos ar kitos religijos šventųjų raštų žodžiais, bet kartu niekuomet iki galo juose neišsitenkant, asmuo pamažu įpranta patirti tekstą kaip slenksčių ir anapus jo plytinčią, sunkiai įgarsinamą ar suvis tylinčią prasmę. Kad ir kokia visa apimanti, ši tyla nekurtina, negaudžia šimtais skirtingomis kryptimis žyrančių reikšmių, neatima žado, veikia ji yra daug žadanti, prisigėrusi atidaus laukimo, pulsuojuanti paslaugumu. Tokia tyla – būtina sąlyga išgirsti erdve ataidintį kito laiką, įkristi į nepelnytai atsivėrusį draugystės šulinį, paliudyti tarp dviejų beįsikūnijantį Trečią. Tai – vaisinga tyla. Kristus, Dievo Sūnus, Įsikūnijęs Žodis, apsigyvena tarp mūsų, kad suteiktų materiją ir dvasią, surištų jas abipusiam išsilydinimui privalomu pakantumo meilėje saitu. Netiesa, kad anapusių besizvalgantis asketas niekina kūnišką prigimtį: jis ją myli taip smarkiai, kad trokšta bet kokia kaina nuskaistinti – padaryti vertą tapti išganymo malonės epicentru. Raštiją vertinantis skaitytojas taip pat turėtų būti savotiškai santūrus ir susitvardęs, viena vertus, atsirenkantis reikšmes, kita vertus, nepaverčiantis jų stabu.

Kad požiūris į tekstą galėtų būti santykio su Dievu provaizdis, – žinoma, paika ir turbūt tik į užkietėjusios filologės galvą šauti galinti mintis. Ir vis dėlto tam tikrų, ne taip grubiai bei tiesmukai pateiktų jos atgarsių galima aptikti ir kur kas išmanesniuose mintijimuose. Neminint akivaizdžių ir galiausiai bene kiek perspaustos paralelės tarp Friedricho Nietzschės Dievo mirties ir Roland'o Barthes'o autorios mirties idėjų, norėtųsi panagrinėti, mano manymu, subtilesnius ir šiandien aktualesnius Simone'os Weil svarstymus apie mokymąsi apskritai kaip konkretų Dievo valios pažinimą.

Esė „Apmąstymai apie tinkamą mokslo panaudojimą mokykloje Dievo meilei ugdyti“ – esė, kuri turėtų būti kiekvieno pedagogo (beje, visiškai nebūtinai dievoto) privalomų skaitinių sąrašė, – Weil kaip niekur kitur įsigilina į dėmesio sutelkimo klausimą. Pradėjusi nuo teiginio, kad „malda – tai dėmesio sukaupimas“ (Simone Weil, *Dievo laukimas*, iš prancūzų kalbos vertė Diana Bučiūtė, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2017, p. 57; toliau cituojant iš šios knygos nurodomas tik puslapis), ji palaipsniui imasi išryškinti dėmesio apskritai galią – numanomą gebėjimą sakralizuoti akiratin pakliuvusį objektą, reiškinį, kitą subjektą. Kadangi susikaupimo ir atidos reikalauja ne tik ruošimasis egzaminui, bet ir vaggystė, privalu pabrėžti, kad išskirtine ir nepamainoma antgamtinio dėmesio ypatybė įvardijamas laukimas. (Išties gabus mokinys kur kas panašesnis į elgetą nei į vagį: nors ir jaučia trūkumą, nėra godus, neieško, nesirenka – tik nusizemina ir budi.) Dėmesį Weil apibūdina kaip sustabdytą ir tuščią mintį, atskirtą nuo kitų jau suformuotų ir bet kokio žinojimo foną sudarančių minčių, „pasirengusi[a] su visa gryna tiesa priimti objektą, kuris į ją įsiskverbs“ (p. 63). Tokio dėmesio priešingybė yra skuba ir dėl jos įvykstanti bei vietos tiesai nepaliekanti klaida.

Tapo įprasta atkreipti dėmesį (ir čia į vieną dūdą, rodos, pučia visi – nuo neoliberaliausių nuomonės formuotojų iki kairuoliškiausių aktyvistų), kad didžiausia už pinigų įgyjama brangenybė – laikas, ir vis dėlto retai kas pastebi paradoksą, jog būtent pinigai ar tiesiog materialinė gėrovė dažnai tampa kliūtimi tinkamai tuo laiku pasinaudoti. Nenoriu romantizuoti nei skurdo, nei nelaimės, tačiau taip pat nenoriu giedoti ditirambų mamoni. Neeilinėmis patirtimis ir daiktais pertekusioje kasdienybėje beveik neįmanoma netapti išrankiam ta iškreipta ir apverktina prasme, kai geru imama laikyti tik tai, kas neįprasta ar nebūtina, niekinant visa, kas neišvengiama ar, kitaip tariant, kas padiktuota Dievo valios. Skurdas ir nelaimė suluošina, o perteklius atbukina – tai irgi luošumas, tik išskirtinai dvasiniame lygmenyje. Įsivaizdavimas, kad gali viską ar bent jau daug ką sau leisti, apkartina laukimą – šis ima rodytis mažų mažiausiai absurdiškas, – tad skubos padiktuota klaida – ironijos neišvengsime – tik laiko klausimas. Tiesa, laiko trūkumas taip pat implikuoja skubą, tačiau kartu priverčia apsiriboti būtinybe, kuri, kad ir ne tokiu tobulu pavidalu kaip gamtos dėsnuose, vis dėlto yra arčiau betikslio, dieviško visatos grožio nei savivalės.

Iš tiesų kiekvienas tekstas balansuoja ant būtinybės ir beatodairiškumo ribos – tai savotiškas kiekvieno teksto medžiagų apykaitą reguliuojantis dialektinis fermentas. Šiuo atveju laisva valia ir asmeniniai tikslai taip pat turi savo vietą po saule. Išžvalgyti takelius nepametant kelio – kantrybės ir nuolankumo reikalaujantis darbas. Kasdien prie tekstų plūstantieji ir visaip kaip juos knebinėjantieji (rašytojai, vertėjai, redaktoriai, korektoriai) iš patirties žino tūkstančio ir vienos nakties budėjimų vertę. Kartais (tiesą sakant, palyginti dažnai) tam, kad būtų atrastas tinkamas žodis, prireikia ne tik daugybės naktų, bet ir daugybės galvų. Nors konkurencijos principu besivadovaujanti vartotojiška kultūra negali apsieiti be karalaičių, nugalabijus devyngalvį slobiną pasaka taip pat kaipmat pasibaigtų.

Asmeninis tikėjimas svarbus, individualios pastangos būtinos, tačiau tikinčiųjų ir ne tik kasdienybėje Žodis įsikūnija ir yra sutinkamas tik tuomet, kai koks nors asmuo, nepaisant jo savivalės, angažavimosi ir „karjerizmo“, akimirka prisiderina ir suveikia kaip Mistinio Kristaus Kūno narys. Krikščionys mano, kad tokio savęs paties nepaisančio veikimo sąlyga yra krikštas. Apibūdinamas kaip patepimas, apšvietimas, negendamumo drabužis, atgimdanti maudyklė, antspaudas, krikštas žada, viena vertus, paslėpti – pridengti, panardinti, atgimdyti, – kita vertus, išduoti – apšviesti ir pažymėti. Tiesa, per krikštą krikščionis paslepamas ne nuo ko kito, o nuo savęs paties, tad pats ir išsiduoda. Tam tikra prasme jis iš tiesų yra nenuovokiausias Žemės padaras: krikščionio sumanymas ne iš šio pasaulio. Apakintas šviesos, jos sukrėstas ir sutrikdytas, jis negali akiai neįtikėti, kad nubudo kitame krante – „kitoje saloje“ – ne savo ir ne šiauriniame kūne. Ir vis dėlto tvirtinti, kad tai tik fantazijos ir išsigalvojimas, būtų tas pats, kas priekaištauti krikščioniui, jog išgyvenęs metamorfozę jis vis dėlto ne vabalas. (Be to, šūdvalių juk pasitaiko, tik ši esė ne apie juos.) Paslėptas, bet pažymėtas, jis bus atrastas tik panašų į save, tačiau atpažinęs save viename jis nebesislėps nuo nieko. Mistinis Kristaus Kūnas – tai nuolatos augantis ir besiplečiantis kūnas, nepripažįstantis jokių kliūčių ir sienų, sutrupinantis visa, kas kieta, sutraukantis spygliuotas vielas, darantis viską, kad neužkietintų širdžių ir ištirpdytų ledines. Jei nusizeminsi ir budėsi, jei galvodamas neskubėsi ir lauksi, jis būtinai, nors vienu žodeliu, palydės ir tave.

Viename iš laišku tėvui Perrinui (katalikų dvasininkui ir Weil draugui, raginusi jį pasikrikštyti, kartu diskutavusiam įvairiais tikėjimo klausimais), pavadintame „Dvasine autobiografija“, Weil prisipažįsta, kad Mistinio Kristaus Kūno įvaizdis ją vilioja. Kita vertus, itin vertindama žmogaus autonomiškumą, ji negali apsieiti be tam tikrų persėgėjimų: „Juk tikrą orumą mums užtikrina ne tai, kad esame kokio nors kūno nariai, nors jis ir būtų mistinis, nors jis ir būtų Kristaus, o tai, kad mums pasiekus tobulumo būklę – kiekvieno iš mūsų pasauliškumą – jau ne mes gyvename patys savyje, bet Kristus gyvena mumyse [...]“ (p. 35). Šiame perspėjime galima atpažinti Weil požiūrį į individualumo ir kolektyviškumo santykį apskritai. Buvimas vienu nareliu iš daugelio, tapimas didesnio organizmo dalimi nežalingas individui ir visuomenei tik tuomet, kai individas yra pasiekęs tam tikrą beasmeniškumą laipsnį, t. y. kai tardamas „mes“ jis turi omenyje ne kolektyvinį tam tikros grupės identitetą, o grupių, sąjungų ir sąjūdžių nepaisančią universalią prigimtį. Sutapatinti Mistinį Kristaus Kūną su tam tikrą ideologiją išpažįstančiu ir bendrą tapatybę deklaruojančiu kolektyvu – tai Jį sumaitoti, suplėšyti į gabalėlius

ir išsidalinti – iš brangios relikvijos pasigaminti krūva „sėkmę nešančių“ amuletų. Tokiame kūne nerasi nei mistikos, nei Kristaus, nes religinį jausmą čia galutinai nustelbusi palyginti primityvi socialinė emocija.

Pasauliui vis labiau sekuliarėjant, o Bažnyčia nesibodint vis arčiau įsitraukti į kultūrinius ir ideologinius karus, rizika religinei bendruomenei nuskursti iki vienaplanio socialinio darinio tik didėja. Weil kėlė nerimą ir iš dalies nuo pasikrikštijimo sulaukė tam tikruose Katalikų Bažnyčios sluoksniuose propaguojamas patriotizmas žemiškai tėvynei – ne dėl to, kad pats šis jausmas būtų iš esmės nepageidautinas, o dėl to, kad dažnu atveju jis įkvepiamas dangiškosios tėvynės sąskaita, trukdant krikščionybei tapti ne tik galbūt, bet ir iš tiesų katalikiškai, t. y. visuotinei. Kartkartėmis vis realizuojama kitų ir kitokių engimo ar ekskomunikacijos, pritaikant žodelius *anathema sit* (lot. „tebūnie prakeiktas“), galimybė vertė Weil stoviniuoti ant Bažnyčios slenksčio, nesiryžtant įžengti vidun, bijantis iš paskos užsitrenkiančių durų. Atsiskyrimas ar bent jau atsiribojimas nuo Bažnyčios, deklaruojant solidarumą su kuo nors, kas neva jai nepriklauso, šiandien yra tapęs savotiška mada. Ir vis dėlto sunku atsikratyti įspūdžio, kad čia – visiškai priešingai nei Weil atveju – bendrystės gestas yra lydimas ir iš dalies (ar net visiškai) motyvuojamas savotiško dvasinio aklumo ir bet kokio religinio jausmo atrofijos. (Freudo amžiuje neurozė buvo represuotas seksualumas, o šiandien akis vis labiau bado dvasinio pasaulio nuskurdimas.) Kaip nušviesta Sicilijos saulės pasakė viena mano draugė, „juk galiausiai visi mes suprantame, kad Bažnyčia yra paprasčiausias biznis“. Iš dalies jį suprantu: Bažnyčia kaip socialinis darinys – tai kiekvienam akivaizdi tikrovė. Kad ją realiai pažintum, užtenka gyventi krikščioniškame krašte. O Mistinio Kristaus Kūno patirtis net ir praktikuojančiam katalikui nebūtinai savaime suprantama. Vis dėlto Weil gyvenimas ir tekstai liudija, kad katalikybę įmanu pažinti ne tik „iš vidaus“, ir, rodos, lemiamą vaidmenį čia bus suvaidinęs minėtas tam tikra prasme antgamtinis dėmesingumas.

Žmogus turi lavinti dėmesį ne tam, kad vienoje ar kitoje situacijoje tikslingai ir sėkmingai juo pasinaudotų. Pasak Weil, nei užduoties pobūdis, nei jos įvykdymo rezultatas jokios lemiamos reikšmės neturi. Svarbu vien pati vis atsikartojanti pastanga ir ją lydintis tiesos troškimas, mat „[k]aip tik troškimo vaidmuo mokantis padeda pasirengti dvasiniam gyvenimui“ (p. 62). Paradoksalu, bet kuo labiau esame itikėję savo teismu (o taip nutinka visuomet, kai manome žinantys kokį nors teisingą atsakymą), tuo lengvesne sąžine griebiamės neteisybės: tikslas pateisina priemones. Vien tiesos troškimu persisunkęs dėmesys, nesuinteresuotas jokia konkrečiu atsakymu, turi galią naikinti blogį mūmuse ir pasaulyje – vien nuolankumas nesibodi Dievo valios: „Netgi jei dėmesio pastangos iš pažiūros būtų bergždžios metų metus, vieną dieną šviesa, tiesiogiai proporcinga šioms pastangoms, užlies sielą“ (p. 59). (Taip nuskaidrėja diena iš dienos Šventojo Rašto besiklausančios, ne tiek ką nors suprasti, kiek deramai Dievą garbinti tetrokštančios beraštės senutės.) Pasak Weil, „[š]itaip mąstant, bet kuris mokyklinis pratimas panašus į sakramentą“ (p. 63).

Esė „Numanomoms Dievo meilės formoms“ Weil atkreipia dėmesį į keletą reiškinų, kurie, jos manymu, pasižymi į bažnytinį sakramentą panašia ar net išties jam prilygstančia galia. Artimo meilė ir pasaulio grožis yra persisunkę Dievu ne mažiau nei religinės apeigos, o jeigu pastarosios trūksta tyrumo – galbūt net daugiau (p. 122). Išmaldos davimas gali virsti Šventąja Komunija, o žvilgsnis – krikštyti. Kai nelaimėlis ne perkamas geru darbu, bet apdovanojamas pusiausvyrą tarp nelygių jėgų atkuriančiu, antgamtinu teisingumu, įvyksta stebuklas: jam tarsi iš molio nulipdytam Adomui – inertiskam ir pasyviu daiktui, kokiu jį buvo pavertusi nelaimė, – įkvepiama gyvybė. Sakramento slėpinys – slėpiningas, bet realus sąlytis su Dievu – čia pasirodo nusimetęs simbolio ir apeigos rūbą. Tai, viena vertus, daro jį betarpiškesnį ir plačiau prieinamą, kita vertus, sunkiau pastebimą ir, reikia pripažinti, menkiau (nes rečiau) vertinamą, o tai, žinoma, negali neapriboti jo įgalinančio veikimo, nebent manome, kad galia niekaip nesusijusi su sąmoningu apsisprendimu. Nors sakramentas yra malonė, jam priimti būtinas sutikimas. Tiesa, kai dėl amžiaus, ligos ar nuodėmės sutikimui stinga protinių ar dvasinių gebėjimų (o taip ir Bažnyčioje nutinka labai dažnai), verta prisiminti, kad malonė taip pat remiasi gailestingumu.

Geranoriškai išryškindama už Bažnyčios ribų nusidriekiančius išganymo kelius, Weil sėja viltį ir atmeta nevilgtį – rūšiavimą į vertus ir nevertus. O tai, kad jos pačios nepasikrikštijimas ir kartais itin griežta Bažnyčios kritika

Eilėraščiai tatuiruotėms ir vienišių laidotuviams

Vaizduotė gali būti dovana, tačiau ji pavojinga it nuodas. Mane domina situacijos ir žmonės, kuriems fantazijos per daug.

Maarten Inghels

MAARTENAS INGHELAS (g. 1988) – plačios kūrybinės veiklos belgų menininkas, poetas ir rašytojas. Olandų kalba rašomoje poezijoje novatoriškai naudoja vizualiųjų menų techniką ir metodus. Jo eilėraščiai pritaikyti tatuiruotėms. Inghelsas yra literatūrinio socialinio projekto „The Lonely Funeral“ koordinatorius: poetai rašo eilėraščius mirusiems vienišiams ir juos deklamuoja per laidotuves. 2016–2018 m. jis buvo išrinktas Antverpeno miesto poetu. Inghelsas kuria ir daugelį kitų projektų, kuriais tyrinėja anonimiškumą ir jo stiprybę, meno interaktyvumą. Šis latvių poetės Elvyros Bluomos pokalbis su Inghelsu pavadinimu „Priešingi lūkesčiai“ (*Pretėjās ilgās*) ruggjūtį paskelbtas latvių internetiniame literatūros ir filosofijos žurnale „Punctum“.

– *Esi paskelbęs žemėlapi „Nepastebimasis maršrutas“, skirtą pereiti Antverpeną taip, kad tavęs neužfiksuotų stebėjimo kameros. Kaip tu suvoki nepastebimumą Vakarų kultūroje ir ką tai reiškia tau asmeniškai?*

– Šis žemėlapis turi politinę dimensiją, nes mūsų miestai virsta didelėmis panoptikumo struktūromis, kameros kontroliuoja kiekvieną gatvės kampą. Aš žemėlapyje sukūriau maršrutą, leidžiantį miestą pereiti nepastebėtam; tačiau šiandien šis žemėlapis jau paseno, nes įrengtos naujos kameros. Šis mano kūrinys – odė Baudelaire'ui, parašiusiam meilės dainą apie dingimą minioje ir nematomumą. Tai yra kažkas tokio, kas mūsų dienomis jau nebeįsivaizduojama. Būti ar nebūti. Tai, ką aš darau, susiję su tais priešingais lūkesčiais: siekis būti matomam, garsiam, nugyventi visavertį gyvenimą... Tas projektas – siekis būti nematomam, anonimu. Ši tema atskleista mano eilėraščių rinkinyje „Naujieji ritualai“ (*Nieuwe rituelen*, 2015), kuriame tyrinėju mūsų bandymus gyventi moderniaame pasaulyje.

– *Tu esi poetas, ieškantis pavidalų, kaip sumažinti atotrūkį tarp menininkų, poetų ir skaitytojų. Kas sukuria šį atotrūkį? Ar tau tai pasisekė?*

– Tarp rašytojų ir skaitytojų visada yra kažkokia distancija. Ne tik laiko (kai kurie labai seni eilėraščiai vėl suranda savo skaitytoją), bet ir vietos. Žemumų valstybėse (Nyderlanduose, Belgijoje, Liuksemburge) turime „miestų poetus“, kažką panašaus į miesto poetą laureatą. Jie miesto gyventojams rašo eilėraščius, dažniausiai ant sienų. Kai mane paskyrė miesto poetu, stengiausi poeziją perteikti vizualiosiomis medijomis. Pavyzdžiui, parašiau „Anketą tautai“ – 35 posmų eilėraščių su klausimais. Tai tarsi Prousto „Anketa“, kai skaitytojų klausiamą apie jų pažiūras, kultūrą, rūpesčius... Buvo galimybė atsiliep-

ti į šį eilėraščių atitinkama atsakymo forma. Daug žmonių taip ir padarė.

– *Mane sudomino tai, kad esi studijavęs religiją. Kokie buvo tavo motyvai ir ką tau davė šios studijos?*

– Nesu religingas. Mane visada domino visi tie beprotiški pasakojimai, kuriais prisiverčiame tikėti. Religija, kaip ir anksčiau, yra daugelio pasaulio problemų katalizatorius ir priežastis. Atmetus geopolitinį religijos aspektą, aš esu iš labai tikinčios šeimos. Mano proseneliai savo gyvenimą paskyrė Katalikų bažnyčiai, rašė eiles ir kūrė skulptūras. Apie tai dar turiu papasakoti.

– *Ar tada, kai nusprendei, kad eilėraščių galima tatuiruoti ant žmogaus odos, jau aiškiai žinojai, koks tai bus eilėraščių? Ar specialiai parašei naujų?*

– Žinoma. Parašiau visiškai naują eilėraščių būtent šiam meno projektui. Buvo sudėtinga kurti eilėraščių, kuris tiktų tatuiruotei ant žmogaus kūno, nes tada kiekvienas posmas turės gyventi savarankiškai ir kurti savąjį, nepriklausomą pasaulį. Kiekviena eilutė yra atskiras eilėraščių, tačiau drauge jos kuria užsivėrimo, ryšio, vidinės tuštumos užpildymo ilgesio istoriją.

– *Pagal kokius kriterijus atsirinkai tuos žmones?*

– Išplatinome spaudos pranešimą ir kvietėme užsirašyti. Baiminausi, kad niekas neatsilieps ir teks prašyti draugų, kad leistųsi tatuiruojami. Bet atsiliėpė per 600 žmonių, kiekvienas paaiškino, kodėl nori būtent šios konkrečios eilėraščių eilutės ant savo kūno. Visa tai buvo labai asmeniškai. Aš pasirinkau dešimt skirtingų žmonių, tuos, kurių pasakojimai mane sujaukino.

Vieną dieną mes susitikome. Pirmiausia ant savo rankos išsitatuiravau pavadinimą *Honger* („Badas“), paskui visą eilėraščių ant dešimties žmonių. Drauge mes – vaikščiojantis eilėraščių. Tačiau eilėraščių subyrėjo, nes daugiau niekada nebesusitikome.

– *Noriu paklausti apie gamtą ir visą tą kūniškąjį determinizmą. Ne apie mirtį (apie tai vėliau), o apie gamtą. Kaip ji atsiskleidžia tavo eilėraščiuose?*

– Mano tekstuose labai daug gamtos. Daug rašiau apie tris pagrindines Belgijos upes. Vizualiniai kūriniai, bet ir poezija. Nuo Belgijos ir Prancūzijos sienos iki Šiaurės jūros Eizerio upe plaukiau žodžio „vanduo“ formos sieliu. Man tai – vaizdinis eilėraščių. Pernai prie Maso upės sukūriau didžiulę smėlio skulptūrą *GELBĖKITE MŪSŲ SIELAS (SAVE OUR SOULS – SOS)*. Tai buvo nuoroda į piligrimystę ir netoliese esančią bažnyčią, sielų gelbėjimo orientyrą. 2021 m. Maso upė tapo Limburgo piligrimystės ženklu. Tai, kad meno kūrinys gali būti nuplautas, yra esminis dalykas jį kuriant. Tuo noriu pabrėžti mūsų pažeidžiamumą ir milžinišką vandens galią. Todėl SOS yra pagalbos šauksmas, kai pasaulį vis dažniau siaubia potvyniai ir vasaros sausros.

O pastarasis (tačiau ne blogiausias) mano eilėraščių buvo pasėtas parke špinatų, salotų ir kitų daržovių sėklomis. Maniau, kad žmonės nuims šio eilėraščių derlių, tačiau jį sugraužė triušiai. Man patinka, kad visi šie projektai yra laikini, kad laikui bėgant jie išnyks.

– *„Vienišių laidotuvių“ – sukrečianti poezijos akcija. O kaip ji įgyvendinama praktiškai? Ar pats organizuoji šiuos skaitymus? Kaip surandi žmones, kurie mirė vieniši?*

– Šio projekto koordinatoriumi Antverpene buvau daugiau nei dešimt metų. Prieš porą metų nusprendžiau dalyvauti tik kaip poetas, nes po 110 vienišių laidotuvių pavargau. Viskas vykdavo taip. Laidojimo biuras, kuris rūpinosi finansiškai neturtingų žmonių laidotuviams, man atsiųsdavo laišką. Biuras, išsiaiškinęs, kad velionis neturi artimųjų, paprašydavo parašyti eilėraščių. Aš pasi-neriu į velionio gyvenimą, skambinu į liginę arba pensiją, kur jis mirė, pasikalbu su kaimynais ir t. t. Poetas šias individualias detales panaudoja eilėraščių, skirtam konkrečiam asmeniui. Aš visada dalyvaudavau šiose laidotuviuose, o po jų parašydavau atsiliepiamą. Šie drauge su eilėraščiais buvo išleisti, išversti ir į anglų kalbą.

– *Kiek tokių laidotuvių jau įvyko?*

– Antverpene per 130. Projektas gimė Nyderlandų šiaurėje, jį pradėjo Bartas F. M. Droogas. Poetas F. Starikas šia idėja sudomino Amsterdamą. Nuo to laiko šis literatūrinis socialinis projektas užliejo visas Žemupio šalis.

– *Laikai save feministu?*

– Taip.

– *Kaip apibūdintum savo aktyvizmą?*

– Stengiausi savo aktyvizmo nesureikšminti. Tikiuosi, kad mano tekstai savaime iškalbingi ir žmonės juose įžvelgia politinę potekstę. Pavyzdžiui, užpernai išėjo mano romanas „Belgijos stebuklas“ (*Het Mirakel van België*) apie vieną didžiausių Europos sukčių. Žemo intelekto, riboto žodyno vyras apkvailino daugybę žmonių. Jis buvo pavojingas psichopatas ir šovinistas, neapykantos kalbos skleidėjas, išviliojęs milijonus eurų iš dešimčių žmonių, daugiausia moterų. Jis, kaip ir Peras Giuntas, mitomanas. Aš, panašiai kaip Henrikas Ibsenas, parašiau savo Perą Giuntą kaip perspėjimą amžininkams; tikiu, kad skaitytojai pastebės šį romano herojų ir palygins jį su panašiu populistu Donaldu Trumpu.

Vaizduotė gali būti dovana, tačiau ji gali būti ir pavojinga it nuodas. Mane domina situacijos ir žmonės, kai fantazija liejasi per kraštus. Kai fantazija virsta beprotybe. Kita vertus, kas turi teisę pasakyti, kad fantazijos esti per daug?

punctummagazine.lv
Vertė Arvydas Valionis

VYTIS LAURYNAS PALŪKSTIS

Chunveibinas

Kadaise
kunigaikščių miesto šlovingo –

tyrlaukais dulkių neono
bastėjos urvuos
šventregystės drugių vienadienių
aukštyn debesin katafalkais
dangoraižių stygom
taip švelniai

– ! –

Chunveibinas kvapnus
veltinio kasytėm
sutirpusi Snaigė delne
toks *greenas**
sėdmaišiagalvių jurtoj
paspirtukas, sakytum,
štai!
koja paspyrei –
užgroja tvarus –

bla bla bla sutartinę
kalne

Gedimino.

Kapinės

(*reminiscencija pagal A. Š.*)

Ji mirė
nebesustos į kapines eisena
– dronai išmanūs juodi
virš koplyčios angelo vienišo –

sklendžia

kūliais girnopusės ritas
žinomi žmonės
bulvienojais nuo kalno

liežuviai
įtvarais prie vētrungių
prisegti
antkakliai drapiruoti

rubuiliai procesoriai hipokritai juokdariai
atskirties įtraukties kostiumuoti sėkmės
kriptografai tvarūs nelaikšiai supermenai
kekšės liktarnos žaliojo kurso šlaunim
tatuiruotom...

– Sugiedokite *Metų ilgiausių*, sofos
narsuoliai, –

šiandien padugnės čia
elitu pasiskelbė –

Amžinatilsį
mirė

Ji mirė?
Velniop!
Grabe tesivarto ta

jūsų
Velionė.

Patriarcho ruduo

Pilkapių garbanom pažeme
nirčio ūkuos
pentinuotų skeletų
vētrungių smailėm
– o, motin! jazminų
sopulingoji mano –

Varpinės šerdis
trūnėsiais
kirvarpų miltais pabiro
nuo Švabiškių
vėliavų šilko takais
juodo pikio
šikšnosparniais
tuntais dėlių
palmių lapais karpytais
ant asilaičio
– Osana! –

Kaulai prekijo pašventinti

įkapių dulkėm
– o, motin – atjoja
nirčio miruolio
poeto piktybių
galapalaukės
viesulo marška

rožių kraujuotais dygliais pentinuotas –

rudas nurudo ruduo
Patriarcho.

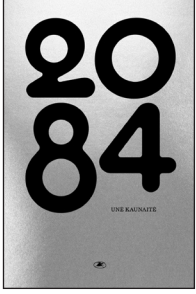
* [grynas]

Unės Kaunaitės metavisata

Unė Kaunaitė. 2084. Romanas.

V.: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2023. 279 p.

Unės Kaunaitės romano „2084“ pavadinimas aktyviai kuria skaitytojo lūkesčių horizontą, nes mezga dialogą su vienu svarbesnių vakarietiškos kultūros tekstų, George'o Orwello distopija „1984-iejai“. Toks įsipareigojimas bet kuriam autoriui ar autorei nėra lengvas, nes skaitytojas iškart tikisi kūrybingo ateities projekto, aštrios sociokultūrinės analizės ir dialogo su distopijos tradicija. Na, patikslinsiu, kad bent aš tikiuosi, nes atvira nuoroda į Orwellą mano galvoje surikiuoja visą reikšmių ir lūkesčių artileriją. Galimą receptijos situaciją autorė projektuoja jau pirmajame knygos skyriuje, kur skaitytojas, dar nesuvokdamas, į kokį pasaulį pateko, kas yra jo veikėjai, skaito romano autoriaus (skaitytojas nežino, kokio) dialogą su renginio vedėja: „– Pasitarkėte nuorodą į toki istoriškai garsų kūrinių. Nemanote, kad įpareigoja? – palinkusi į priekį toliau klausinėjo vedėja. / – Įpareigoja. / – Bet nebijojo te, kad jums, pavyzdžiui, sakys: „Daug ambicijos, mažai turinio“? / Rašytojas nepatenkintas krenkštėlėjo. / – Jūs pati pirma šitaip sakote“ (p. 8–9). Taigi, net jei galima tokio vertinimo perspektyva jau romano pradžioje ironizuojama, nori nenori – ir įpareigoja, ir rodo ambiciją.

Romane mėginama projektuoti, kas mūsų laukia ateityje, atsižvelgiant į tai, kaip gyvename dabartyje, t. y. ateities projektas yra dabarties kritika, kaip ir dera distopijai. Du pagrindiniai ateities vaizdavimo aspektai: ekologijos problematika ir žmogaus veiklos sričių bei realybės skaitmenizacija. Tai klausimai, orientuoti į gana plačią skaitytojų auditoriją, nes būtent socializacijos skaitmenizavimo sąlygomis (kompiuteriai pakeičia darbuotojus žmones, dirbtinio intelekto iššūkiai etc.) klausimas ir planetos situacija bei ateitis yra esminiai dalykai, kurių pagrindu asmenys formuoja savo santykių su dabarties visuomene. Šie klausimai jaudina visuomenės kritikus, skatina reflektuoti kasdienę žmonių elgseną, jungtis į maištininkų bendruomenes, tai solidarizuojanti problematika, ne tik vietiniu, bet ir tarptautiniu mastu, todėl užtikrina ir romano aktualumą, ir suinteresuotų skaitytojų auditoriją. Technologinė vaizduotė romane smarkiai susaistyta su dabartimi, autorė siekia ateitį parodyti kaip tikėtina, natūralų mūsų dabarties veiksmų produktą, o ne autorinės fantazijos vaisių. Poetinė strategija, kai siekiama iš distopijos išgauti realistinio teksto efektą, atrodo kaip vienas jos privalumų, nes tokiu atveju dabarties kritika atrodo efektyvesnė.

Romane „2084“ apmąstoma mus ištikusį COVID-19 pandemiją, nes būtent ji tampa lemiamu istorinės eigos veiksmiu tarp 2023 ir 2084 metų. Tai, kas vyko pandemijos metu, kaip keitėsi žmogaus socializacija, kokius klausimus apie visuomenės būklę kėlė ir reflektavo, šioje knygoje įgauna tęsinį, sakykime, koks 3-ias sezonas. 2084-aisiais žmonės daugiausia veikia virtualioje erdvėje, vadinamoje „Visata“, – čia matome realizuotą metavisatos idėją.

Iš romano pasakojimo paaiškėja, kad pasaulį XX a. pirmoje pusėje ir viduryje viena po kitos purtė pandemijos bangos, o paskutinė, kurios metu masiškai ėmė mirti vaikai, buvo lemiamas veiksnys užsidaryti namuose ir plėsti skaitmeninę erdvę kaip naują žmogaus gyvenamąją terpę. Pandemijai atslūgus – nebeįstojama poreikio sugrįžti, nes tikrovės keliama grėsmė žmogui tokia didelė, o nuniokotas pasaulis (iš užuominų galima suprasti, kad jis toks) toks nepalankus, jog pasirinkimas, ar vargti vis sudėtingesnėmis planetos sąlygomis, ar tarpiti virtualybėje, nusveria pastarosios naudai. Iš esmės tos baimės, kurios kamavo mus išgyvenant pandemiją, – kad darbuotojai nenorės grįžti į darbovietes ir rinksis dirbti iš namų, kad mokiniai nebegrįš į mokyklas, o žmonės mieliau bendraus virtualiai, užuot eję į pasimatymus, – galiausiai pasitvirtina. Tai svarbus akcentas, nes parodoma, kad žmonių pasilikimas metavisatoje nulemtas ne aplinkybių ar kokios nors už juos stipresnės, primestos galios, bet jų pačių pasirinkimo ir polinkio rinktis lengvesnį kelią.

Pagrindinio veikėjo Kajaus (ketvirtą dešimtį pradėjusio vyro) vienu metų gyvenimas, kuris yra knygos siužeto pamatas, skaitytojui turi atskleisti, koks ryšys tarp realybės ir virtualybės 2084-aisiais, kaip apskritai suvokiamos šios sąvokos, o labiausiai – kokias vertes joms suteikia to laikotarpio gyventojai, ar realybė kokybiškai vertingesnė už virtualybę ir atvirkščiai. Šis klausimas yra pagrindinis knygoje kylančių ir siužetą pirmyn varančių konfliktų šaltinis, o debatai apie tikrovės suvokimą turi atskleisti idėjinę autorės distopijos programą.

Taigi pagrindinis veikėjas yra personažas, turintis skaitytojui atskleisti ateities pasaulio vaizdą, gyvenimo formas, veikimo mechanizmus, jo sąmonė yra ekranas, į kurį žiūrėsime visą knygą, per Kajaus patiriamus konfliktus ir meilės dramas atsiveria alternatyvios gyvenimo programos. Romano pradžioje pagrindinis veikėjas yra integrali, iš pažiūros nekonfliktiška vaizduojamojo pasaulio dalis: buvęs e. futbolo čempionas (t. y. žvaigždė), dirbantis stabilų gyvenimą užtikrinančią darbą, sakykime, priklauso 2084-ųjų vidurinei klasei – toks ateities buržuazas. Nors turiu daryti išlygą, kad ši identifikacija gali būti netiksli, kadangi knygoje neradime išplėto visuomenės vaizdo, kuris leistų tiksliai identifikuoti socialinį veikėjų statusą.

Pasakojimas sutelktas į asmens ir jo santykių su kitais vaizdavimą – žmogus rodomas kaip santykių mazgas, iš kurio mums turi atsiskleisti pasaulio specifika. Knygoje nėra detalių aprašymų, kurių, sakoma, šiuolaikiniai skaitytojai nemėgsta. Kita vertus, kadangi kuriamas ateities pasaulis, kuris nėra bendras mūsų patirties horizontas, bent man, kaip skaitytojui, iš pradžių buvo sunku susivokti, į kokį pasaulį patekau, nes stings duomenų permanenti autorės idėja. Knygoje yra detalių atskirų metavisatos erdvių aprašymų, bet jie nekompensoja bendros ateities pasaulio architektonikos stygiaus, o šios trūksta būtent todėl, kad nėra išplėtotas realybės ir virtualybės ryšys, kurį neabejotinai sudėtingiausia sukurti. Tai galima matyti dvejais ir auditorija, matyt, taip ir padarys: kaip privalumą, nes skaitytojo dėmesį palaiko intriga „tai koks gi tas ateities pasaulis, kaip autorė jį sugalvojo“, neatskleidžiamos visos kortos, paliekama erdvė vaizduotei; ir kaip trūkumą – skaitytojui gali pristigti autorinio įdirbio, ateities įvaizdinimo, kurį tarsi paliekama užsibaigti pačiam. Man tai buvo labiau trūkumas, nes negalėjau atsikratyti jausmo, kad ateities pasaulis iki galo nesugalvotas, tarsi koks eskizas, kur kūnui dar trūksta kai kurių dalių. Gali būti, jog taip yra todėl, kad iš futuristinio pobūdžio tekstų tikiuosi vaizduotės protrūkio, kur žmogus tam tikra prasme užima dievišką pasaulio kūrėjo poziciją ir ta laisve mėgaujasi.

Romane dominuoja dialogas, vadinasi, personažai turi kuo daugiau kalbėtis arba šiuo atveju – ir susirašinėti virtualybėje. Atrodo, kad personažų susirašinėjimas socialiniuose tinkluose tampa meninio pasakojimo dalimi, įgyjančia panašią funkciją, kaip kad turėjo (ir turbūt tebeturi) fiktyvių dienoraščių ar epistolikos kūrimas beletristikoje. Šiomis formomis buvo siekiama priartinti skaitytoją prie kasdienės komunikacijos, maksimaliai sumažinti distanciją tarp pasakotojo ir jo personažo, taip šiuolaikiniame romane pasitelkiamas elektroninio susirašinėjimo imitavimas.

Kadangi informacijos apie ateities pasaulį šaltinis yra dialogas, autorė savo veikėją pirmiausia įdarbina psichologu. Būtent pokalbiai psichologo kabinete mums turi atskleisti, kokioje visuomenėje besikalbantieji gyvena ir kaip jie mąsto. Visi ateinantieji yra pasirengę nusižudyti ir turi gauti tam leidimą, t. y. psichologo patvirtinimą, kad yra neperkalbami, tvirtai apsisprendę žmonės. Situacija, kurioje personažai įvardija nenoro gyventi priežastis, paranki kalbėti apie gyvenamąjį asmens pasaulį. Psichologu šiam veikėjui autorė leidžia dirbti tik pradžioje, kol reikia per dialogą atskleisti žmonių mąstyseną, charakterius, leisti jiems pasakoti, kokiame pasaulyje gyvena. Kita personažo darbovietė atveria priešingą pirmajai perspektyvą: jis turi ekrane stebėti visą virtualią erdvę, tiksliau – joje vykstančių susirašinėjimų turinio sukeltą atmosferą, jeigu žiebiasi konfliktai, stebintysis turi galią ir priemonių jiems numaldyti. Taigi pradžioje jam leidžiama žiūrėti į atskirus asmenis, o paskui priešingai – į sistemos visumą,

suprasti, koku mastu ji yra kontroliuojama iš galios centro.

Kajaus santykį su gyvenamuoju pasauliu ir skirtingus požūrius į jį atskleidžia ryšiai su dviem mylimosiomis: prarasta, su kuria santykis egzistuoja kaip skausmingas atsiminimas, ir dabarties mylimąja, su kuria susipažįsta psichologinės konsultacijos metu bei atkalba ją nuo savižudybės. Dviejų mylimųjų charakteriai – tai ir dvi skirtingos ideologinės pozicijos. Prarasta mylimoji Kara yra šiuolaikybės teigėja, idėjinė dalyvė, skatinanti metavisatos plėtrą. Antroji – Lėja – priešingai, nusiteikusi kritiškai, ji skatina maištauti, kelti klausimus dėl taisyklių („Kajus net nesuvokė, ką tai reiškia. Ką reiškia turėti galimybę nesilaikyti taisyklių... ir dar rinktis nesilaikyti“, p. 100). Santykis su antra mylimąja inicijuoja personažo kaitą, romane tai atrodo tarsi budimas iš gilaus snūdo: Kajus buvo užliūliuotas savo šlovės ir Karos, o knygos veiksmo metu budinamas Lėjos. Jis keičiasi ir iš žmogaus, kuris yra integrali sistemos dalis, virsta maištininku, kurį sistema privalo eliminuoti, bet pats Kajus nėra savarankiška asmenybė, nes visi apsisprendimai vienaip ar kitaip yra akinami sutinkamų moterų, kurios įtaigauja skirtingas mąstysenas.

Atrodytų, siužetas juda įprasta kryptimi: ideologiškai apdorotas personažas veikiamas kito asmens praregi, formuoja kritišką santykį su aplinka. Pamažu stiprėja pasakojimo distopiškumas, nes virtualybė ima skleisti kaip kontrolės mechanizmas, kuris simuliacijomis paralyžiuoja žmonių valią veikti ir mąstyti savarankiškai, prisiimti atsakomybę už savo veiksmus. Klausimas, kas priverčia Kajų perprasti kontrolės ir simuliacijos mechanizmus. (NB: skaitytojos ir skaitytojai nuo čia gali sužinoti dalykus apie siužetą, kurie sumažins skaitymo intriga.) Lėja (antra mylimoji) žūsta, Kajus ilgai ir sunkiai gedi. Ši mirtis, dėl kurios jis kaltina sistemą, paskatina maištauti. Tačiau pabaigoje paaiškėja, kad kritinį mąstymą inicijavęs asmuo yra pati sistema. Lėja – virtualioje erdvėje sukurtas žmogus (avataras), kuris pergudravo sistemą ir ėmė veikti savarankiškai. Iškyla radikalus klausimas: koks skirtumas, ar Lėja buvo tikra, ar virtuali? Per visą knygą besidriekiantis refleksijos apie tikrovės ir metavisatos santykį siūlas turėtų leisti skaitytojui atsakyti į šį klausimą pačiam, nes knyga vienaprasmiu atsakymo nesiūlo, tiesa – iki romano finalo.

Romano kulminacija yra pokalbis tarp Kajaus ir sistemos vadovo. Finalinis dialogas, kuriame susitinka praregėjęs veikėjas ir pagrindinis manipulatorius, kuris ant stalo išdėliojamas atverstas kortas, atrodo klišinis, daugiausia naudojamas kūriniuose, kai plėtojant siužetą nepavyksta atskleisti turimos autorinės koncepcijos arba nepasitikima skaitytojo galimybėmis iš užuominų, dalių pasisakymų perprasti idėją. Todėl finale susitikę gerasis ir blogasis veikėjai aiškiai išdėsto savo pozicijas, o dviprasmybių – nebelieka, nes pasigirsta blogiuko manipulatoriaus balsas, kuris težėmis pateikia savo pažiūras, pvz.: „Geriasi menininkai visada vogdavo ir perkurdavo. Koks skirtumas, jei tai daro kompiuteris? Man rodos, mes tiesiog jaučiames be galo pažeidžiami, nes nebelieka nieko, kas priklausytų išskirtinai žmogui, ir visi mūsų argumentai iš tiesų tėra baimė likti neberekalingiems, būti redukuotiems į nulius ir vienetus“ (p. 273). Skaitant tokias scenas norisi prisimerkti. Tačiau autorės finale sužadžiamas žaidimas, parodantis, kaip išspręstas pamatinis konfliktas, reikalauja šiek tiek gelbėja.

Ar metavisata įveikė maištininką – sužinosite perskaitę knygą. Ar tai daryti verta? Jeigu domina literatūrinė metavisatos projekcija, ryšio tarp tikrovės ir virtualybės refleksija, jeigu esate pakantūs (-čios) neretai į bendrybes gravituojantiems pasvarstymams apie pasaulio prigimtį (arba norite juos pasikartoti, prisiminti), jeigu įdomu, kaip galėtų atrodyti mūsų gyvenamasis pasaulis jam persikėlus į metavisatą, ir kūriniuose jums nebūtina individualizuota kalba (ir dar toleruojate retkarčiais pasitaikančius tokio pobūdžio sakinius kaip: „Pro šnerves oras netekėjo įprasta netrukdoma vaga“, p. 193), knygą rekomenduoju.

– JURGITA ŽANA RAŠKEVIČIŪTĖ –

Skaityti popieriuje – madinga. Prenumeruok!

Užsiprenumeruoti galima bet kuriame pašte arba internetinėje svetainėje www.prenumeruok.lt.

„Šiaurės Atėnus“ jau ketvirtadienio pavakare galima rasti Vilniaus knygynuose „Akademine knyga“, „Eureka!“ ir „Mint Vinetu“.

Justinas Marcinkevičius – tautos istorijos metonimija

„Palangėje žydi Justinas“ ar „Po langu žydi Justinas“, ar dar kažkaip kitaip. Buvo tokios eilėraščių – šiek tiek parodijos – eilutės. Gal Marcelijaus Martinaičio, gal Sigito Gedos. Šiandien nebe taip jau ir svarbu tiksliai pacituoti: poetai lieka grupėmis ir sugula į kartas. „Žydi Justinas“ – pati glausčiausia metonimija, įvardijanti, kas buvo Justino Marcinkevičiaus poezija sovietmečiu. Grožis, sukurtas iš žodžių. Poetiniai vaizdai, kuriuose viskas, net kas minimalu, blanku, tampa prasminga tik žvelgiant poetiniu žvilgsniu, arba kas sena, prarasta, paliesta destruktijos – turi galios virsti kūrybiniu žydėjimu.

Metonimija yra poezijos analizei reikalinga sąvoka. Ji reiškia dalies įvardijimą vietoj visumos. Ši dalis padeda atpažinti, suvokti, įvertinti visumą. Dalimi lengviau manipuluoti negu visuma. Kartą priskyrimas kūrui nors daliai, galima ir jau mėginti įteigti, kad tai būdinga visumai. Kas buvo vakar – perslinkti į tai, kas jau šiandien.

Šis tekstas – atskiros pastabos, skirtos tiems, kurie jau įsigilinę į išplėskiusius ginčus, prasidėjusius dėl to, kad Vilniaus centre prie Rašytojų sąjungos buvo pasiūlyta pastatyti simbolinį su urbanistine aplinka susiliejančią paminklą Justinui Marcinkevičiui.

Šiandien, kai dar tiek nedaug tenutolo nuo mūsų Marcinkevičiaus žmogiškoji egzistencija, jis vėl savaip naudojamas kaip viso ano laiko metonimija. Atrodo, kad net ne naudojamas, o suvartojamas savomis intencijomis pagrįstiems manifestams. Atveriant tuos psichikos kompleksus, kuriuos paprastais žodžiais gal įvardytume kaip mėginimą lygiuoti su šiuo klasikumu, gal net varžymąsi, pavydėjimą to, ką jam pavyko užgyventi, nors savo noru jo gyvenimo, jei tikrai žinotų, koks jis buvo, gal niekas nesirinktų (būtent tokią idėją materialiu simboliu perteikia Marcinkevičiui priminti atrinktas paminklas, kuris yra tuščias krėslas, primenantis sostą, tinkamas viskam, tik ne patogiai sėdėti).

Vieni tebesižavi Marcinkevičiaus kūryba ir joje ieško XX a. antrai pusei buvusio būdingo europiškumo, jiems reikšmingas jo buvęs gebėjimas jausti ir poetine kalba perteikti tai, ką panašiai jautė ir perteikė ir kiti Europos poetai, priklausę pasaulio daliai į rytus nuo Berlyno sienos. Kiti paminklo statymo (ir kol kas nepastatymo) proga vis norėtų prisiminti, kokie buvo sovietmečiu poetų batai, butai, ką srėbė su šaukštu ir kokius honorarus susižerdavo. Nemažus, palyginti su kitaip apmokamu darbu, nes sovietijoje jokia kūryba negalėjo nebūti ideologijos pragaros ratų nors ir išoriškiausias, bet neatsiejamas ir neatitrūkstantis ratas. Bet ne tokius didelius, kokius, sakysime, Marcinkevičius būtų galėjęs gauti, jeigu būtų pasirinkęs tiesmukesnes kolaboravimo formas.

Ilgą laiką pokariu lietuvių tautos BVP buvo labai mažas. Daug kas galėtų apsikabinti ir ne pasikalbėti, bet paverkti apie vienintelį velvetinį vaikystės drabužėlį. Dažnai vienintelį iki kokio devintojo dešimtmečio. Bet jeigu sakote, kad šiandien esame ypatinga „sėkmės istorija“, nes Lietuvos matomumas ir įtakingumas – tikrai

palyginti reikšmingas, nors mūsų skaičius apie tris milijonus, kodėl norima atsisakyti tam tikros grandies laikų grandinėje? Tenka klausyti: „Kaip jūs apskritai išpreparuojate tą sovietmetį iš materialiosios kultūros ar intelektualinio paveldo? Pažiūrėkite, gal kai sėdate rašyti „anti“ teksto (reikalaujančio, kad būtų palikta už ribos visa, kas iš sovietmečio), šalia pasidėtas kavos puodelis tebėra iš sovietmečio, o ir visai dailus šaukštelis – pagamintas anksčiau nei 1990-aisiais?“

Kai Marcinkevičius rašė poetas ir dramas, kurių personažai – iškilios lietuvių kultūros istorijos asmenybės, jau buvo įvykusi ta slinktis – grįžimas iš tremties, prasidėjęs įsikūrimo darbas. Grįžo šimtai tūkstančių! Tų pačių geriausiųjų, kurie turėjo niekad negrįžti iš Sibiro pusnyčių. Tai šiandien galėtų atrodyti, kad jie neturėjo pasirinkimų sovietinėje tikrovėje. Tačiau iš tikrųjų jie būtent tada ir sukūrė pačius pasirinkimų precedentus, pasuko XX a. Lietuvos istoriją atgimimo link. Ir Marcinkevičius jiems poetiškai susintetino tiek daug – emocijas, ekspektacijas, archetipus, perkėlė iš tautosakos gražiausius poetinius įvardijimus... Poeto klausiusi minia buvo ypatingas egzistencines patirtis įgiję žmonės. Tokie eilėraščiai kaip „Liepsnojantis krūmas“ įsidegavo dėl archetipų energijos. Kaip negerai šiais laikais būti prasilavinusiam (-ai) ir nenusimanyti, sakysime, apie archetipų funkcionavimą, abstrakčiai kalbėti apie savo psichikos gebėjimus kaip apie „gebėjimą mąstyti“.

Marcinkevičius yra daug parašęs ir prirašęs, nes rašytojai anuo metu irgi dirbdavo valandų valandas prie rašomojo stalo – kiek buvo įprasta anuomet kultūros įstaigose bent ką nors veikti. Redaguodavo, versdavo, rašydavo straipsnius, esė. Rašydavo dienoraščius, yra ir Marcinkevičiaus „Dienoraštis be datų“. Tuose esė tipo tekstuose iš tiesų galima išskaityti tiesioginius atsakymus į visus šiandieninius klausimus, rasti paaiškinimus, kuriais būtų galima atremti kaltinimus. Ir kas būtų blogiau: pasirodyti analitiniu požiūriu nesugebančiam (-iai) restauruoti rašytojo pasaulėžiūros bent iš jo gausių negrožinės literatūros tekstų ar demagogu (-e), kuris (-i) užsimerkia ir programiškai žygiuoja link savo tikslų, įsivaizduodamas (-a), kad daug ką lengvai galima paminti? Ar yra daug blogiau savaip fantazuoti apie istorines asmenybes (kuo šiandien kaltinamas Marcinkevičius) nei ignoruoti spausdintą, prieinamą medžiagą, iš kurios galima mėginti susidėlioti kūrėjo pasaulėžiūros visumą?

Nė viena europinė besijaučianti tauta neturėtų sutikti, kad būtų lengva ranka išmesti iš kultūros paveldo dideli jo gabalai vien dėl to, kad kūrėjai neva „kolaboravo“ su vienu ar kitu režimu. „Neva“ tampa reikšmingu teiginiu žodžiu. Kūrėjai kaip žmonės realiai gyveno sociume, ir tai ne tas pats, kas modeliuoti kompiuterio ekrane. Taip, XX a. buvo toks nevienareikšmis. Bet ar jis nebuvo mūsų vieninteliai ir nepakartojami gyvenimai?

Kalbėti apie bet kokį „klaidingumą“ gyvenimo to žmogaus, kurio jau nė nebėra, – koks keistas pasirinkimas!

Juk tas kalbėjimas visiškai atitrūkęs, neprilipinamas prie to žmogaus gyvenimo. Ir mažų mažiausiai būtų nemoralu – jeigu išvis dar paisome moralės – mėginti postrin-gavimus apie jau nebevyvenančio žmogaus gyvenimą paversti savo savitikslio argumentavimo baze. Bet atrodo, kad viskas paprasčiau. Ne visų mėgstamas Arvydas Juozaitis nukalė „istorinės klaidos“ idiomą ir prilipino tiems jo nemėgėjams, kurie net nesuvokia, pagal kieno pavyzdį kalba apie kokį nors „melą“.

Bet kodėl vis užkliūva Marcinkevičius? Gal todėl, kad kai kam jis galėjo išoriškai atrodyti „minkšto“ charakterio žmogus, daug ko neatlaikysiantis, o dar svarbiau – neatsakysiantis į puolimą tuo pačiu. Vienam gabiam abiturientui neišlaikius lietuvių literatūros egzamino (tais metais buvo užduota analizuoti Marcinkevičiaus kūrinį, ir abiturientas jį pasirinko – gal dramą), poetas, apie tai sužinojęs, net apsisverkė. Kiek vyresnės kartos žmonės tikriausiai atsimesna pirmojo laikraščio puslapio straipsnį apie tai. Bet naivumu nedvelkė – poeto reakcija labiau galėjo būti neveltis išraiška – iki pat paskutinio praeito amžiaus dešimtmečio neveltis užplūsdavo ne vieną, mąstantį apie greitą lietuvių tautos baigtį sovietinės okupacijos metais arba dėl katastrofiškų jos pasekmių. Mąstantį apie mokyklas, kurios tarsi padarytos tokios, kad jauni žmonės iš jų išeitų tuščia galvija.

Iš šiandienos žinojimo aukštumų teigiama, kad Marcinkevičius, kurdamas dramų veikėjus, nepasinaudojo netgi ta istorine medžiaga, kuri būtų suteikusi galimybę juos pavaizduoti teisingiau, kaip tai suprantame dabar, istorinei medžiagai tapus laisviau prieinamai, plačiau publikuojamai ir pagal šiandienines vertybes interpretuojamai. Bet Marcinkevičiaus meno alchemijos dirbtuvėje dar buvo tiek mažai įrankių, kuriuos jis buvo gavęs iš jau esamos lietuvių literatūros tradicijos.

Tai, kas suteikia pagrindą su skepticizmu atspalviu kalbėti apie Marcinkevičiaus kūrybą, būtų galima vos ne pažodžiui pakartoti, pavyzdžiui, kalbant apie esto Jaano Krosso, vadinamo rašytoju, paruošusiu Estijos žmones nepriklausomybei, ankstyvuosius istorinius personažus vaizduojančius kūrinius. Krossas buvo kelis kartus nominuotas Nobelio literatūros premijai, bet ji taip ir nebuvo suteikta. Gal komisijos neįžvelgė tų aspektų, kurių visuma būtų atvėrusi vakariečiams Rytų Europos pasaulėjautą – tikriausiai reikalingą ir reikšmingą bendram europiškumui?

Didžiulių „anti“ opusų apie Marcinkevičiaus dramatinę trilogiją fone tampa nebesuvokiamas to kritiškumo išieities taškas. O, kiek galima suprasti, buvo taip: vienas iš projektų autorių pasiūlė paminklą krėslą, kuris stovėtų ant šaligatvio ir tarsi kviestų prisėsti, bet šiuo specifiniu atveju būtų padarytas toks, ant kurio nepasėdėsi ir jokių privilegijuotųjų nepasijusi. Šį išskaptuotą objektą minėtas autorius pavadinimu susiejo su Marcinkevičiaus dramine trilogija. Ir tiek tereikėjo, kad būtų „atmestas“ ne, sakysime, paminklo projektas – kas būtų įmanoma konkurse, – bet paties paminklo idėja, įrodinėjant, kad Marcinkevičiaus dramatinė trilogija, su kuria siejasi mentalinis projekto įforminimas, istoriniu požiūriu yra „melas“. Taip apibendrinčiau: pradėta įrodinėti, kad išskirti patį Marcinkevičių ir būtent jį – tai tarsi metonimijos būdu vėl sugrąžinti ir pagarbinti sovietinę tikrovę, kurioje poetas anaipol nesireiškė kaip rezistentas.

Nebūtų ta Lietuva šiuolaikiškai europietiška, jeigu neatlaikytų visų suaktualintų šiandienos kontroversijų. Ir fragmentiškai, atsitiktine proga visiems pradėjus kalbėti apie sudėtingesnius dalykus, gali būti pastebėta reikšmingų detalių, jeigu mėginama tai daryti sąžiningai. Šiaip ar taip, yra pati Marcinkevičiaus kūrybos visuma, jo kūrybinis universumas – kaip paties Marcinkevičiaus gyvenimo ir Lietuvos etapo metonimija. Arba gal šį tekstą reikėjo pavadinti: kodėl mes vieni suprantame ir pripažįstame, kad ateiname iš sovietmečio, kad ir koks gūdas jis šiandien atrodytų, o kiti esame linkę dėtis iš Marso nusileidę į dabartinę tikrovę?

P. S. Garsiojo 1987-ųjų mitingo prie Adomo Mickevičiaus paminklo vieta, jo dalyvio Juliaus Sasnausko liudijimu, buvo pasirinkta sąmoningai būtent dėl paties Mickevičiaus biografijos, jo likimo, kaip vienintelė, turinti patriotinę idėją. Taigi, tos išlygos, kad Marcinkevičius gal galėtų „būti pagerbtas kitoje vietoje, ne tokioje ikoniškoje“, pagerbtas „ne statant paminklą“, yra strategijos, apie kurių esmę nekalbama, ir kai kas svarbaus pasakyta tada gali būti nebent diskutuojant daugeliui žmonių, plačiai, iš įvairių perspektyvų.

Beribė it krikšto malonė meilė

► Atkelta iš p. 4

neturėjo nieko bendro su nepakantumu ir nemeile, bet išties buvo asmeninio pašaukimo bei intelektualinio sąžiningumo klausimas, geriausiai paliudija primygtinis prašymas, kad brolis būtinai pakrikštytų paskutiniomis Weil gyvenimo metais gimusią savo dukrelę.

Bet ne. Pastebėjęs, kas nutiko, kitas vaikas nedvejo-damas pasiūlo nukentėjusiajam pusę savo davinio. Jokios tragedijos, draugystė triumfuoja. Tačiau: „Oi, kaip man suskaudo“, – tarstelėjo visažinis pasakotojas, dar ir šiandien prislėgtas to smėlio širdyje.

Nežinau, ar įmanu nugyventi gyvenimą nepatyrus blogio – nesusedūrus su kito žiaurumu ar savo niekšyste, ar abiem. Nežinau, ar įmanoma pasirengti nelaimei. Vis dėlto Weil tekstai man yra vieni iš tų, kurie apniukus dangui tampa prieglobsčiu, kurie kartą ištikę vis nesiliauja dovanoję maloningą beatodairiško saugumo iliuziją, šiandien tokią būtiną, kad vis norisi tais tekstais it stebuklingais apsiaustais ar neperšaukiamomis liemenėmis visus ir visus apdalinėti.

P. S. Brangus Kaziuk, imdamasi šios esė nesitikėjau visko tiek į vieną krūvą primalti. Tikiuosi, labai nepra-ilgo ir nors kas įkrito širdin. Kita vertus, gal taip bent iš dalies pavyko perteikti savo apmąstymus apie visa apimančią, visur prasiskverbiančią krikšto malonę ir priminti apie besąlygišką (žinau, žinau – kartais taip neatrodo, todėl ir manau, kad reikia priminimo) moti-nos meilę. Telaimina tave Dievulis. Bučkis, mama.

Prieš dešimtmetį vienas žmogus papasakojo man nedidelį ir iš pirmo žvilgsnio itin kasdienišką epizodą iš savo vaikystės, kuris vis dėlto labai mane sujaudino ir įsirežė atmintin. (Kad įvykis iš tiesų buvo neeilinis, liudija ne tik man padarytas įspūdis, bet ir žmogui iš-likęs poreikis po šitiek laiko – buvo praėję geri dvide-šimt metų – apie jį papasakoti.)

Ką tik mokslo metus pradėjusių septynmečių išvyka į paplūdimį. Kurtinantis klegesys, smėlėti tarpupirš-čiai ir ant sulankstomo stalo išrikiuoti mamų kruopš-čiai ryte suruošti sumuštiniai. Kas dūksta, kas gano debesis, kas užsimojęs prieš auklėtojų valią prasmukti vandenin, bent iki kelių. Likęs vienas ir, rodos, lai-kinai visų pamirštas mūsų protagonistas, itin guvaus proto berniukas (bent taip nesiliauja tėvams tvirtinęs jo mokytojas), nušliūkina prie stalo ir atsainia ranka stumteli vieną sumuštinį smėlėton pražūtin. Dar kiek laiko ir startas valgyti duotas – ašarų pakalnė čia pat.

HAYAN CHARARA

Hayanas Charara [Šarara] (g. 1972) – libaniečių arabų emigrantų kilmės amerikiečių poetas, eseistas, redaktorius, keturių anglišių poezijos rinkinių autorius, Amerikos arabų šiuolaikinės poezijos antologijos sudarytojas. Gimęs ir užaugęs Detroito, kur telkiasi didžiausia arabų diaspora Amerikoje, šiuo metu gyvena Hjustone, kur dėsto universitete.

Šie eilėraščiai – iš naujausios poezijos knygos „Šie medžiai, tie lapai, ši gėlė, tas vaisius“ (*These Trees, Those Leaves, This Flower, That Fruit*, 2022).

(Daugiau Chararos eilių skaitykite: „Š. A.“, 2019.VIII.23, 2020.IX.11, 2021.XII.17, „Literatūra ir menas“, 2022.IV.15; vert. A. P.)

Retrospektyvus autoportretas

Jaunas maniau, pyktis ir gėda
su laiku savaime
praeis. Dieve,
koks gražus tuomet buvau.

Verandos haiku

Verandoje
vyrai ginčijasi,
katės miega.

Verandoje –
trumpam užsičiaupiam
paklausti cikadų.

Verandoje
klausome radijo –
išgyvenusiųjų nėra.

Verandoje
stebiu šunį,
ėdantį iš šiukšliadėžės.

Verandoje
peleninė prisipildo
lietaus.

Verandoje
moja kaimynai, moju ir aš –
kiekvieną nemiela dieną.

Verandoje
šuo vardu Sadamas
vizgina uodegą.

Verandoje
chadžijus mato, kaip grįžtu namo
girtas.

Verandoje
Liepos 4-oji –
suplukę daužome uodus.

Verandoje
priploju muse, kaimynas
suka vynuogės lapą.

Verandoje –
nušvinta gatvės žibintai,
niurnam toliau.

Verandoje
tarptautinis skambutis, dingojas,
jau paskutinis.

Verandoje
pasakojamės
nešvankybės.

Verandoje
muse nutūpia ant puodelio –
nė nekrustelim.

Verandoje
tvankus rugpjūtis –
naujo karo pradžia.

Kaimynai

Džordžas kare žudė žmones.
Kokius žmones, kokiam kare, jis nesako, o aš
neklasiu. Gėlės jo namo kieme, aguonos ar plukės,
buvo ir tebėra gražiausios visoje gatvėje.

///

Broliai kaimynystėje švenčia šaudydami į
mėnulį. Lietaus lašai drėkina jų kaktas,
čerpėmis dengtą stogą, virš kamino iškilusias
aukštas pušis, lekiančių kulų antgalius.

///

Chemijos ar skaičiavimo mokytoja, Dženet ar Dženis,
jos šuo dergia mano žolę, ji niekad nieko
nesusirenka. Tąsyk, kai kažką jai pasakiau, šalia gatvės,
pasipasakojo, kad jos sūnus, dailus ir aukštas, nusišovė.
Liesdama savo smilkinį: „Per čia perėjo kiaurai.“

///

Buhalteris niekaip neatsikrato vijoklio,
vis apkeičiančio krūmokšnius palei jo namą.
Po skyrybų jis stabtelėjo ant tilto,
pasilenkė ir leido naštai nuslysti į
sraunią tėkmę, šniokščiančią į Atlantą.

Iš „Neįmintų haiku“

Neįmintas

Kai jis su ja, būna naktų,
spirga nelyginant žuvis
įkaitintoje keptuvėje.

Bet būna ir tokių kartų,
kai verčiau rinktus susvilti,
nei būti be jos.

Gražus rytas

Prie namo driežas
kaitinas saulėj, katė
nestygsta galabyt.

Kaip tai nutiko

Po truputį, po truputį,
ir staiga lyg iš nieko
santuoka subyrėjo.

Sena pora

Pirmas nubudęs
tikrina, ar kitas
pratempė naktį.

Upė žiemą

Šalta, skaidri, dar nė ženklų
vasaros turistų ar
tuščių jų alaus skardinių.

Diena, kai mirė Filas Levinas

Tėvas niekada manęs neklausė,
kodėl vietoj
gydytojo pasirinkau
tapti poetu.

Būčiau atsakęs jam,
kad dėl Levino
eilėraščio
apie vaikiną ir merginą,

kurie Bel Ailo saloje
nusimeta drabužius
ir susikabinę už rankų
brenda

į pačią purviniąsias
man žinomą upę – Detroito.
Eilėraštis
buvo gražus,

bet neprasižiojau
nei apie jį, nei apie Leviną,
būdamas tikras, kad tepaklaus,
ar poetas

ne žydas.
Jis šnekėdavos tik
su vienu žydu,
prekiavusiu baldais

Gamyklos rajone,
ir vien tik tam, kad pasilygtų
dėl sofos ar
valgomojo komplekto,

kurio nė nesirengė
pirkti.
Būtų galėjęs man daug ką išskaičiuot,
ir gal aš būčiau

paklausęs:
eilėraščių neapsimokėsi sąskaitų,
o įdarbinimo agentūroms
nusišvilpt

ant visų tų eilėraščių,
parašytų anglų,
arabų
ar kokia nori kalba.

Jis niekad neperskaitė
nė vieno mano eilėraščio
ir nesivargino
klausti, ar bent

kam nors jie atrodo
šio to verti.
Jis galėjo nurodyt,
kiek daug

poetų baigė dienas
vargė ir skurdė,
bet to nepadarė.
Pasakiau jam,

kad būsiu poetu,
net jei susimausiu,
bet jis pridėjo šautuvą man prie galvos
ir nukirto: „Ne.“

Apokaluptein

Arabų apokalipsė prasidėjo maždaug mano gimimo
metais, apytikriai,
žmonijos apokalipsė –
keliais tūkstančiais metų anksčiau.

Pragyvenimui užsidirbu
mokydamas apie žmogiškumą, tą
smurto, keršto ir vagysčių, kaip ir išradimo,
samplaiką, ir meilės formų, išskirtinai būdingų
vyrams ir moterims, vienintelei rūšiai,
kuri sąmoningai žino, ką mąstė ir veikė
kiti jos padermės atstovai prieš tūkstančius metų, –
pasakojimai, mitai, istorijos, filosofijos,
visi veidrodžiai ir žvaigždynai,
žmonijai jie atspindi ją pačią
ir nė vienas
neužtikrina mūsų išlikimo.

ⲓ

Per mylią, pusantra mylios nuo sienos,
Izraelio sienos, Bint Džbeilis,
miestukas, kurį mano tėvas paliko
1967-aisiais,
jo sodai, atšlaitės, upės,
keliai, greitkeliai, tiltai,
namai, mokyklos, restoranai, kavinės,
vaistinės, ligoninės, kapinės
du kartus per tėvo gyvenimą sunaikinti.

Ⲕ

Arabų apokalipsė prasidėjo praėjusio amžiaus šeštuoju
septintuoju dešimtmečiu
Egipte, Tunise, Libijoje, Sirijoje ir Irake...
Žmonijos apokalipsė –
1945-aisiais Naujosios Meksikos dykumoje,
kur mokslininkai susprogdino pirmąją atominę bombą.

Ⲍ

Beirute snaiperiai skainiojo vaikus, išsmukusius
nusipirkti saldėsių, gyventojų skaičius vis dėlto augo.

Ⲗ

1972 metais mano tėvas už namą Detroito
sumokėjo 9 tūkst. dolerių.
Po 40 metų, nusavintas, jis buvo parduotas už 8 tūkst.,
jo langų, durų, grindų, sienų,
verandos, pašto dėžutės,
medžio priešais, beržo ar tuopos,
nebėr... Dabar
ten kelią pastoja krūmokšliai ir piktžolės,
vijokliai rangosi stogu
kamino vietoje.

Ⲙ

„Laisvasis kritimas“, – Detroito gyventojų skaičiaus mažėjimą
apibūdina didmiesčių nuosmukio ekspertas.
Šitokiu tempu iki kito amžiaus pradžios
benamių šunų bus daugiau nei žmonių.

Ⲡ

Vos ėmęs uždirbti tiek, kad galėčiau ištrūkti, ištrūkau.
Atmintyje tačiau iškyla gatvės:
Miško, Didžioji, Šv. Albino, La Fajeto
arba tiltas per upę
į Bel Ailo salą, arba tunelio šviesos
prieš Džo Lui areną,
arba išnykstantis
galinio vaizdo veidrodėly horizontas
su kaminais, kuriems, kadaise
atrodė, niekas žemėje negalėtų
prilygti tobulumu.

ⲡ

Arabų apokalipsė prasidėjo nuo 1917 metų
popieriaus lapo,
žmonijos apokalipsė –
prieš 50 000 metų,
kai medžiotojai išnaikino
kengūras gigantes.

Ⲣ

Politikoje iš esmės nieko naujo.
Prieš dvidešimt keturis amžius
Platonas nerimavo dėl kalbos aktų,
kuriuos pats vadino „menu“,
emocijom ir liaupsėm, interesais ir nauda
lengvai paveikiamos minios,
iš to išplaukiančių nelogiškumų.

ⲣ

Šiandieną kokie eilėraščiai sužlugdys institucijas?
Kas dėl to nerimauja?

Ⲥ

Miesto čia būta, kai geismas nuviliojo mus
nuo gyvūnų,
kai karaliai ir dievų palikuonys medžiojo
petys į petį mažesniųjų dievų giriose,
kai Priamas maldavo sudarkytų savojo berniuko palaikų,
kai Achilas, nuožmus ir gražus,
pasirinko mirtį dėlei šlovės, kai Abraomas virto
Abrahamu, o Mahometas
išgirdo Dievo balsą griastinyje –
jo būta čia,
bet asfaltas anei betonas
neatskleis, koks jisai buvo, lygiai
kaip upės ar medžiai, ar suodžiai,
juodinantis gamyklos sienas ir plaučius be paliovos...
kad ir kokio –
pelkės, girios, ledyno –
jo būta.

KRISTINA TAMULEVIČIŪTĖ

Moterys

1.

Kaimynė tikrai vaikus augino
ir knygas skaitė.
Romanus – apie Andželiką, raitelį be galvos,
muškietininkus ir grafą Montekristą.
Skaitė po medžiu prigulusi, o namie
sergančiam sūnui kojas trynė,
žolelėm girdė.

Iš šešių vaikų tris palaidojo.

Tikrai knygų niekam nedovanojo, nepardavė,
skolintas saugojo.
Vieną pavasarį, prieš mirtį,
man Maironio biografiją įkišo per tvorą.
Sakė: tik paskaityk ir man gražink,
bus mano anūkelei pasoga, bus mano anūkelei
namų paguoda.

2.

Man rodos, jos netgi nebuvo –
sėdėjo stotelėj, nailoninės pėdkelnės,
pūstas sijonas –
nuėjo patikrinti grafiko ir dingo,
nuėjo ir dingo,

vėliau mačiau ją prie namų,
rašė lazdyno riešutus.
Minkšti ir neprinokę jie buvo,
žalsvi kaip jos akių rainelės,
kaip jos sijono nėriniai.

3.

Tame piešiny moters akys raudonos
ir primena spanguoles.
Lūpos kietai sučiauptos.
Nematomam vėjy taršos geltoni plaukai.
Po moters kojomis plyti kapinės.
Ant aukšto laimės bokšto – kryžius
su stogine ir juosvais raižiniais.

Keista, ne sapnas čia ir ne vaizduotė.
Ir net ne eilėraštis.
Dukra prosenelę nupiešė,
sakė, tokią kažkada ją matė,
kai vargonais sename bute abi grojo,
šiuurkščiai trankė baltus klavišus,
mikliai vengdamos juodų.

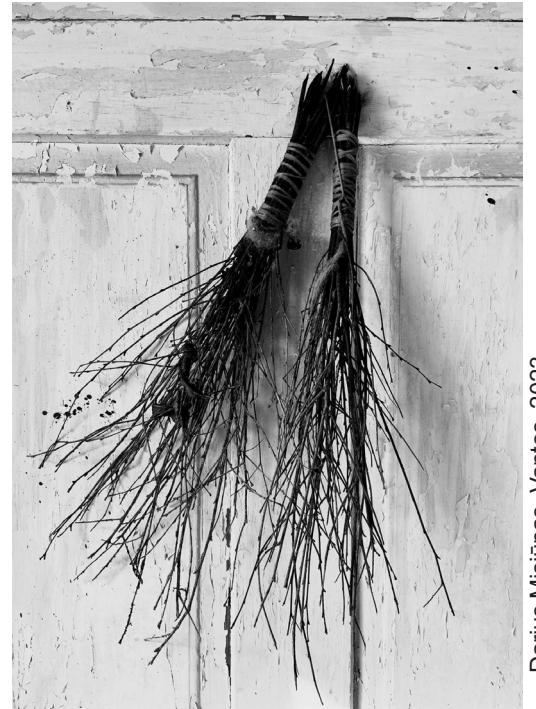
Dangus

Dočkių kaimo (Šiaulių r.) atminimui

Geltonuose laukuose žali traktoriai
ir žydras dangus,
o tolumoj – apleistos kapinės mirusio kaimo,
ir malūnas be sparnų, ir drėbto molio tvarto sienos,
ir alyvos, kurias sodino jau mirusios moterys,
ir tvenkinys, kurį kasė jau mirę vyrai,
gal dar liko jų vaikai, laukai ir pievos,
gal dar liko jų dangus,
kuriuo dabar dalijamės.

ⲥ

Apokalipsė prasidėjo
sulig tūkstančio kanopų bildesiu
per lauką, vyrų
rikšmais, moterų galvosopiu,
kur paslėpti
vaikus. „Čia, –
tarė motina. –
Mes pasislėpsime žemėje.
Mūsų protėviai jau joje,
likusieji eisime paskui.“

Darius Misiūnas. Vantos. 2023

Šaka

Aš kartais įsivaizduoju savo laidotuves.
Ir nereikia man nešti baltų žiedų, dabar madingų.
Atiduokit mano organus, o atliekas –
sudeginkit.
Atneškite man vieną žiedą, raudoną,
tą, kuris žydėjo mano vaikystės sode,
žydra tvora aptvertam nuo vištų.
Per gedulingus pietus vieną tų vištų nupėskit,
geriausia tą seną, juodą, Amiliutę,
kuri man į glėbį lipdavo,
kurią po daržą nešiodavau,
kudakuojančią.
Ir nekalbėkite nieko, nes viską girdėsiu.
Tik į sapnus ateiti tingėsiu,
todėl urną pakaskit ir išsiskirstykit,
pakaskit po nukirsta obelimi,
ant kurios buvo kerpė užaugusi,
po obelimi, nuo kurios kartą vaikystėj nukritau
ir krisdama nulaužiau jaunutę žaliuojančią šaką.

Takelis

1.

Mane išgąsdino į langą beldžianti šaka –
tokioj tyloj, kai miega vėjas ir visi kaimo šunys.
Tokioj tyloj, kai pirmą kartą susitikę –
po dešimties metų klajonių aplink pasaulį –
ėjome per Šiaulių senąsias kapines,
tais paauglystės takeliais, kurie stebuklingai neužžėlė.
Toj tamsoj ir šalty bučiavomės,
ir aš tau pasakojau apie ekskursiją po kapines
Helovyno proga,
kai viena dalyvė pasijuokė iš neskoningo kapo,
ir šaka jai perbraukė per akį, vos neišdūrė.

Rimties,
sakiau tada, nors vis tiek juoktis norėjos
ir eiti tais takeliais, eiti,
kol pareisime namo.

2.

Neliko pėdsakų į grėsmingus namus,
į varnų gūžtą, po kuria pavasariais
žydėjo poetiniai narcizai.

Kažkas tą namą įsigijo ir atnaujino.
Pastatė erdvią laiptinę su langu per visą sieną,
iškirto medžius ir krūmus, surentė tvorą
ir šunį paleido.

O mes ten dar sugrįžtam.
Numetam dviračius ant vieškelio ir tupim
tvoros šešėliuose.
Jei būtų takelis, ir vėl ten eitume,
tarp tų krūmų ir žolių,
liptume į medžius ir vogtume obuolius,
ir tyliai pirštais traukytume erkes –
prabėgusias vaikystės namų dienas.

Neproduktyvūs, neypatingi ir labai laimingi

Šiandien nenuveikiau nieko naudingo. Na, visai nieko. Truputį pagulinėjau. Suvalgiau kelis sausainius. Susitvarkiau virtuvę. Besitvarkydama ėmiau galvoti: „Tikriausiai šiuo metu tūkstančiai vilniečių palinkę virš kompiuterių pluša dėl gero gyvenimo, o aš tik krapštaušiu lentynose ir svarstau, ar jau išmesti tuos sausius pusryčius, ar dar rizikuoti ir nusiųsti į skrandį.“ Kurį laiką pasikrimsiu gūžtelėjau pečiais ir toliau ramiai tęsiau nenaudingą, pelno neduodantį užsiėmimą.

Pavasariį mečiau *ofisinį* darbą. Išėjau „į niekur“, nes jaučiau, kad greit atostogausiu ne Tenerifėje, o Vasaros gatvėje; ten nešviečia saulė, tik balti chalatai. Sulig ta diena stebuklingai dingę visi negalavimai: panikos atakos, stiprus nerimas ir akies tikas. Dabar, antradienio vidurdienį, sėdžiu savo šiltuose namuose su sausainiu rankoje ir galvoju, kad tai buvo geriausias sprendimas mano gyvenime.

Šiam produktyviam vargūi, kuris dažnai tapatinamas su savirealizacija, esame ruošiami nuo pat vaikystės. „Kuo būsi užaugęs? Koks tavo svajonių darbas?“ – tokiais klausimais mus pasitinka tetulės giminių baliuose. Tik šiukštu negalima sakyti „pardavėja“ ar „valytoju“, nes tada jos atsisuka į tėvus ir linguoja galvomis: „Nieko, nieko, išaugs...“ Nes tikras, „rimtas“ darbas yra tas, kuris teikia daug pinigų, absoliučiai pervertintas transporto priemonės (kurios skirtos kompensuoti kankinančią nevisavertiškumo jausmą) ir namus, kuriuose gal ir nyku gyventi, bet jais patogų puikuotis prieš žmones, kurie mums iš tiesų visai nepatinka. Paskui tos pačios tetulės (jei jų pirma laiko nepriveikia giltinė) po kokių penkiolikos metų jau linguoja galvomis iš džiaugsmo: „Teisininkė / reklamoj dirba / tarptautinėj kompanijoj – puiku, puiku, kad gerai gyveni.“ O iš tikrųjų nė velnio ne gerai. Bet neaišku, kaip joms pasakyti – gi pasirinkai tariamai laisva valia. Kaip joms dabar prisipažinti, kad

iš tikrųjų kasdien valgydamas prašalusius dienos pietus svajoji būti kuo nors kitu. Ką pasakyti žmonėms, kurie tave vertina vien dėl tavo produktyvumo?

Biurų kubuose diena veja dieną – tokią pačią, skiriasi tik dienos pietų pasiūlymai. Tada metai veja metus. Paskui klausiamai žiūrime į veidrodį vonioje ir galvojame, kur pasidėjo laikas. Iš po vonios girdisi tylus juokas. Bėda ta, kad būti paprastam arba tiesiog normaliam – ne variantas. Kapitalizmas kuria iliuziją, kad visi galime būti tuo, kuo norime, kad visi turime lygias galimybes praturtėti, pasiekti svajonių karjerą ir panašiai. Sistema kuria galimybių gausos iliuziją, kuri teikia viltį, bet niekada – išeičių. Būtent dėl šios iliuzijos artimieji ar prasimušę bičiuliai jums pavargus sakys: „Jeigu labai norėtum, padarytum“, „Tu tik pasistenk, susidaryk planą ir tau pavyks.“ Tiesa ta, kad viskas nėra taip paprasčia. Kodėl ne visus gali lydėti sėkmė? Nes kažkas turi suvalgyti tuos atšalusius dienos pietus „Luminore“. Šie žmonės blaškosi stikliniuose pastatuose kaip žuvis dideliam akvariume ir trankosi šonais į stiklą, nes trumpam patiki, kad gali jį pramušti. Kad už stiklo yra kitas, geresnis pasaulis, bet laikas bėga, ir ta tariama gerovė, šlovė ir turtai taip ir neateina. Tada jie suka ratus toliau, bando dar kartą. Ir taip – iki finišo.

Tiesa ta, jog mes neprivalome būti ypatingi, turtingi ar geriausi, bet sistema bando įrodyti kitaip. Ir mes ja tikime. Vakarėliuose susipažįstant su naujais žmonėmis pokalbis įprastai prasideda klausimu: „O ką tu dirbi, kuo užsiimi?“ Mūsų darbas apibrėžia mūsų vertę. Tai, kaip aukštai esame užkopę šiuo tuščiaiduriu kalnu, nurodo, kaip su mumis bus kalbama toliau. Tie, kurie kopti atsisako, yra laikomi tinginiais, veltėdžiais, išlaidykiniais, negabiais. Sistema negali toleruoti žmogaus, kuris nori gyventi be pretenzijos į „gerą“ gyvenimą. Tokius ji išspjauna arba jie pasitraukia patys – vėliau mes,

dar kažkaip besilaikantys savo iliuzijų akvariumuose, prie Aušros vartų kišame centus jiems į delnus, ir mūsų nuodėmės būna atleistos – taip mes dalinamės savo „gerove“.

Kelerius metus valgiau šaltus dienos pietus ir stengiausi mandagiai linksėti biuro virtuvėlėje, kai kolegė kasdien po nosimi kišo savo į raziną panašaus naujagimio nuotraukas. Norėjau pramušti akvariumo stiklą, nepagalvodama, kad galima nusileisti po plastmasiniu koralu ir ten ramiai gyventi su jūržolėmis ir spalvotais akmenukais. Kad jie daug ypatingesni už didžiules žuvis.

Šiandien antradienio vidurdienis ir aš sėdžiu ant sofos savo šiltuose namuose, valgau sausainį, jis trupą ant chalato. Pro langą stebiu, kaip kaimynė Ramutė su budistine ramybe grėbia lapus, kad mes ant jų nepaslystume. Žinau, kad lapai iš jos šaipysis, kad rytoj vėl nuguls ten pat, o Ramutė su ta pačia ramybe ims grėblį ir bandys suvaldyti rudenį. Kažkur prie „Maximos“ vinguriuoja trūkusių vyrų būrelis, juokiasi, nes aukštesnis atėmė baltą žemesniojo kepurę ir dabar ja mojuoja kaip vėliava – lyg būtų pasidavęs. Katės juos nulydi abejingu žvilgsniu – tų jau niekuo nenustebinsi, jos užsiėmusios savo katiškais reikaliukais ir mažiausiai galvoja apie savo katiškų dienelių produktyvumą. Kažkas antrame aukšte kepa žuvį. Kažkas pribėrė žvirbliams grūdų – tai jų dienos pietūs. Mama paskambina ir pasakoja, kad pati pasisiuvo suknelę ir ketina užsirašyti į japonų kalbos kursą – šiaip sau. Dienos eina viena po kitos kartu su mumis – tais, kurie pasitraukė iš lenktynių arba jose niekada ir nedalyvavo. Ir mes ramiai sukamės šiose dienose su savais reikaliukais nelyg žuvis – neproduktyvios, nelabai kuo ypatingos, bet žuviškai laimingos.

– LAURA KROMALCAITĖ –

TEKSTAI NE TEKSTAI

LEIDYBOS TENDENCIJOS

Nenužudomas elitas

Algirdas Gaižutis. *Elito šviesa ir šešėliai.*

V.: Lietuvos mokslų akademija, 2023. 656 p.

Mūsų gyvenimas yra kisas, ir niekas to negali pakeisti. Tiesa, yra Dievas, bet ne visi į jį tiki. Gal dėl to nemari žmogaus nemirtingumo svajonė. Apie ją sekamos pasakos, kuriami meno kūriniai, itin žavimasi talentingais kino aktoriais, atlikusiais nemirtingų personažų vaidmenis. Kartais, atrodo, net istorikai suabejoja, ar tik fantastinio veiksmo filmo arba serialo „Kalnietis“ personažas tegali būti nemirtingas. Būtų gerai, išsivajoją jie, pavyzdžiui, kad suvis nutrūktų karai. Amžinas karas, kaip matome iš šiandienos pasaulio įvykių, žiauriai nemalonūs. Filosofai drąsesni už istorikus: jie kalba apie absoliučias idėjas, nors įrodymų, kad jos yra / nėra tokios, sunku pateikti netgi mirties akivaizdoje. Gėrio idėja bene pirmiausia visiems rūpi. Todėl nenustebau, kad Algirdas Gaižutis studijoje „Elito šviesa ir šešėliai“ pasakoja apie „amžiną“, niekieno nenužudomą elitą – nuo pradžių pradžios visų istorijos audrų persekiojamą, bet ir mūsų laikais, kol žmonija dar jokio perkūno nenutrenkta, vis atgimstantį, vis dar gyvą. Tai, galima sakyti, filosofinis trileris ar net akademinis detektyvas, tiesa, kaip jau minėta, su savu Dankanu Maklaudū.

Neturėtume stebėtis. Studija privalo traukti, dominti skaitytojus, juk ją pasitinkame kaip 28-ąją Lietuvos mokslų akademijos serijos „Mokslas visiems“ knygą. Jeigu jau atrodo, kad populizmą politikai diskreditavo, išbraukime žodį „visiems“, tiktų čia ir žodis „daugeliui“. Džiugu, kad šitoje serijoje daugėja Lietuvos autorių veikalų: Algirdo Vaclovo Valiulio „Medžiagų ir technologijų istorinė raida“, Jono Grigo „Pažinimo šaknys ir vaisiai“, Romualdo Karazijos „Šiuolaikinė fizika smalsiems“, Viktorijos Dajotytės „Populiarioji literatūrologijos versija“. Kaip ir kitos knygos, kurių pats neperskaičiau, bet girdėjau apie jas gerų žodžių: jose skaitytojai randa išradingai ir išmintingai aprašytų, netgi pavaizduotų mokslo idėjų dramų, mokslo žmonių asmeninių tragedijų. Visi autoriai – akademikai, bet kur kas svarbiau, kad jie yra supratę, jog į pažinimą veda tik gėrio ir blogio kaktomuša: mokslų turimus „faktus“ reikia „naudoti“ filosofiskai. Bent jau taip, kaip gebėjo Šerlokas Holmsas. Jam dedukcija buvo svarbiau negu faktai.

Nėra ko besakyti, kad „Elito šviesa ir šešėliai“ yra filosofiskai parašyta, tik prie gėrio ir blogio pridėtas dar ir grožis (autorius juk estetikas), tad elito drama gana visapusiška, išbaigta, o pati knyga skoningai dizainerių apipavidalinta, su Kazio Kęstučio Šiaulyčio portretiniu autoriaus škiu viršelyje. Puikiai sumaketuota. Malonu atsiversti, sklaidyti. Bet kur kas svarbiau, kad ją įdomu skaityti. Apie sudėtingus ir gilius dalykus kalbama profesionaliai, kaip paminėta, labai aiškiai ir suprantamai.

Knygos tematika – retokai gvildinama, bet lyg ir dažnokai girdėta, paprasta. Apie elitą. Bet jos klausimai keblūs. *Ar esama elito? Ir kas jis? Kokia jo vieta ir vaidmuo mūsų visuomenėje? Ką konkrečiai galėtume priskirti prie elito?*

Deja, Lietuvoje į tokius klausimus labai mažai kas norėjo, tuo labiau – galėjo atsakyti.

Skaitydamas pagalvodavau – kokie galimi kiti panašios lietuviškos knygos autoriai: gal tarpukario filosofai Levas Karsavinas, Vosylius Sezemanas, Antanas Maceina, Stasys Šalkauskis? Gal Vytautas Kavolis, Meilė Lukšienė, Albertas Zalatorius, Vanda Zaborskaitė, Arvydas Šliogeris, Irena Veisaitė arba Leonidas Donskis? Bet visi jie mirę. Tada gal Arūnas Sverdiolas, Naglis Kardelis? Šitas sąrašas – iš gyvųjų, jis atviras, bet tikrai neilgas. Algirdas Gaižutis buvo vienas iš jų, beje, pradėjęs darbą seniai, su pirmosiomis estetologijos studijomis, suklušęs prie šitos temos savo „Estetikoje: tarp tobulybės ir mirties“ (2004), analizavęs knygoje „Daugiaveidis elitas“ (2008). Gal jautęs potraukį prie šitos temos dar ir kaip menininkas – fotografas ar įgudęs menotyrininkas.

Tad kas be ko, Algirdui Gaižuciui jo paties priiimti galvosūkiai nebuvo nauji. Kai kam gali pasirodyti, kad autorius tarsi kartoja save. Bet taip nėra. Knyga originali savo struktūra, taip pat idėja, keliami problema, istoriniais filosofiniais ekskursais ir ypač elito tematikos transformacijomis, šiandienėmis jos aktualijomis. Kai skaitai knygą, maloniai nuteikia ir stebina gili, universali, visapusiška temos ir išskeltų problemų analizė: kas dar gyva, o kas jau mirę šitoje senoje ne tik autoriaus, bet ir daugelio kitų pasaulio filosofų nagrinėtoje elito sampratoje.

Bent pusė knygos paskirta istoriniam filosofiniam klausimo diskursui. Penki skyriai (iš devynių) paskirti Rytų civilizacijų, Antikos, graikų-romėnų, ankstyvosios krikščionybės ir Renesanso laikų elitizmo sampratoms. Gerai, tai suteikia pagrindo nepasimesti modernybėje, ypač postmodernybėje, kur klaidinamomis grimasomis pasitinka *pretiesa, posttiesa*, visokie *feikai* ir *simuliakrai*. Bet knyga parašyta iš dabarties, šiandienos pozicijų. Modernybei ir šiuolaikybei kaip paradigmoms aptarti ir įvertinti paskirti knygos puslapiai, kuriuos skaitydamas galvoji apie aktualias, labai karštas mūsų kultūros problemas. Atsivertęs paskutinius (8 ir 9) skyrius, kuriuose itin svarbios politikos, demokratijos, valstybės ir tarptautinio („transnacionalinio“) elito charakteristikos, supranti, kaip giliai autorius kasasi, kokius analizės instrumentus virtuoziskai naudoja. Filosofo, meno ir moralės filosofo, sociologo, politologo (net ekonomisto), menotyrininko, pedagogo, kultūrologo, pagaliau – menininko asmenybės, gyvo žmogaus, *dvasios aristokrato* akimis apžiūrimas tas mazgas, filosofiskai pavadintas *elito fenomenu*.

Būtų ir kebli, ir gana suprastinta autoriaus misija apibrėžti tegu ir išsprūstantį savo prasmėmis terminą *elitas*. Apibrėžimų mėgėjai ras / pasirinks trumpiausią.

Vis dėlto elito istorija ir likimas, ypač jo dabartis Lietuvoje autoriui iškyla kaip problemos, kurios beveik neišsprendžiamos, nes pagrindines jų turi spręsti pats elitas, kurio, deja, Lietuvoje gal jau / dar nėra ar bent jo trūksta, stinga. Laisvės, globalizacijos, bet svarbiausia – vartotojiškumo, anot autoriaus, sąlygomis tuščios lieka politikų kalbos apie „gerovės valstybę“, apie *tikrąjį elitą* kaip galią valdyti visuomenę ir konkrečias valstybes, spręsti tarpvalstybines – transnacionalines prieštaras.

Skaitydamas minėtus paskutinius knygos skyrius, sustodavau prie vienos ar kitos kaip sentencija skambančios

įžvalgos, vis pasvajodavau: gera būtų, kad šią knygą (kaip „knygą visiems“) perskaitytų ir suprastų, iš jos pasimokytų mūsų visuomenės veikėjai, ypač – politikai. Visi, kurie įvairiuose lygmenyse veržiasi į politiką ir net jau dalyvauja joje. Juk piliečiai pasigenda ne pačios politikos, liūdnos ar viltingos, bet jos esame užtvindyti. Piliečiams (ir politikai) reikalingi išprusę, iki elitinių aukštumų pakilę politikos veikėjai ir elito šviesa. Deja, kol kas jo šešėliai yra ilgesni nei medžių per vėlyviausią saulėlydį. Gaižučio knyga galėtų sutrumpinti šešėlius ir padauginti šviesos.

Juk ši knyga, kaip minėta, gimė ne tuščioje vietoje, ne akademinėje erdvėje, o *per autoriaus gyvenimą*. Dvasinumo, kūno ir dvasios santykio samprata knygoje yra paties autoriaus patyrimas, ir tai, manyčiau, labai vertinga. Pavadinčiau tą asmeninį autoriaus patyrimą gerąja, sunkios ligos akivaizdoje paties autoriaus pakeista karma.

Kitai tariant, apgailestauju, kad iš Lietuvos elitu pavadinamų Lietuvos šviesuolių retas kuris išgyvena ką nors panašaus. Pažiūrėkime į ministerijas ir jų ministrus. Jos palaipsniui mažina valstybės kapitalą / investicijas, nepasverdamos konkrečių neigiamų padarinių atiduoda prerogatyvas verslui ten, kur to daryti neleista – nacionaliniame transporte sausumoje, jūroje ir danguje, kaip ir moksle, švietime, sveikatos apsaugoje, tautinio paveldo baruose. Tik karo tarnybos dar atrodo kaip valstybės / nacijos subjektai. Bet ir jie labiau vertina patogaus vakarykščio gyvenimo algoritmus. Karo pavojui iškilus neturime ne tik užtektinai ginklų ir karių, pasirodo, neturime ir pilietinio pasipriešinimo pamatų: slėptuvių, civilių gyventojų mokymų, tikrų komendantūrų ir pan. Taigi net mūsų kariškiams labiau patinka slėptis šešėlyje, gal ir galingame – NATO, bet patys jie nesiekia nieko aukštesnio ir apčiuopiamo, kad prigesintų Rusijos karo prieš Ukrainą, jau turbūt Trečiojo pasaulinio karo pašvaistę, pavyzdžiui, neleistų Elonui Muskui vienam nulemti ukrainiečių jūros mūšį su Putino armija prie Krymo krantų.

Tarkim, kad negali. Kad tai yra virš mūsų jėgų. Kaip ir daug kas kita. Gal taip iš tikrųjų yra. Tačiau būtent iš to ir kyla Gaižučio knygoje keliamų klausimų reikšmė. Gal tik realiam mūsų valstybės elitui pagal jo supratimą ir galią.

Autorius teisingai pabrėžia, kad nėra aktualesnio klausimo už tą, *kas šiandien ir kaip valdo pasaulį*. Deja, nelabai mokame atsakyti į jį. Valdyti kraštą, valstybę, pasaulį be *elito kaip visuomenės šerdies* (kursyvas mano – V. M.), be turiningos ir sėkmingos elito veiklos ir įtakos, autoriaus nuomone, yra neįmanoma. Kaip „elito neįmanoma įsivaizduoti be visų *Kitų*“ (p. 648).

Nesiimu pasakyti, kiek tarp būsimų knygos skaitytojų yra / bus elitui priklausančių žmonių. Tegū ši knyga padaugina ir mūsų elitą, ir tuos *Kitus*, be kurių nėra nei paties elito, nei visų mūsų. Labai linkiu kolegos knygai kuo daugiau skaitytojų, kurie nusiteikę keisti savo užimamą vietą, kurie norėtų atsiskyti senojo požiūrio, kurie šitos knygos būtų padrašinti ne tik protu ir širdimi, bet ir savo gyvenimu, patyrimu *čia* ir *dabar* sklaidyti šešėlius, kuriuos meta, deja, ir šviesiausias elitas. Tegū elitas tikrai būna nemirtingas, nenužudomas.

– VYTAUTAS MARTINKUS –

Liza yra Slut

Nenoriu recenzuoti dar vieno spektaklio apie galingą vyrą, dar vieną pagrindinį personažą, kurį vaidina žavingas ir perspektyvus Auksinio scenos kryžiaus nominantas. Nenoriu analizuoti dar vieno karalaičio, kuris po dvejų veiksmy suvokia, kad savaime yra galios pozicijoje, ir ima tuo naudotis, – kokia tragedija. Princo, kurio metamorfozė karūnuoja žodis „įsakau“ spektaklio pabaigoje ir epifanija, kad jo autoritetas yra savaiminis. Ypač kai Gretos Štormer spektaklyje pagal Gabrielės Labanauskaitės pjesę „L. yra S.“ (Vilniaus mažasis teatras) visai be reikalo kaip antraplanis suvokiamas hipotetinės Lyro žmonos personažas hercogaitė Liza (akt. Gintarė Latvėnaitė-Glušajeva).

Esminė patriarchyto kaip kompleksiškos, visus luošinančios sistemos temą buvo galima matyti jau Aistės Marijos Stankevičiūtės scenografijoje, kurioje nefunkcionalūs baldai pabrėžia spektaklyje kuriamą nekomfortiškos realybės pojūtį. Iš taip nuosekliai sukonstruotos butaforinės realybės norisi bėgti, ir tai padaryti iš dalies pavyksta žvilgtelėjus į Igno Pavliukevičiaus videoinstaliaciją. Joje sumodeliuotos scenų alternatyvos suteikia galimybę veiksmus, ištrauktus iš konteksto, nagrinėti hermetiškoje aplinkoje, atskirai nuo pjesės. Kompiuterinių žaidimų estetika, nurodanti šiuolaikinius pabėgimo per pramogavimą būdus, nepriekaištingai atspindi spektaklyje išskiriamą laisvės kaip alternatyvos

Gretos Skaraitienės nuotrauka

temą. Populiariosios pramogų kultūros simbolius buvo galima įžvelgti ir veikėjų kostiumuose, sukurtuose Valdemaro Jasulaitytės. Modifikuotomis kūno proporcijomis, mados namų „Balenciaga“ siluetais nusitaikyta į prabangos prekių kategoriją, teigiant, kad ekonomika yra socialinis mokslas, o sociumas – viso labo ekonominis ūkis. Ir akivaizdu, kad norint pademonstruoti lyčių nelygybę nebūtina moters vaizduoti skurdę.

Hercogaitei Lizai parinktas patrauklios, seksualios, naiivos ir iš pažiūros neprotingos jaunos moters archetipinis įvaizdis (džinsai pažemintu liemeniu), tapęs esminiu dutūktantųjų atvaizdu. Subtilios šio laikotarpio estetikos spektaklyje apstu – Lizos personažas akivaizdžiai kurtas remiantis ambicingosios Jūratės personažu iš kultinio serialo „Moterys meluoja geriau“. Spektaklyje moterų paveikslai kuriami taip, lyg jos gimė būdamos neadekvačios. Akivaizdu, kad jas tokiomis pavertė tragiškos gyvenimo aplinkybės ir jos nėra įgalios jų pakeisti, tačiau spektaklyje neatskleidžiama, kaip karališkai sistema susidoroja su jų pastangomis.

Hipotetinėje Lyro gyvenimo priešistorėje moterys veikia kaip klūtys jo prigimtinėi laisvei vešėti. Tuo tarpu nelygybės lubų, sienų ir grindų sukurtoje virtualioje realybėje niekas nebenori gyventi. Tiksliau, ironiška, bet patys vyrai nebenori gyventi sistemoje, kurią ir valdo. Moterys naudoja sistemas duotais ribotais resursais ir laikydamosi nuspejamo joms priskirto scenarijaus bando užsitikrinti vietą ant scenoje stovinčio stalo. Nors jis visada gerokai žemiau nei tas, ant kurio dvaro kumetis patenka minimaliomis pastangomis. Šis neadekvatus pastangų kiekis tapo puikia tragikomedijos medžiaga. Hercogaitės atliekama „Atomic

Sukilėliai jūrinėje ekspedicijoje į Lietuvą

► Atkelta iš p. 1

sutalpinti minias žmonių. Vyskupui sukalbėjus maldą ir davus ženklą, akademinis jaunimas švedišškai užgiedoję „Dieve, gelbėk Lenkiją“. Retai gyvenime pajusdavau tokią nuoširdžią meilę, kaip tą akimirką, meilę, kurios nė vienas iš mūsų nesitikėjo. Ta mūsų šventa giesmė, už kurią Varšuvoje ir visoje senojoje Lenkijoje grėsė sunkiausio kalėjimo ir Sibiro bausmė, iškilmingai ir laisvai skambėjo po katedros skliautais, giedama švedų kalba švedų bažnyčios kunigo. Ne vienam iš mano senų ir jaunų draugų per veidą riedėjo ašaros, mūsų emocijos persidavė švedams, ne vienoje akyse sublizgo ašaros, moterys garsiai raudėjo. Tai buvo didžiausia duoklė garbingos švedų tautos, atiduota mūsų nelaimėi. [...]

Sukdamasis vakare prie Skageno rago, „Ward Jackson“ susitiko su mažu burlaiviu, kurį aš norėjau nupirkti, o vėliau ir nupirkau (burlaivio pavadinimas „Emilie“, kapitonas – Wilkensas), ir kai sutemo, turėjo vykti mūsų krovinio perkrovimas iš „Ward Jackson“ į „Emilie“, į kurį įlipo leitenantas Mioduszewskis ir paskirtas puskarininkis, apsirengęs civiliniais rūbais, žinoma, ne lenkiškais. Užbaigęs perkrovimą, „Ward Jackson“ turėjo toliau plaukti į Angliją, ir vis dėlto buvo leista, kad jis tik po keturių dienų būtų Hartlepulo uoste Anglijoje. O „Emilie“ su kuo rūpestingiau slepiamu kroviniu turėjo plaukti link Elando salos ir ten būti pasiekiami komisariui. Leitenantas Mioduszewskis turėjo teisę reikalauti iš burlaivio kapitono paklusnumo. Sukilimo sėkmės Lietuvai pakrantėse atveju laivas „Emilie“, esant palankiam vėjui, galėjo nuo Elando salos per keliolika valandų atplaukti prie Lietuvos pakrančių. [...]

Dabar laivo denyje, kur, be vairininko, vieno jūreivio ir karininko sargyboje, visi miegojo ir laive viešpatavo mirtina tyła, aš, atsirėmęs į turėklą, paleidau savo minčių vadeles ir keistai užsisvajojau. Iš tolo boluojantys smėlio krantai, nuogos tuščios kopos, baltos, lyg paženklintos mirties, fantastiškai spindėjo šviesioje naktyje, tartum milžiniški senųjų pagonišių prūsų dievų kapai. Tas pats neapsakomo pavojaus jausmas, kurį pajutau Švedijoje, apėmė dabar mane, ir atrodė, kad tas nerimas perplėš man krūtinę. [...] Iki to vakaro niekuomet nebuvau patyręs panašaus jausmo. [...]

Apie trečią valandą ryto buvome ne toliau kaip per keturias jūrmyles nuo sausumos; lėtai plaukėme palei pakrantę pučiant silpnam vakarų vėjui. Pakrantėje nesimatė nei mažiausio judėjimo, nei gyvos dvasios; kelios žvejų valtys gulėjo ištrauktos į krantą. Apie antrą valandą dienos buvome ties paplūdimio maudyklėmis per dvi jūrmyles nuo sausumos, dešimt jūrmylių nutolę nuo Mėmelio. Įsakiau nuleisti bures, laivas sustojo, į jūrą buvo nuleistos dvi didelės valtys. Laive buvo dar viena mažytė valtis kapitono reikmėms, bet joje galėjo tilpti tik trys žmonės, tad palikome ją denyje. Viena valtis, kaip jau minėjau, buvo tvirta, bet nedidelė, joje galėjo sutilpti dvylika penkiolika žmonių, antroji – nepatvari, skirta naudoti tik ramiam vandenyje ir galėjo būti tik tempama pirmosios.

Su dviem jūrininkais, dviem karo jūreiviais ir podporučiku Malinowskium, apsirengusiais civiliniais buriuotojų rūbais, sėdome į mažesniąją valtį ir nusyrėme į krantą. Išlipę krante patraukėme į smėlio kopą, idant apžiūrėtume į maudykles vedantį kelią, įvertintume pusiasalio ir priplaukos šalia maudyklių padėtį. Kaip ant delno matėsi priplaukos pastatai, daugybė valčių, tarp kurių buvo daug labai elegantiškų, ir mažas garlaivis. Galvojant apie persikėlimą per marias, viskas atrodė labai nesudėtinga. Po kiek laiko, kai jau buvome apžiūrėję visa, kas reikalinga, ir traukėme prie valties, nutikęs įvykis patvirtino mano tikėjimą ir nuojautas.

Prie mūsų artinosi kažkokia liesa aukšta figūra su keistu – nei vyrišku, nei moterišku – apdaru. Iš tolo nebuvo galima suprasti, kokios ji lyties, bet kai eidama pro mus sumurmėjo kažkokius pasveikinimus, supratome, jog tai moteris, tikriausiai žvejė, nes ant pečių nešė tinklus. Apsaugok Dieve! Buvau jau nemaža matęs baidyklį – ir gražiosios, ir šlykščiosios padermės, bet niekuomet nieko panašaus į šią. Tai buvo didžiulė kaulėta moteris, žili plaukai netvarkingais kuokštais dryksojo ant kaktos ir veido, akys giliai įdubusios, bet žibančios, tikras pagonių raganos, aukojančios dievybei vaikus, modelis. Malinowskis iš baimės persižegnojo, aš mieliai būčiau davęs kelis dukatus, kad tik ta baidyklė nebūtų pasirodžiusi mums kelyje, o jūreiviai pikta žvelgė į bobą ir būtų mieliai ją nuskandinę. Tai buvo pirmas išlipus į krantą mūsų sutiktas asmuo.

Buvo penkta valanda po pietų, kai grįžome į laivą. Išsilaipinimas ir krova galėjo prasidėti tik po dešimtos valandos vakaro, nes šiaurėje dienos ilgos, o naktį šviesu

kaip dieną. Kadangi ilgesnis buvimas toje vietoje, kur laivai niekada nestovi, galėjo sukelti mums pavojingą kitos pusiasalio pusės gyventojų smalsumą, išsiuoniau Malinowskį su dviem lenkų jūreiviais atgal į krantą ir rekomendavau, kad vieną paliktų sargyboje prie valties, o su kitu nueitų į paplūdimį ir nupirktų ten statinaitę alaus. Jeigu jo kas klaustų, kodėl laivas čia stovi, o paklaus tai tikrai, jis turėjo pasakyti, kad sulūžo vairas ir jį taiso, o apie „Emilie“ turėjo sakyti, jog tai anglų laivas, plaukiantis į Mėmelį grūdų. Taip pat turėjo apžiūrėti, kiek valčių ir jūreivių yra priplaukoje, kiek gyventojų, išsiaiškinti, ar iš jų galima sulaukti pasipirties, kiek laiko užtruks persikelti per marias, koks ten kaimas priešais ir ar anoje pusėje yra prūsų kariuomenė.

Malinowskis išplaukė ir grįžo septintą vakaro su alumi. Sėkmingai atraportavo: maudyklėse dar jokių lankytojų, apskritai visoje gyvenvietėje su moterimis ir vaikais buvo vos trisdešimt žmonių. Ginkluotas tik vienas žandaras. Priplaukoje stovėjo mažas garlaivis, bet netinkamas plaukti, ir šešiolika skirtingo dydžio valčių. Vietovėje buvo telegrafas. Gyventojai, tai yra viešbučio šeimininkas ir žandaras, su kuriais Malinowskis kalbėjo daryta vokiečių kalba (nors mokėjo ją gerai, o angliškai jis, kaip ir tie du jūreiviai, kalbėjo kaip Anglijoje gimęs), iš tiesų stebėjosi, ko laivas čia taip ilgai stovi, bet paaiškinimą apie sulūžusį vairą priėmė gana natūraliai, jiems net į galvą neatėjo, kad mažame burlaivyje buvo lenkų sukilėlių kariuomenė, atvykusi iš už tūkstančio mylių. [...]

Visi džiaugėsi kaip vaikai, kad atėjo laikas veikti. Visi buvome sveiki, nes jūros liga mus aplenkė, o aštrus maistas, kurio buvo pakankamai, ir šviežias jūros oras darė gerą poveikį. Pagal mano skaičiavimus penktą valandą ryto jau turėjome būti Lenkijos žemėje. Kas toliau? Tai jau Apvaizdos rankose.

Išėję į denį matėme kapitoną Wilkensą, nerimastingai besizvalgantį į dangų. Dar nebuvo vakaro devynių, o paskui praslinko dar valanda, nes reikėjo laukti saulėlydžio. Klausiau kapitono, ko jis taip įdėmiai žiūri į dangų.

– Bijau, kad tik nesulauktume audros. Bet gal Dievas duos, iki jos jau būsime kitoje marių pusėje, – atsakė.

Dangus buvo giedras, absoliuti tyła tvyrojo ore ir virš vandens, tris savaites viešpatavo puikiausias oras, bet ore jautėsi kažki koks tvankumas dėl didelio karščio, tvyrojusio visą dieną.

Nekantriai laukėme saulės laidos ir nakties, kad nors truputėlį sutemtų, kad mūsų nuo kranto kas nors ne tyčia nepastebėtų ir nesukeltų aliarmo. Pagaliau pusę vienuoliktos daviau ženklą lipiti į valtį. Dalis skyriaus, priklausiusio pirmajai važtai, skubiai pakilo į denį. Kapitoniui Magnuskiui įsakiau, kad visi kiti, išskyrus vieną ar du karininkus, į denį neliptų, idant laivo kapitoniui nebūtų kliūčių manevruoti laivą, nes, sumažėjus apkrovai, laivas galėsias labiau priartėti prie kranto ir kartu paskubinti dviejų kitų ekipažų išsilaipinimą.

Po penkių minučių pirmoji važta jau buvo valtyse, tad atsiveikinę su kapitonu išlipome iš laivo. Jau mums lipant į valtį, jūra nebebuvo tokia rami kaip dienos metu, o vėjas pūtė nuo sausumos. Kai nuo laivo buvome nutolę vos porą šimtų sieksnių, pirma dar nestipri banga smogė į valtį, tarytum audra būtų mūsų laukusi, tada pakilo stiprus vėjas, o jūra subangavo kur kas smarkiau. Jūreiviai iširėžę irklavo, aš pats stovėjau prie valties vairo. Tačiau mūsų pastangos buvo bergždžios; mačiau, kad, užuot artėję prie sausumos, sustiprėjusio vėjo buvome nešami gilyn į jūrą, o bangos kur kas smarkiau plakė valtį ir ją užliedavo. Padėtis buvo kritiška, reikėjo grįžti į laivą, kuris nežinia kodėl, užuot laikęsis arčiau mūsų, nutolo per gerą pusę jūrmylės. Daviau pavojaus ženklą keliais revolverio šūviais, bet laivas nepriartėjo. Kareiviai iš didžiosios valties šaukė, kad pas juos vandens iki kulkšnių, netrukus prisipildė ir iki kelių, liečiau vandenį semti gertuvėmis, bet tai nedaug tepadėjo, nes vos tik vandenį išsemdavo, tuoj valtį užliedavo nauja banga.

Negalėjau suprasti, kodėl laivas, kartkartėmis paleidžiantis pavojaus ugnį, neplaukia mums į pagalbą; štai jis pagaliau pasuka burę, artinasi, štai jau visai prie mūsų, ne toliau kaip per dešimt uolekčių, bet, nenuleidęs burės, kaip strėlė pralekia pro mus ir akimirksniu atsiduria vėl už poros šimtų sieksnių. Denyje girdėti triukšmas ir erzelis, valtyse viešpatuoja tyła ir ramybė, nors gresiantį pavojų jau supranta kiekvienas. Kova tęsiasi, irkluojujau deda nežmoniškas pastangas, kareiviai ir karininkai semia vandenį iš visų jėgų, bet audra vis stiprėja ir stiprėja, banga po bangos griūva ant valčių,

didžioji valtis jau prisipildė vandens iki kraštų, kareiviai apsemti iki juosmens, mažojoje valtyje, stipresnėje ir tvirtesnėje, vandens dar palyginti nedaug. Taip grumiamės ketvirtį valandos, laivas tuo metu lyg išprotėjęs sukinėjasi tai į vieną, tai į kitą pusę ir prie mūsų nepriartėja; pagaliau ima artėti, jis jau ne toliau kaip už šimto sieksnių, bet tuo tarpu didžiulė banga užgriūva ant mūsų iš šono, apverčia didžiąją valtį, mažoji kol kas irklais ir vairu manevruojama išlaiko pusiausvyrą.

Su pratisu gailiu šauksmu, mirties šauksmu, tokiu baisiu, kad sudrebėjau – aš, kuris nesu silpnų nervų ir visos katastrofos metu nė akimirks nebuvau praradęs savitvardos, – su šauksmu, kurio neužmiršiu iki mirties, trisdešimt šeši geriausi mano draugai panyrą į šėlstančias bangas. Pirmoji valtis dar laikosi paviršiuje, bet lynas, prikabinatas prie didžiosios valties, tempia jos galą žemyn – šis panyrą į vandenį, o ažuolinis priekis pakyla. Dar sekundė, ir visi būtume žuvę. Tą akimirką čiumpu kirvį, gulintį prie mano kojų, mikliai ir su tokia jėga, kokios iš savęs nesitikėjau, nukertu lyną, valtis išsitiesina, jūreiviai iširėžia, ir nuplaukiame šalį nuo nelaimės vietos.

Dar akimirka, ir keletas skęstančių geriausių plaukikų būtų įsikabinę į valtį – sau jie nebūtų padėję, o mus visus būtų pražudę, nes laive, išskyrus mažytę niekam tikusią valtį, nebuvo kuo gelbėti.

Atlaisvinta nuo lyno, mūsų valtis minutėlei priglundą prie laivo. Įšokame į denį, jūreivius pasiunčiu atgal gelbėti su mūsų valtimi, į mažąją valtėlę įšoka narsusis podporučikas Wilkė, vokitietis, ir senas prūsų karininkas su kitu karininku, kurio pavardės neprisimenu; jie iriasi per bangas, bet turi grįžti be nieko ir vos patys nenu-skendę.

Laive neapsakoma sumaištis, šauksmai, verksmai, visas skyrius denyje. Išsigandęs, išblyškęs kaip lavonas prieš mane stovi kapitonas Wilkensas, plėšdamas nuo savęs rūbus jis atstato nuogą krūtinę ir rėkia: „Šauk, pone, aš niekuo nekaltas, negalėjau deny laisvai veikti, negalėjau valdyti laivo.“

Iš tiesų: per denį, kur susigrūdę keliasdešimt žmonių, prasibraut neįmanoma, kapitono Magnuskio niekas neklausė ir iškart, valtimis išplaukus, visi pasipylė ant denio, nepaisydami mano draudimo, nepaisydami kapitono, kurio kalbos jie nesuprato, prašymų ir maldavimų. Todėl jis negalėjo reikiamu metu nei pakelti, nei nuleisti burės ir atskubėti mums į pagalbą. Akimirksniu nuvariau kareivius į apačią, ir laivas galėjo labiau priartėti prie katastrofos vietos. Valtis grįžo su sėkmingu laimikiu – atplukdė aštuonetą leisgyvių iš vandens ištrauktų karių ir puolė gelbėti toliau, o tai buvo nelengva, nes jūra smarkiai bangavo, o naktis, visą kelionės laiką buvusi šviesi beveik kaip dieną, šiandien apsitraukė tamsa. Ir antrą kartą gelbėtojams pavyko, atplukdė keturis. Trečią kartą jau veltui beieškojo.

Išgelbėti kareiviai įsitaisė kuo patogiau ir iškart gavo visą reikiamą pagalbą: nė vienam nei gyvybe, nei ilga liga neteko sumokėti už fatališką maudynes.

Nustatyta, kad, išskyrus kapitoną Pelegrini, vieną karininką ir du eilinius, nuskendo visas svetimšalių dalinys. Iš viso žuvo šešiolika svetimšalių, aštuoni lenkai; buvo išgelbėti trys svetimšaliai, devyni lenkai, bet pastarieji kurį laiką buvo netinkami tarnybai. Kapitono Tyszkiewicziaus ir svetimšalių kompanija buvo sudaryta beveik išimtinai iš atitarnavusių kareivių ir rinktinio jaunimo, tai buvo dalinys, kuris dėl šio nuostolio sumažėjo trečdaliu, o geriausioji jo dalis, demoralizuota ir tarsi žaibo trenkta, šiuo metu buvo niekam netinkama. Šiaip ar taip, tolesni išsilaipinimo į krantą bandymai buvo neįmanomi dėl audros ir dėl didžiosios valties praradimo. Pūtė pietvakarių vėjas, ir taip stipriai, kad trečią valandą ryto išvydome Palangos pakrantę; kuo skubiau reikėjo nutolti nuo tų pakrančių, tad, pasitarę su kapitoni, nusprendėme pasislėpti artimiausiam švedų uoste, o tam tinkama pasirodė priplauka Gotlando salos pietinėje pusėje. [...]

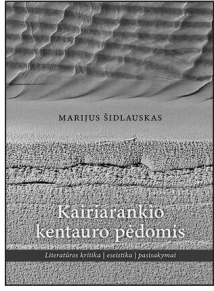
Birželio dvyliktą pūtė labiau pietų vėjas, audringa jūra pradėjo rimti tik apie tryliktos dienos vidurdienį. Tos kelionės metu pastebėjome tik du burlaivius, nutolusius dideliu atstumu. Tryliktos dienos vakare pasirodė Gotlando salos žemė, kitos dienos ryte išlipome Vamlingbo miestelyje, veikiau kaime, kur įrengtos paplūdimio maudyklės, liepos ir rugpjūčio mėnesiais gana lankomos, bet dabar tuščios.

Vertė Nida Timinskaitė

Kentauros, arba Apie pasikeitusią nuomonę

Marijus Šidlauskas. *Kairiarankio kentauro pėdomis: literatūros kritika, eseistika, pasisakymai.* Sudarė Nida Gaidauskienė. V.: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2023. 427 p.

Nuomonė tam ir yra, kad galėtų veikti ir veikdama keistis. Nuomonės nereikia saugoti. Tegul pati saugosi. Tegul apsigina, jei pajėgia. Arba pasikeičia. Gyvenimas yra takus. Ir mąstymas takus, šiandien pasirenkantis kitus takus nei vakar.

Turbūt *anas laikas*, tos baugios direktyvinės knygos, vadinamos „straipsnių rinkiniais“, ir suformavo priešišumą šiam žanrui. Atrodė, kad *rinkinys* lyg koks *kratynys* – to ir ano, taip ir kitaip, iš ten ir iš čia. Sunku rasti vientisumo, junglumo giją. Argumentas „už“: straipsniai rašomi per keliolika metų, rašomi atskirai. Tik paskui surenkami, sudedami. Straipsnis – pamatinis mąstomosios raiškos žanras. Kartais tik po kelių dešimtmečių ima ryškėti, kad rašyta apie tą patį, vis papildant naujais vardais, naujomis knygomis, klausimais, kad tai, prisimenant Joną Juškaitį, jo mintį apie lyriką, tėra tik *daugkartinis to paties pergyvenimas*. Poezijos *rinkinys* juk nekliūva.

Iš tolo artėju į Marijaus Šidlausko knygą „Kairiarankio kentauro pėdomis“, patikimai sudarytą Nidos Gaidauskienės. Knygos pavadinimas iš parašyto prieš dešimtmetį straipsnio apie Sigitą Gedą ir jo kontekstus; epigrafas iš poemos „Strazdas“: „Spurda, lekia gyvybė, / Eidama spirale, / Viršum jos – begalybė, / O kentauros – šalia.“ Ir viduje tas kentauros, jei jau apie Gedą. Bet juk ir apie Strazdą: žmogų-paukštį. Ir apie dvasios gyvybę – *spurdančią*.

Kentauros – gr. *kentauros* – antikios demonas, tik iki pusės žmogus. Bet gal ir giliau: žmogiškoji prigimtis juk daugialypė, daugiaklodė. Ir tai, ką apibūdiname kaip *aš*, bet ir ne *aš*, kažkas ir kitas manyje, manimi. Ir iš nežmogiško pasaulio. Ankstesnė Marijaus Šidlausko knyga „Orfėjas mokėjo lietuviškai“ (2006) irgi su mitine antikios akim.

Kitą matyti per save (ar iš savęs) – įprasčiau. Save per kitą (ar iš kito) – sunkiau ir sudėtingiau. Meno kritikai reikia peržengti save, kad išvystų *kitą*. Ir ne tik iš dabarties, bet ir iš praeities. Lengviau metodologistams, padeda metodo instrumentai. Marijus Šidlauskas su tekstais dirba be tarpininkų, pasikliaudamas santykiu, kuris susidaro tarp kūrinio ir jo skaitytojo, veikiančio ir *sprendimo galiomis*, perteikiamomis kalba. Įtikinamiems sprendimams reikia įtikinamos kalbos. Marijus Šidlauskas ją turi. Ir loginių sprendinių kelyje laukia, tikisi metaforas. Aišku, kad ir knygos pavadinime glūdi keleriopai susimazgiusi metafora, tokia *gyvybės gyvatė*, jei pagal Vincą Mykolaitį-Putiną.

Ką turėjo galvoje Arvydas Šliogeris, kai, bandydamas paaiškinti naujai formuluojamos sąvokos *fotosofija* giminybę su filosofija, vartojo *savotiško kentauro* sąvoką (ar metaforą)? Ar norėjo tik pateisinti (ir paaiškinti) knygos apie fotosofiją (neparašytos) radimąsi iš negalimos jungties – lyg būtų kalbama apie *savotišką kentauro* ar net *apvalų kvadratą* (Arvydas Šliogeris, *Lietuviškosios paraštės*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2011, p. 131). Pajutęs fotografijos džiaugsmą, bet neatsisakęs ir kalbos (kaip mąstymo būdo ir kaip to būdo raiškos), Šliogeris vis giliau juto ir *kentauros* slėpinį: „...mano kentauro vardas, nusidriekiantis ne tik per šios knygos, bet ir per viso mano gyvenimo teritoriją, yra: melancholijos archipelagai. Kadangi kalba melancholiška, o fotovaizdas – džiaugsmo sala“ (ten pat, p. 240). Tad ir fotosofijoje apie *džiaugsmo salą* galėjo kalbėti tik melancholiškai; *kentauros* budėjo prie pat jo mąstymo šaknų. *Prieštarybė*, kurios neįmanoma įveikti, *dvilypumas*, kuris ne tik papildė gyvybingumą, suteikia kitų perspektyvų, bet ir yra dramatiškas, netgi tragizmo šaltinis.

Kairiarankių nėra daug, jų gimtyje gal ir labiau jaučiamas atskirumas, kitokumas, gal ir kūrybiškumas. Ir Justinas Marcinkevičius, ir jo antipodas Sigitas Geda buvo kairiarankiai, *kairiai*. Bet šia kryptimi pėdų nedaug, tiesiog pastiprinta stilistika. Svarbiau *monos* – pati vientisumo šaknis. Iš jos Marijaus Šidlausko knyga atrodo išaugusi, tad jaučiama kaip vientisa, monografinė, įveikusi *rinkinio* ribas. Tarp literatūros kritikos ir eseistikos (jai iš esmės priklauso ir pasisakymai) nėra ryškesnių skirtumų; kuo labiau girdėtis atskiras balsas, tuo labiau kritika yra eseistinė.

Literatūros tyrėjo kelią pradėjęs nuo XIX amžiaus („Vincas Kudirkos poezijos socialumas“, 2009), Šidlauskas ir šioje knygoje lieka jam dėmesingas. XIX amžius, ypač jo pabaiga – ne tik su Kudirka ir Maironiu, bet ir su Gabriele Petkevičaitė-Bite, lietuvių socialinės programos kūrėja ir vykdytoja, – formavo šio literatūros tyrėjo istoriosofinio ir literatūrossofinio mąstymo pamatą, tvirtino moralines, socialines, pilietines atramas. Galbūt kaip tik čia – tarp vertybinių vertikalų, aiškių įsipareigojimų ir *kairiarankio kentauro* žaidžiančio ar net provokuojančio, – ir slypi knygos, o ir apskritai Marijaus Šidlausko mąstymo apie literatūrą patrauklus gyvybingumas.

Tarkime, kad vienas iš atraminų knygos tekstų yra klausiantis „Kur yra lietuvių literatūra?“. Atsakymas paprastas: lietuvių literatūra yra ten, kur ji gali būti, kur jai ir dera būti, tad „yra savo vietoje“. Visa kita priklauso nuo mūsų. Kas gali taip ramiai atsakyti? Tik atkaklus „priešsrovinis neskeptikas“: kad ir kiek girgžda tarp dantų tariant, bet priimtina klausiančio (kur yra lietuvių literatūra) ir atsakančio (ten, kur jai ir dera būti) saviidentifikacija. Tikrai – Marijus Šidlauskas laiku pasisuka „prieš srovę“: ir prieš pasrovinį skepticizmą, neigiantį atraminį lietuviškosios savivokos vardus, autoritetus. Svarbus straipsnis „Aušrininkų generacija: archetipai ir stereotipai“ (2018). Kad ir ilgoka, bet reikalinga citata: „Pastaruoju metu vykstanti Basanavičiaus (ir tam pačiam strateginiam užmojiui priklausanti Justino Marcinkevičiaus), kaip tautos ikonos, demitologizacija yra neišvengiama ir primena archetipinę sūnų maišto prieš tėvą schema, kurią išgrynino Sigmundas Freudas savo veikalė „Totemas ir tabu“ (1912–1913), – tik lietuviškasis šio maišto ypatumas tas, kad čia už sūnų reikalą krūtine stoja ir dukros“ (p. 112). Pirmąja sakinio dalimi kalba „priešsrovinis neskeptikas“, o pabaigoje pasigirsta ir kentauroiška ironija: negi dukros neturi savo atskiro maišto?

Vertybės, vertybių hierarchija, vertikalės – Marijaus Šidlausko tekstai atlaiko šių sąvokų sunkį, nors cituodamas Donatą Sauką („Profesorius Sauka skaito klasiką“) ir pripažįsta, kad jau lyg ir nusistovėjusi vertybių hierarchija gali būti ir sujaukta (p. 65). Ir kas tada? Lieka iš esmės saukiškas kelias: „žengti su tais, kurie mato istoriškai realiau, aštriau, intensyviau“ (p. 66). Vertybiniai principai gali likti pastovūs, kaip pastovios yra ir klasikos vertybės, bet kinta *vidinės laikysenos* (tad ir nuomonių) koordinatės. „Priešsrovinis neskeptikas“, atsisakantis stoti į skepticizmo ir nihilizmo profsąjungas, puikiai jaučiasi arčiau kentauro esančiose jaunose draugijose (kad ir „Literatūros salose“), nepatogius klausimus jis pagauna dar prieš juos išgirdamas. Ir atlaiko pačią aukščiausią literatūros didaktikos pakopą – išbandymą pamoka. Maironio dalis knygoje pati solidžiausia. Nuoseklu – nuo disertacijos iki šiandienos neapleisti Maironio ir ramiai, be šauktuko ar klaustuko, konstatuoti: *Maironio pamokos šiandien*, atnaujinant ir pačiam poetui itin svarbaus teksto skaitymą.

Gali būti, kad šių dienų katastrofos vis labiau lenks mus ir prie pamatinio klausimo: *kame išganymas?* Ir prie vertybių, kuriomis galėtume kliautis. Vinco Kudirkos, mūsų varpininko ir mūsų oriojo laisvamano, suteikusio ne tik *laisvų valandų*, bet ir *laisvos minties* alternatyvą, „Tautiškos giesmės“ pradžios invokacijoje „Lietuva, tėvyne mūsų“ Marijus Šidlauskas įžvelgė ir svarbiausio krikščionybės teksto „Tėve mūsų“ atgarsį. Kaip svarbų, knygos pratarmėje jį pamini ir Rita Tūtlytė. Galima galvoti ir apie

seną lietuvių kalbos darinį, jungiantį mus (mane) su pagrindiniais būties branduoliais (Dievu, Tėvyne, Motina, Tėvu), prisiminti Adomą Mickevičių, pagaliau ir Onę Baliukonę, savo poezijos knygai suteikusią rizikingą pavadinimą „Tėve mūsų gyvenime“.

Marijaus Šidlausko literatūrossofijoje, net tada, kai ji neperžengia kritikos ar eseistikos ribų, juntamas poetinės, bendresnės prasmės – egzistencinės būsenos pulsas, giluminiai *ataidėjimai*. Mąstymui, o galiausiai ir *kentauroinės dvasios* knygai, jie teikia *vidinį* junglumą, vientisumą. Stiprina *monografiškumą*, nes kas yra *monografija*, jei ne *vienis*, susidarantis iš *vieno asmens* (autorius) atsakomybės už tai, apie ką kalbama, kas ir kaip kalbama (rašoma). *Vienis*, kuris kristalizuojasi iš jutiminės mąstymo kalbos, bet yra ir dar *kažkas*, kas tarsi plevena virš teksto, gal ir ta pati *visio inmediate*. *Pasisakymai, kalbėjimai* – iš esmės ta pati eseistika, tik kalbinė, kalbamoji. Kas yra Mikalojaus Daukšos „Prakalba“, jei ne kalba (net *kreipimasis*) raštu, rašymo būdu – ir tai matyti iš retorinių priemonių.

Kūrybinė pasija (arba egzistencinės slapties nuojauta) išnyra net bendrinančiame *knygos autoriaus* fragmente viršelio atvarte apie *pėdas*, ieškant užbaigiančios sąsajos su pavadinimu. Atodūsis iš Salomėjos Nėries: „Ką gi, pėdų nepalieka tik raganos, bėgdamos per sniegą.“ Tęsinys gal jau ir iš Sigitos Gedos: „O kai susiduri su šuoliuojančiais kentaurois, medžioklio azartą *nustelbia nuostaba*, ir imi dairytis metaforos tinklų...“ Kritinio mąstymo pastangą sučiupti prieš akis mirgančią kūrybinę intrigą, atskleisti, paaiškinti *nustelbia nuostaba*. Medžiojantis protas pasiduoda – metafora, tik ji – galiausiai. Ir kaip tik todėl, kad *metafora galiausiai*, Marijui Šidlauskui pavyksta neatsiremti kaktą į sieną ir aiškinantis religines, transcendentes prasmes – ir ne tik Maironio, kur jų pavidalai aiškesni, bet ir Aisčio lyrikoje, kur gyvenimas gali atrodyti paprastas, lyg ir be jokios transcendencijos („Paprastas gyvenimas“), su žiogeliais ir *kūkalium* (jį pakartos ir Justinas Marcinkevičius), svetimžodžiu, įaugusiu į rugių vaizdinį. Tiriančio, bet kartu ir estetinę eilėraščio tikrovę patiriančio žvilgsnis tarsi *panyra* į pačią esatį, kurioje akimirksniu prasiskyrusi naktis ir iš rugių išnyrantis kūkalis yra ne tik estetinės, bet ir egzistencinės patirtys, giliausia prasme – ir religinės, „surišančios su Absoliutu bei visa jo kūrinija (lot. *religio* – „surišu“). Tad „gilioji buvimo paslaptis prilygsta Dievo buvimo paslapčiai“, kuri skleidžiasi kaip palaimintųjų regėjimas, *visio inmediate*“ (p. 229). Ir toks, vizijiškas, efemeriškas, gali būti žingsnis į metaforą, – *regėjimo*. Kentauroiškas budėjimas, kad ir tokią akimirką nepraras-tum ir kritinio teksto stebėjimo, analizės. Šidlauskas yra tikras *prasmų medžioklis*, kalbinių pavidalų gliaudytojas.

Ir dar – *šišioniškis*, pagal motinos liniją. Ir pagal įsipareigojimus: kalbėti apie Prūsų ir Didžiosios Lietuvos Lietuvos dialogą, apie Kristijoną Donelaitį, Jurgį Zauerveiną, Hermaną Sudermanną, Kuršių neriją, kaip kūrybos žemę. Apie Ievą Simonaitytę (yra jos premijos laureatas), apie dabartinius Klaipėdos poetus ir kitus kūrėjus. Laikytis literatūros *centro, branduolių*, bet laisvai vaikščioti *pakelėmis*, žvalgyti *paraštes*. Raštui reikia paraščių. Keliui – pakelių.

Marijaus Šidlausko knyga, nors sudaryta, yra *monografinio* žmogaus būdo, balso. Žemės darbo, daržo. *Žemės daržas* yra kultūros daržo provaizdis, gal ir jo prasmės sauga. *Žemės darže* lengviausiai išsprendžiamos estetinės ir etinės prieštaros. Gražiai žydi bulvės. Ir gražios, skanios. Kad ir menkiausias daržo augalėlis turi savo *vertikalę* – *kilimo* pasiją. Tą žinojo Dionizas Poška, puoselėjęs *darželį*, reikšmingai knygoje primenamas. Ir Czesławas Miłoszas, ne tik „mokslo daržo“ metaforos, bet ir *daržo* biografijos kūrėjas, pagarbiai minimas tarp didžiųjų.

Marijaus Šidlausko knygoje irgi jaučiama pati patikimiausia žemės daržo patirtis, *monografinė*.

– VIKTORIJA DAUJOTYTĖ –

Liza yra Slut

► Atkelta iš p. 11

Kitten“ daina „Eternal Flame“ leido suvokti, kad nei gedulas, nei mirtis ar karas nesustabdys siekių turinčios moters. Gaila, kad už šią amžiną ugnį niekas negaus kryžiaus, nes moterys tiesiog labai retai nukryžiuojamos.

Iš pažiūros neadekvatūs moterų kliedesiai tėra gyvenimiškai dažnas, tragikomiškas savęs itikinėjimas, kad ne viskas prarasta. Tai puikiai išryškėja hercogaitės Lizos ir Lyro motinos karalienės Neronės (akt. Eglė Mikulionytė) dialogo metu ir pasirodo kaip moterų solidarumas ginant iliuziją, kad viskas yra gerai. Scena, patvirtinanti, kad madonos – tai viso labo viltį praradusios ir su neišsipildymu susitaikiusios moterys po isterijos priepuolio. Čia paaiš-

kėja ir žodžio „isterija“ etimologija (gr. *hystera* – gimda): šią neurozę sukelia sisteminis moterų traumavimas, o ne negaluojančios jų gimdos, kaip manyta viduramžiais. Karalienės Neronės žodžiai „nesi bitė, kuri neša medų, nes tu čia esi medus“ vainikuoja susitaikymą kaip susidorojimo mechanizmą apėmus bejėgystei.

Moterys sistemingai diskriminuojamos ne todėl, kad ko nors negali, o būtent dėl gebėjimo gimdyti. Spektaklyje vaisingumas ir bevaisiai vyriški žaidimai susipina įvairiausiomis alegorijomis. „Gimdyt sunkiau nei į karą eiti“, – sako Lyro tėvas karalius Konas (akt. Mindaugas Capas) ir taip užsitikrina patriarcho etalono vaidmenį. Nors kurti visada sunkiau nei griauti, mirtis suvokiama kaip tragedijos pradžia. Čia gražiausia simbolizmo prasme spektaklyje panaudojama pirštinė, nurodant, kad žmogžudystė įvykdoma rankomis, o ne įrankiu.

„Kokie laikai, tokie ir žmonės“ – neišsipildę. Visų personažų laisvės troškimas virsta kolektyvine tragedija. Patarėjo Lukrecijaus personažas (akt. Pijus Ganusauskas) tampa darbininkų klasės simboliu, iš esmės darančiu viską, kad šita klibanti sistema nesugriūtų. Kiek daug galios yra darbininkijos rankose ir koks kenksmingas gali būti abejingumas. Laisvės įvaizdžiai ir tariama laisva prigimtis susipina į integralų būvį, kai nepriklausomybės simbolis Sagas (akt. Vainius Sodeika) pasirodo esantis pats geriausias Machiavelli princas. Apmaudu, kad laisvė tokia vieniša, kai jos siekiant iš iškaičiavimo vis tiek apsiskaičiuojama ir gyvenama nepriteklyje.

– IEVA GRAŽYTĖ –

Mano mokytojas – Vanagas

Mano močiutė, mamos mama Veronika Šimukonienė (mergautinė pavardė – Šarakauskaitė, 1926–2013) baigė Alytaus mokytojų seminariją (mokėsi 1942–1945 metais), vėliau studijavo Vilniaus pedagoginiame institute, daugybę metų dirbo Alytaus 2-ojoje vidurinėje mokykloje (dabar – Adolfo Ramanausko-Vanago gimnazija; Antrojo pasaulinio karo metais Mokytojų seminarija veikė tame pačiame pastate). Jos klasės auklėtojas ir mokytojas seminarijoje – legendinis Adolfas Ramanauskas-Vanagas (1918–1957). Sovietiniais laikais niekam nebuvo galima net sakyti, kad buvai „bandito“ auklėtinė ar kad teko mokytis su būsima Vanago žmona Birute Mažeikaite. Apie tai nepasakota net ir šeimoje. Tik Atgimimo laikotarpiu, kai pradėta atvira kalbėti apie tragiškus ir kartu didingus karo po karo Lietuvoje įvykius, iš močiutės sužinojau šiuos faktus. Apie auklėtoją ji pasakodavo tik pačiais pagarbiausiais žodžiais. Nuolat raginta parašyti prisiminimus, to ji, deja, nepadarė.

Šis atsiminimų apie A. Ramanauską-Vanagą žiupsnelis, regis, buvo užrašytas ruošiantis kalbėti kažkokiam minėjime ar susitikime. Radau juos tvarkydamas šeimos archyvą. Močiutė skrupulingai ruošdavosi viešam kalbėjimui. Panašus konspektas pasirodė 1994 metais prieš filmuojantis dokumentiniame filme apie Konstantiną Bajerčių-Garibaldį „Garibaldžio tyla“ (scenarijaus autorius Eugenijus Ignatavičius, režisierius Juozas Sabolius).

Vidas Poškus

Teko laimė būti Lietuvos Didvyrio, mokytojo Adolfo Ramanausko mokine ir auklėtine. Mokytojas dirbo Alytaus mokytojų seminarijoje trejus metus nuo 1942-ųjų iki 1945-ųjų. A. Ramanauskas dirbo vadovu pedagoginei praktikai, dėstė aritmetiką, muziką, piešimo metodikas, o paskutiniiais metais – ir karinį parengimą berniukams. Visus tuos metus jis buvo mūsų klasės vadovas. Aš užėmiau klasės seniūnės pareigas.

Buvo labai sudėtingas mokymosi laikotarpis: 1940 metais – rusų invazija, 1941-aisiais – jau vokiečių okupacija, kuri tęsiasi iki 1944-ųjų. Paskui vėl sovietai¹... Taigi, karo metai – tai mūsų mokymosi laikas... Miestas išgriautas, visas centras išdegtas². Žuvę tūkstančiai. Nužudyti visi Alytaus ir apylinkių žydai³. Be to, į miestą nuolat iš kitur vežami ir naikinami žmonės, taip pat sovietų karo belaisviai⁴, jie masiškai šaudomi Vidzgirio miške. Per naktis girdėti šūviai...

Jokių parduotuvių. Galima įsigyti tik būtiniausių maisto produktų. Kortelės duonai, druskai, cukrui, žibalui. Dienos norma – keli šimtai gramų šlapios forminės duonos. Prie jos eilėse stovėdavome nuo ankstyviausio ryto. Tada į seminariją. Prieš pietus – pedagoginė praktika pradinėje mokykloje, po pietų – mūsų pamokos.

Seminarijoje mokėsi apie 120–200 mokinių. Keturi pagrindiniai kursai. Pradžioje buvo ir parengiamieji tiems, kurie nebuvo baigę reikiamą gimnazijos klasių. Jeigu lygintume su šiomis dienomis, tai būtų dvasinė klasė. Seminaristų amžius – įvairus, nemažai vyresnių. Gerai pažinojome vienas kitą. Labai artimi ir nuoširdūs buvo ne tik seminaristų tarpusavio santykiai, bet ir su mokytojais, dėstytojais. Tuo metu seminarijos direktoriumi buvo nuostabus istorikas, psichologas ir pedagogas Juozas Mičiulis⁵. A. Ramanauskas vadovavo pedagoginei praktikai, dėstė metodikas. Chemiją dėstė Antanas Kulikauskas⁶, literatūrą – Konstantinas Bajerčius⁷...

Seminaristai ir jų auklėtojas Adolfas Ramanauskas-Vanagas (antroje eilėje antras iš kairės) prie Alytaus mokytojų seminarijos Birutės gatvėje. Veronika Šarakauskaitė (Šimukonienė) antroje eilėje pirmą iš dešinės. Kitoje pusėje užrašas: „Prieš Kalėdų atostogas. 1945.XII.17“

Alkani, prastai apsirengę (drabužiai siūti persiūti, megzti permegzti), be vadovėlių, viską konspektuodami, energingai griebėmės mokytis. Paraginami mokytojų, padėdami vieni kitiems. Didžiausia parama – kaimo vaikai, rėmę mokytojus. O mokytojai padėdavo mums. Seminarija garsėjo saviveikla, sportininkais, literatais. Buvo pastatytas K. Binkio „Atžalynas“, vykdavo literatūriniai teismai, savos kūrybos aptarimai.

Štai į tokią situaciją, kai mes buvome pirmame kurse, ir atvyko mūsų auklėtojas...

Auklėtojas mums labai patiko. Atrodė labai jaunas, beveik lygus vyresniems berniukams. Linksmas, energingas. Vis tuo pačiu pilku kostiumu, šviesiais marškiniais ir melsvu kaklaraiščiu. Labai lengvų ir staigių judesių. Puikiai grojo akordeonu, gražiai dainavo ir mus to paties stengėsi pamokyti. Labai rūpinosi mūsų darbingumu, palaikė gerą nuotaiką ir barė už ištižimą. Nelengva buvo karo metais to pasiekti.

Pastebėjęs mūsų pesimistines nuotaikas, kartą, didžiausiai mūsų nuostabi, vietoj apklausos pradėjo klausinėti – ką mes valgėme pusryčių. Pasirodė, kad daugelis visai nieko nevalgė. „Kodėl?!“ – užsiuolė auklėtojas. Sukomės kaip mokėjome, bet vis tiek paaiškėjo, kad cukraus neturime, o viena forminė duona labai neskani. Auklėtojas mūsų neužjautė. Dar daugiau – smarkiai išbarė, lepūnais išvadino. „Cukraus jiems reikia! Kakavos! Pieno!.. Išsivirkite vandens! Duoną reikia ilgiau pakramtyti! Pamatysite, kokia skani!“ Pabandėme – iš tikrųjų. Paskui tik juokaudavo: „Na, kaip su pusryčiais?“

Kiekvienas jo atėjimas į klasę – mūsų rengimas darbui mokykloje. Kažkodėl, gal dėl to, kad pats buvo dirbęs kaimo mokykloje, jis mus rengė darbui kaime. Vis įrodinėjo, kad ne tik turėsime mokytis vaikus, bet ir turėsime bendrauti su tėvais, patarti ir pamokyti ne tik kaip vaikui padėti, bet ir sudėtingesniais ūkio bei gyvenimo klausimais. Mokykla jam regėjosi kaip kultūros centras kaime. (Kolegos mus net vadindavo „kaimo liktarnomis“). Todėl reikalavo platesnio apsiskaitymo, domėjimosi įvairiomis gyvenimo sritimis, dalyvavimo saviveikloje bei jos organizavime. Pats rengė įvairius vaidinimus, turistinius žygius (kaip dabar pasakytume). Ir visur pėsčiomis! Kad ir į patį Vilnių! Kas gi tuo metu mus veš? Rudenį ir pavasarį beveik kiekvieną sekmadienį (šeštadienis tada buvo darbo diena) eidavome į miškus, bažnytkaimius, miestelius. Ten vaidindavome, šokdavome... Gal jau tuomet, organizuodamas tuos žygius (tartum tyrinėdamas apylinkes), ruošėsi kovoms už Lietuvos laisvę?

Atsimenu įspūdingą žygį į Kurnėnų⁸ bažnyčią žiemą. Su visais rūbais, dekoracijomis, karbidine lempa pėstute į ten (dar dieną) ir atgal (jau naktį). Arba pėsti į Birštoną ir atgal. Taip pat pėsti į Sudvajus⁹ per Kaniūkų tiltą – malkų seminarijos krosnims. Atgal jau grįžtame per Nemuną ledu, ką tik užšalusiu.

Didelį dėmesį skyrė mokėjimui kalbėti. Paskirdavo temą, leisdavo keletą dienų pasirengti, o paskui liepdavo, pavyzdžiui, penkias minutes ta tema pakalbėti. Šis išbandymas daug kam buvo labai sunkus. Auklėtojas buvo labai reiklus. „Privalai! Koks iš tavęs bus mokytojas?“ Temos įvairios. Pavyzdžiui, „Darbas žmogų puošia“, „Kiekviena pušis savo šilui ošia“, „Vienybėje galybė“ ir panašiai.

Teikė daug praktiškų patarimų: kaip sudaryti pamokų tvarkaraštį, kur stovėti aiškinant pamoką, kur būti per kontrolinį darbą.

Sunkiausia užduotis – pedagoginė praktika. Kiek kantrybės ir išradimo reikėjo A. Ramanauskui, kai teko koreguoti pirmąsias mūsų pamokas! Rodos, kiekvieną klausimą, atsakymą susirašė. O čia ima koks pipiras ir netikėtai atsakymu viską į kitą pusę pasuka. Arba pats pro baimės rūką ne tą klausimą iš konteksto ištraukė... Ir griūva sustatytas idealios pamokos rūmas. Slysta žemė! Aiškiai skęsti. Pamoką kartu stebintys bendramoksliai, draugai jau žiūri gailestingom akim. Auklėtojas iš paskutinio suolo visokius ženklus rodo: „Girdi, nieko neatsitiko, pirmyn!“ Kaip šlapią kačiuką iš kūdros ištraukia.

Tikėjome kiekvienu jo žodžiu. Ir atrodė – tvirtesnio už jį nėra.

Pats nebuvo visada savimi patenkintas. Netgi labai savikritiškas. Kartą paprašė parašyti ant lapelių, kokius jo darbo (ar charakterio) trūkumus esame pastebėję. „Kas padaryta gerai, kas blogai?“ Daugelis tiesiog tuščius lapelius atidavė. Mūsų atsakymais buvo nepatenkintas. Vėliau juokėsi, kad tik meilės laiškėlius gavęs.

Aplinkui siautėjo siaubingi karo ir pokario įvykiai. Vyresnius berniukus šaukia į rusų armiją. Mokytojus nuo kariuomenės atleidžia. Auklėtojas pasirūpino, kad seminaristai būtų paskirti į mokyklas mokytojais. Po keliasdešimt berniukų iš kiekvieno kurso išrašomi iš seminarijos. Skaičiau pedagogų tarybos protokole: „Atleisti nuo pamokų lankymo sekančius seminaristus...“ Ir išvardintus pavardes (Čeginską Kajetoną, Luobikį Benjaminą, Matulevičių Praną, Šarakauską Joną, Švedą Kajetoną, Aurylą Vincą: iš viso ketvirto kurso – 46 moksleivius, iš trečio – 27, iš an-

Seminaristai ir jų auklėtojas Adolfas Ramanauskas-Vanagas (centre, su akordeonu) iškylauja. Veronika Šarakauskaitė (Šimukonienė) paskutinėje eilėje pirmą iš dešinės. Kitoje pusėje užrašas: „Nemuno pakrantėje, prie girininko. Alytus, 1943 m.“

tro – 12). Ne pašalinti, ne išbraukti. Laikiniai atleisti. Karui pasibaigus jie grįžo į seminariją.

Slapčiomis skaitome gautus partizanų atsišaukimus, leidžiame iš rankų į rankas...

[1945 metų] Vasario 16-ąją atėjome ir klasėje sustojome visas kursas su mažutėmis trispalvėmis ant krūtinų. Pirmą pamoką – mokytojo A. Kulikausko. Tarsi nemato. Bet auklėtojai pasako. Ateina auklėtojas, pažiūri. Patyli. O paskui: „Geriau širdyje – ne ant krūtinų.“ Nusiemėme.

Pats tuo metu jau ruošėsi įsijungti į ginkluotą kovą. Išėjo kartu su mokytoju A. Kulikausku. Nenujautėme, kad 1945 metų balandžio 25 dieną užėjo į kursą paskutinį kartą...

Savo atsiminimuose auklėtojas rašė:

„Pagaliau atėjo lauktoji diena. Aš ir A. Kulikauskas dviračiais atvažiavome į seminariją, kad visi pedagogai ir auklėtiniai matytų mus išvažiuojant Kaunan. Taip ir buvo.

Užėjau dar į mano auklėjamą klasę... Vien tik mokytojas gali suprasti, kiek daug tada išgyvenau... Juk aš turėjau palikti savo mėgstamiausią darbą, palikti tuos, kurie buvo tikri lietuviai. Turėjau palikti savo profesiją, kuri, tikėjau, bus su manimi iki mirties, ir dar daug ką brangaus...

Ir taip pagaliau visi pamoję laimingo kelio, mes išlydėjo iš seminarijos. Mes sėdome ant dviračių ir pasileidome gatve. Dar ilgai kažkas spaudė gerklę, ir, reikia prisipažinti, akys sudrėko...“

Priboškė auklėtojo ir kitų mokytojų dingimas. Galvojome, kad suimti, nes seminarijoje prasidėjo mokytojų ir mokinių areštai. Areštuotas ir seminarijos direktorius J. Mičiulis. Laimė, kad seminarija pateko tarsi į tikro tėvo – mokytojo Kazio Klimavičiaus¹⁰ rankas.

Negreitai mes sužinojome, kur išvažiuo auklėtojas, bet nujautėme jo žygdarbius ir sunkią mirtį. Gaudėme kiekvieną žinutę, o jų buvo tiek mažai ir tokios netikros... Jokia jėga negalėjo iš mūsų atimti to, ką auklėtojas A. Ramanauskas mums paliko kiekvienam. Jaučiame tą didžiulę laimę, kad turėjome tokį nuostabų Mokytoją, Auklėtoją, kurio pavyzdžio užteks ne tik mums, bet ir mūsų mokinių bei vaikų gyvenimams.

– VERONIKA ŠIMUKONIENĖ –

¹ Sovietai Alytų reokupavo 1944 metų liepos 14 dieną (visos pastabos – V. P.).

² Alytaus centrinę dalį vokiečių karinė aviacija sunaikino pirmąją nacių-sovietų karo dieną – 1941 metų birželio 22-ąją.

³ Tikslus Alytuje nužudytų žydų skaičius nėra žinomas.

⁴ 1941–1944 metais Alytuje, caro laikų kareivinių komplekso dalyje, veikė sovietinių karo belaisvių stovykla Nr. 133, manoma, kad joje galėjo žūti apie dvidešimt tūkstančių žmonių.

⁵ Juozas Mičiulis (1900–2003) studijavo Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakultete istoriją ir pedagogiką, Alytaus mokytojų seminarijos direktorius (1941–1946), 1947 metais represuotas, 1955 metais paleistas iš lagerio. Rašytojas ir pedagogas Bronė Buivydaitė (1895–1984) vyras (1927–1967).

⁶ Antanas Kulikauskas-Daktaras – mokytojas, ginkluoto antisovietinio pasipriešinimo dalyvis, represuotas.

⁷ Konstantinas Bajerčius (1903–1946) studijavo Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakultete lituanistiką ir pedagogiką, Alytaus mokytojų seminarijos lietuvių kalbos dėstytojas ir inspektorius. Nužudytas Alytaus kalėjime MGB tardymo metu.

⁸ Kurnėnai – kaimas Alytaus rajone, garsus 1936 metais pastatyta Amerikos lietuvio Lauryno Radziukyno pradžios mokykla.

⁹ Kaimas Alytaus rajone, kitoje Nemuno pusėje nuo miesto.

¹⁰ Kazys Klimavičius (1886–1972) – pedagogas, knygnešys, vadovėlių autorius, vienas Alytaus gimnazijos steigėjų, Alytaus mokytojų seminarijos direktorius (1946–1956).

Anoniminės kritikos manifestas

*Negailėstinga kritika viskam, kas egzistuoja.
Negailėstinga tiek tuo, kad nebijo savo pasiekiamų
rezultatų, tiek tuo, kad nebijo konflikto su esama galia.*

K. M.

§ 0. Pradėkime nuo pabaigos. Šiandien reali – efektyvi – kultūros kritika įmanoma tik kaip anoniminė. Norint suprasti anonimiškumą, kaip potencialų realios kritikos garantą, dera iš pradžių pažvelgti į situaciją, kurioje atsidūrė kultūros kritika.

§ 1. Dejonę „trūksta geros kritikos“ galime išgirsti pakankamai dažnai, kad intume nagrinėti, kodėl taip yra. Nepasitenkinimas kultūros kritikos būkle Lietuvoje jau tapo visaverte tema ir, ironiška, atskiru kritikos objektu. Kita vertus, kritikos kritika (metakritika) yra logiška kritikos proceso išdava. Tačiau to negana.

§ 2. Kas yra kritika? Klasikine prasme kritika yra sprendimas ir vertinimas (nebūtinai neigiamas). Kritika yra demarkacija: ji nubrėžia ribas, nustato limitus, pažymi horizontus. Kritika gali atskleisti kritikuojamo objekto trūkumus ir veikti kaip produktyvi analizė. Nors kritikai būtinas tam tikras nepasitenkinimas, įtarumo ir abejonės laipsnis, kritika nebūtinai yra supeikimas – ji gali veikti kaip patarimas ir atitinkamas pripažinimas.

§ 3. Kuo kritika metodiškesnė, sistemiškesnė ir disciplinuotesnė, tuo ji patikimesnė ir solidesnė. Šitaip kritika save atskiria nuo eilinės saviraiškos, skubotų reakcijų, savitikslių iškvos ir inertiškų emocijų. Kritika nėra kritika, jei ji nerefleksyvi. Kritikos idealas yra tiesa: kritika yra pastanga rasti tiesą. Kritika nesiekia įtikinti – kritika siekia įrodyti. Taip pat kritika kuria įtampą – jai būtina konfrontacija. Nėra kritikos be konflikto. Kritika visuomet subjektyvi: kuo ji labiau skatinama subjektyvios būtinybės, tuo ji stipresnė. Tokia kritika skleidžiasi ten, kur *negali nekritikuoti*.

§ 4. Palyginkime: Lietuvoje didžioji dalis tekstų apie kultūrą (literatūrą, kiną, dailę, teatrą, muziką) pasižymi ne kritine analize, o paviršutiniškais aprašymais, deskriptyvumu, atpasakojimais ir įspūdžių išsklotinėmis. Tokiomis sąlygomis „kritika“ jau seniai veikia tik kaip žanro, rubrikos ar skilties pavadinimas, niekuo nebesiskiriantis nuo neutralių „recenzijos“ arba „apžvalgos“ pavadinimų. „Kritika“ jau virto atskira rinka, kurios paklausa įtvirtino pernelyg žemus standartus.

§ 5. Kitas šio nuvertėjimo pavyzdys: šiandien dažnas asmuo gali vadintis ir būti vadinamas kultūros kritiku. Bemaž bet koks „visuomenės veikėjas“ ar *influenceris* gali pretenduoti į šį – Kultūros Kritiko – subjektą. Todėl, kad nebėra aišku, ką reiškia „kultūros kritika“ – sąvoka išbarstė savo apibrėžtą turinį. Žodis „kritika“ yra itin devalvuotas ir patiria vis didesnę infliaciją. Tai grindžia ir visur tąsomas junginys „kritinė teorija“. Formuluoatė visiškai atsietą nuo specifinės teorinės tradicijos: nebeaišku, *kas ir kam* kritikuojama.

§ 6. „Kritika“ ne tik kaip rinka, bet ir kaip ištisa industrija. Šiandien „kritiniai“ tekstai yra pasitelkiami kaip informacinis – reklaminis – turinys, viešųjų ryšių ataskaitos, dalyvavimas dėmesio ekonomikoje, rinkodaros priemonė arba paslauga „saviems“. Šitaip vadinamoji kritika „įdarbinama“ tik kaip prekės ženklas ir komercinė etiketė, parduodanti „kritinį mąstymą“. Dėl realios kritikos stokos „intelektualioji“ spauda nemaža dalimi ėmė funkcionuoti kaip naujienų portalai arba neįpareigojanti kultūrinio gyvenimo kronika. Kokybę nusveria kiekybė.

§ 7. Vadinamoji kritika neretai yra persmelkta baimės: ypač kai rašoma apie vietinę kultūrą. Lietuvos kultūrinis laukas nedidelis: daugelis vieni kitus pažįsta ir nesunku prasilenkti kokiame nors renginyje, todėl bijoma aukoti asmenines pažintis, ryšius, draugystes. Tenka susidurti su atvejais, kai žmonės nerašo kritinio straipsnio apie tam tikrą kūrinių, nes pažįsta jo kūrėją. Bijoma to, kas glūdi pačiame kritikos branduolyje, – konfliktinio pobūdžio.

§ 8. Baimė yra kritikos priešas. Nekritikuojama, nes bijoma įžeisti, o dar labiau – įsižeisti. Kūrybos kritika vis dar įprasta priimti pernelyg asmeniškai ir visur paranojiškai įžvelgti apeliacijas į autorių. Vis dar nesugebama atsieti kūrybos nuo kūrėjų, meno nuo menininkų. O labiausiai baiminamasi rizikuoti ir kažką *pastatyti*: reali kritika visuomet tolygi rizikai. Reali kritika visad turi būti *nieko asmeniško* (...tai tik kritika).

§ 9. Pažymėtina, kad Lietuvoje daugelis kultūrininkų pasiskirstę savitais klanais ir įstengia ką nors kritiško išsakyti

tik apie tą, kuris nepriklauso savam klanui (arba priklauso kitam). Klano žmonės vienas kitą liaupsina ir giria, o kritikuoja tik nepažįstamus arba tuos, kuriuos kritikuoti saugu ir madinga. Tad kultūrinėje terpėje vyrauja gentinis pasiskirstymas ir endogeniškumas. Panašus – gaujų, klikų – principas taikytinas ir akademinėi aplinkai. Čia kritika apskritai tapo profesine ir biurokratine specializacija, neperžengiančia „dekonstrukcijos“ arba „subversijos“ impotencijos.

§ 10. Visa tai leidžia išskirti esminę šio manifesto hipotezę: ką nors *iš tikrųjų* sukritikuoti įmanoma tik anonimiškai. Anonimiškumo stygius gali būti atsakymas į amžiną klausimą, kodėl Lietuvoje kultūros kritika yra tokia prasta, silpna, neefektyvi. Galbūt mūsų šalyje egzistuoja daugybė pajėgių, tik niekaip iš tapatybinio (tarp)asmeniškumo kalėjimo neištrūkstančių kritikų.

§ 11. Raktas į asmeniškumus įveikiančią kritiką – slapyvardis. Pseudonimiškumas atrakina anonimiškumą. Tik būdamas Niekuo gali tapti Kažkuo. Kas yra anonimiškumas? Tai – nuasmeninimas, nutapatybinimas, depersonalizacija, disidentifikacija. Anonimiškumas kaip pastanga žengti anapus tarpasmeninio santykio. Taip pat – anapus primityvių perskyrų, tokių kaip *draugas–priešas*, *simpatija–antipatija*, *patinka–nepatinka*. Anonimiškumas kaip priemonė rėžti tai, ką galvoji iš tiesų. Personažo ir *alter ego* kūrimas, leidžiantis sakyti tai, ko įprastai nesakytum. Užsimaskavimas kaip šansas demaskuoti.

§ 12. Vieni iš radikaliausių kada nors parašytų kritikos tekstų buvo pasirašyti slapyvardžiais. Daugybė svarbiausių literatūros autorių ir meno kūrėjų veikė prisidengdami pseudonimais. Šie jau savaime yra įdomus kūrybinis įnagis ir proga *pabėgti nuo savęs*. Slapyvardis deindividualizuoja: po vienu pseudonimu gali slėptis begalinis skaičius asmenų. Be to, net jei nustatomi autoriai, besidangstę anonimiškumu, vis vien išlieka neatkuriama skirtis tarp jų ir jų slapyvardžių. Šią distanciją įkūnija oksimoronas „vieša paslaptis“. Anonimiškumo paslaptis gali būti ir ta, kad jokios paslapties nėra.

§ 13. Anonimiškumas gali padėti atsikratyti *ad hominem* ir visa ko matavimo pagal Autorių. Galimybė susitelkti ne į tai, kas kuria, o į tai, kas kuriama. Šitaip būtų išvengiama neretai pasitaikančios mąstymo schemos „man nepatinka X, nes jį sukūrė Y“. Anonimiškumas gydo ir Kritiko narcisizmą: anonimiškumas yra ginklas prieš kritikos ir apskritai kultūros sutapatybinimą. Nors anonimiškumas dažniausiai negali papildyti autoriaus CV, jis gali padėti išplėtoti savo vardo vertę kritiką.

§ 14. Anonimiškumas, kaip vaidmuo, steigia erdvę eksperimentams. *Incognito* avataras leidžia veikti drąsiau. Drąsa kitiems neišvengiamai sėja baimę ir diskomfortą, tačiau kritika neturi rūpintis patogumu. Anonimiškumas leidžia tau pasijusti saugiam, tačiau kitiems – nesaugiems. Šitaip anonimiškumas įjungia detektyvinį impulsą išsiaiškinti, kas slypi už pseudonimo. Anonimiškumas verčia spėlioti, spekuliuoti, kvestionuoti. Todėl anonimiškumas skatina klausiti – vadinasi, mąstyti. Mąstymo stimuliacija yra vienas pagrindinių kritikos uždavinių.

§ 15. Istoriskai anonimiškumas siejamas su paslaptimis, mįslėmis, šifru, kodais, kriptografija. Taip pat – kaukėmis, grotesku, šamanizmu, karnavalais. Tai visad pasižymėjo mistinėmis ir okultinėmis charakteristikomis. Anonimiškumas kaip *būtybė* arba *neįvardijamasis*. Beveidiškumas ir bevardiškumas. Susiduriama su nežinomybe, todėl anonimiškumas sukelia baimę, nerimą, netgi siaubą. Vis dėlto tokia gali būti realios kritikos kaina: Nežinojimas įžiebta Žinojimą.

§ 16. Anonimiškumas yra oda, kurią gali pasikeisti. Anonimiškumas, kaip chameleoniškumas ir kamufliažas, skleidžia mistifikaciją, lengviausiai atpažįstamą kaukės pavidalu. Kaukės visuomet buvo įdomus – ir *paslaptingas* – fenomenas. Kaukė suteikia pravarčios žaismės, tačiau kritikos diskursas neturi tapti kaukių baliumi. Kritika dažniausiai yra žaidimas be laimėtojų ir labirintas be išėjimo, bet tai nereiškia, kad kritiką turime paversti farsu. Žaidimo elementai neturi neutralizuoti kritikos. Anonimiškumas yra savitas teatras, bet jis neturi tapti spektakliu. Beveidiškumas neturi virsti *beveidmainyste*. Anonimiškumo paradoksas yra tas, kad kaukė gali būti realesnė už „tikrąjį Aš“. Viena vertus, kaukė dengia „tikrąjį Aš“. Kita vertus, ji kaip tik gali būti tas „tikrasis Aš“. Kritika turi tuo pasinaudoti.

§ 17. Anonimiškumas kaip kitoniškumas. Anonimiškumas įsteigia reikiamą kitybę ir atitinkamą svetimumo laipsnį. Anonimas, net jei jį pažįsti ir žinai „tikrąją“ jo

tapatybę, visad bus kažkiek svetimas. Susvetimėjimo nereikia purtytis – jis ir taip neišvengiamas, nes daro mus tuo, kas esame. Susvetimėjimą reikia įvaldyti ir paversti instrumentu. Susvetimėjimo plėtojimas yra dar viena efektyvios kritikos sąlyga. Be to, anonimiškumas, nusikratęs familiarumo, padeda suprasti kalbos bendrumą. Kalba yra mūsų visų – ji veikia per mus. Kalba mus ir sieja, ir skiria. Susvetimėjimas kaip bendrystė.

§ 18. Anonimiškumas atskleidžia, kokios paslankios, netvirtos ir fiktyvios yra mūsų tapatybės. Anonimiškumas, kaip simuliakras, ne uždengia tapatybę, o išryškina jos fikciją. *Maskavimas demaskuoja*. Šitaip anonimiškumas savaip įgalina: savo vardo, pavardės, tautybės ir biologinės lyties nepasirinkai pats, bet anonimiškumą pasirinkti gali.

§ 19. Internetas ilgą laiką buvo anonimiškumo tvirtovė: tinkle gali būti *bet kuo* ir gyventi alternatyvų gyvenimą. Tačiau šiandien anonimiškumui internete paliekama vis mažiau galimybių. Anoniminius tinklaraščius ir forumus išstūmė įveidinti socialiniai tinklai (vien ką reiškia „Facebook“ pavadinimas). Interneto monopoliai kovoja su anonimiškumu: viskas turi būti įtapatybinta, personalizuota, atpažinta, identifikuota. Anonimiškumo laisvės mažėjimas reiškia ir kritikos laisvės mažėjimą.

§ 20. Anonimiškumas įgalina ne tik kritiką, bet ir žodžio laisvę. Žinoma, ji daug kam tampa išsidergimo – „neapykantos kalbos“ – pateisinimu. Tai nereiškia, kad neturime jausti ir reikšti neapykantos, bet ji turi būti pamatuota, argumentuota ir pagrįsta. Reali kritika turi save pateisinti. Anonimiškumas neturi būti priemonė asmeniniam kerštui, resentimentui ir nepelnytiems įžeidinėjimams. Piktinaudžiaujant anonimiškumu, šis tampa patogia pozicija užpulti oponentą, o ne jo idėjas. Anonimiškumas turi tik nuplėšti veidą, o ne nurauti visą galvą.

§ 21. Nors anonimiškumas tampa tam tikru atsakomybės ir rizikos nusimetimu (nes nėra kam atsakyti už žodžius), vis dėlto jis kaip tik gali padėti surizikuoti imtis realios kritikos. Kuo kritika rizikingesnė, tuo ji mažiau minkšta, bedantė ir iškastruota. Čia anonimiškumas vėl neišvengia paradokso: anonimiškumas yra ir baimė būti atpažintam, ir drąsa prabilti atvirai. Neretai tik „apsimetinėjimas“ gali pasiūlyti nuoširdumą.

§ 22. Kuo slapesnis anonimiškumas, tuo atviresnė kritika. Pažymėtina, kad dažniausiai drąsiau kritikai būna *outsideriai*: žmonės ne iš tos srities ir ne iš to lauko, kurio produktus jie kritikuoja. Ši distancija yra gyvybiškai svarbi kritikai: kuo mažiau „susitepęs“ esi, tuo „švaresnė“ kritika gali pateikti. Kita vertus, tai sumažina būtinajį rizikos veiksnį. Galbūt efektyviausia kritika gimsta iš ekstremumų: arba nerizikuoji visiškai niekuo, arba rizikuoji absoliučiai viskuo. Bet koks „aukso viduriukas“ verčia leistis į kompromisus, luošinančius kritiką.

§ 23. Rizikuojančią ir (beveik) bebaime kritiką čia vadiname *realia kritika*. Reali kritika reikalauja nebijoti kažką prarasti ir paaukoti. Reali – anoniminė – kritika reikalauja paaukoti įprastą savęs reprezentaciją. Reali kritika turi būti nuasmeninta ir kuo šaltesnė. Tai nereiškia, kad turime atsisakyti emocijų, tačiau jomis labai lengva manipuliuoti ir šantažuoti. Šitaip kritiką dažnai praskiedžia piktinimasis, skundimasis, gedėjimas, moralizavimas ir kaltinimas. Reali kritika neieško kaltų: ji savirefleksyviai pripažįsta, kad yra dalis problemos – dalis to, kas kritikuojama. Kritika neturi implikuoti, kad kritikuojantysis yra „kitoje pusėje“ nei kritikuojamasis. Kritika jau yra „išsipurvinimas“ tuo, kas kritikuojama. Todėl reali kritika visuomet būna dalinai nukreipta ir į save pačią. Reali kritika visad yra ir savikritika.

§ 24. Reali kritika neieško aukštesnio taško, iš kurio galėtų žvelgti: reali kritika visad skverbiasi gilyn. Reali kritika turi būti *skrodimas*. Reali kritika neturi veikti kaip tikslas savaime ir tuščia provokacija. Kritika dėl pačios kritikos yra aklavietė. Realios kritikos rizika neturi būti apsvaigus nuo azarto. Reali kritika – tai kritika, kuri turi *pasekmes*. Tai kritika, kuri ne tik „konstruktyvi“, bet ir savaip *destruktyvi*. Reali kritika turi būti rašoma krauju – savo ir kitų.

§ 25. Šiandien reali – efektyvi – kultūros kritika įmanoma tik kaip anoniminė. Paslėptis sutampa su atvertimi. Tik tada, kai nusigrandysi veidą ir žengsi į anonimiškumo tamsą, suvoksi, kad tai buvo vienintelė šviesos galimybė.

Kojinė pataluose

Ar kada nors esate sutikę keistą kojinių rūšį? Ne, aš nekalbu apie keistos formos bambukines ar kojines su magnetu. Omeny turiu kojines, gebančias teleportuoti, arba, kaip aš jas vadinu, *telesocks*. Būtų galima joms suteikti ir kiek ilgesnį, mano nuomone, esmę labiau atspindintį pavadinimą – *teleportsocks*. Paaškinsiu vėliau.

Baisus įžūlumas, kai labiausiai žmogui prisireikia švarios ir būtinai nesuplyšios baltos kojinės, o ji sau ima ir pradingsta. Net nekalbu apie tai, kad išduoda savo porą besivoliudama nieko nenučiuokiančio nepažįstamojo skalbiniuose. (Cha, o jūs net nenučiuokėt, kieno kojine radote savo skalbiniuose! Tokios kojinės negalima padėti į matomą vietą, mat tuomet pagal kojinių teleportacijos taisykles negalima naudoti savo supergebėjimų, neklauskite, iš kur žinau.)

Ši rūšis ypač nemandagi, nes kai jau sugalvoja parsigabenti atgal, tiksliau, parsiteleportuoti „namo“, apsvaigusi nuo adrenalino dėl savo elgesio, šioji nesugeba grįžti į jai tinkamą vietą ir galiausiai įlenda į kokį nepatogiausią ir niekieno neliečiamą paklodės kampą. Jaučiuosi kaip didžiausia žmonijos ir kojinių (esu beveik tikra, kad toks žodis egzistuoja) gelbėtoja, jeigu panaudodama savo detektyvinius sugebėjimus aptinku nusikaltėlę. Dažniausia bausmė būna sunerti nenaudėlė su antrąja puse, juk žinot, kaip nemalonu grįžti namo iš „komandiruotės su kolegom“.

Todėl ir sakau, kad kojinių teleportacija iš esmės *sucks*.

Kvieskit nerangūnams pareigūną

Yra tokia reta liga, nuo kurios žmonės elgiasi šiek tiek keisčiau. Galbūt jums netgi teko girdėti apie nerangalimą? Mat ligai įsismarkavus žmonės pasidaro ypač nerangūs, pavyzdžiui, išsiduria akį atidarydami spintelę, atsitrenkia į stiklines duris eidami iš pastato, pirmam šaltukui paspaudus tuojau išsistėškia ant ledo arba tiesiog užkliūva už savo susipainiojusių kojų (neklauskite kaip, aš irgi nežinau).

Egzistuoja kelios ligos stadijos, apie jas neišsiplėsiu, tačiau paminėsiu pirmąją. Ji nustatoma labai paprastai (tikrai galite kartoti ir namuose): žmogus pastatomas ilgo siauro kolidoriaus* pradžioje ir jo vienintelė užduotis yra pereiti koridorių iki pat pabaigos. Iš pirmo žvilgsnio testas atrodo gana kvailas, greičiausiai jūs šį testą patys įveikiate be jokių sunkumų bent kelis kartus per dieną, tačiau nė neišvaizduojate, kaip nerangūnams (pasirodo, taip vadinami sergantieji nerangalitu, laimei, neturintys nieko bendro su teistumu) sunku tiesiai praeiti tarp dviejų sienų, neprisiliečiant nė prie vienos. Taigi, kaip jau ir nutuokiate, pagrindinis simptomas yra padidėjęs jautrumas mus supantiems daiktams.

Būtent dėl padidėjusio jautrumo nerangūnai svyra prie kurios nors sienos (ligai įsismarkavus, prie abiejų). Kaip man pasakojo vienas draugo pažįstamas, nepaaiškinama jėga juos traukia prie atsitiktinio objekto, pavyzdžiui, sienos, lyg toji liūdėtų ir norėtų apkabinimo. (Turiu paminėti, kad egzistuoja slaptas judėjimas, kurio šalininkai šią ligą vadina nušvitimu, aiškindami, jog kai kurie žmonės geriau jaučia daiktų vibracijas, taip atskirdami, kurie daiktai yra mūsų gyvenimo dekoracijos, lyg gyvenimas būtų simuliacija, it kiekvieno iš mūsų privatus teatras. Nors man rodosi, kad jie irgi serga keista, dar neatpažinta, nerangalito forma.)

Visa laimė, liga neužkrečiama. Todėl kitą kartą, kai pamatysite kolegą, kuris „netyčia“ atsitrenkia į sieną, ar pagausite nepažįstamąjį, krentantį iš troleibuso, neišsigąškite, tiesiog supažindinkite jį su artimiausiu nerangalito patruliu – tai savanoriai, kurie padeda ligos nuskriaustiesiems. O jeigu kuriuo nors iš aprašytų atvejų atpažįnate save, sveikinu – ką tik nusistatėte sau ligą, kuri nesukelia vėžio. Tebūnie nerangalitas ir jo pareigūnai!

* Ką tik atlikote mini testą – panašių raidžių painiojimas yra labai dažnas reiškinys tarp sergančių žmonių. Jeigu jus labai sunervino pavartotas netaisyklingas žodis, turiu jums blogų žinių.

Elektriniai paukščiai

Nepatikėsit, šiandien kalbėjau su drauge ir paašikėjo, kad ji visą gyvenimą tikėjo, jog paukščiai irgi miega lyg kokie mirtingieji (kartais pagalvoju, kaip žmonės turėdami tokį suvokimą apskritai išgyvena šiame žiauriame pasaulyje). Tik pagalvokit, vakarui atėjus, visi parplasnnotų iš savo dienos darbų, pavakarieniavę ir aptarę dienos įvykius, pažiūrėję „Panoramą“, įsitaisytų savo lizduose ir sugultų nakčiai. Jūs bent esat matę lizdą, kuriame tilptų daugiau nei vienas paukštis? Aš irgi ne, ką jau kalbėti apie kokią dvigubą lovą... lizdą.

Juk visi jau mokykloje sužinojome (nenoriu girtis, bet aš jau darželyje žinojau), kad paukščiai gimsta su baterija, kuri, akivaizdu, kraunama saulės energija. Taigi, būtent todėl ir tik todėl didžioji dauguma paukščių išskrenda į šiltus kraštus, stojus šaltesniems orams. Būtent paminėjusi šį faktą galutinai įtikinau savo neišprususią draugę visiems žinoma tiesa.

Atsiminiau, kaip tik vakar per „Panoramą“ pranešė, kad šiuo metu vienoje savivaldybėje paukščių atstovai iškėlė klausimą dėl krovimosi stotelių projekto įgyvendinimo, juk paukščiai ir žiemos periodu nori gyventi visavertiškai, visokie *dedlainai*, nepriskraidys čia kiekvienais metais, prabanga, o nieko neveikti ir laukti pavasario ne fengšui, kažkaip reikia kaupti tą pensiją.

Kad ir kokie išmanūs būtų paukščiai, jie nelabai draugauja su technologijomis (kažkada bandžiau supažindinti su instagramu – nesėkmingai), galbūt čia ir slypi esmė, kodėl vis dar yra žmonių, manančių, kad paukščiai – eiliniai Žemės gyventojai. Tikiuosi, kad kai bus pradėta paukščių krovimosi stotelėms skirta rinkodaros kampanija, žinia paplis taip plačiai, jog neberekės jokių tiktokų, kad žmonės bent ką išmoktų.

Magiška nosis

Aš jums papasakosiu apie patį didžiausią pasaulio ažiotažą. Kokioj daugiau srity tai įmanoma, jeigu ne magijos ir triukų pasaulyje? (Kartais pagalvoju, kodėl žmonės taip mėgsta būti apkvailinti, net atiduoda sunkiai uždirbtus pinigus.) Žinot, pagalvoju, kad sėkmės istorijas universitetuose turėtų pasakot ne kokie obuolių ar veidaknygių kūrėjai, o paprasti triukais žavintys magai. Na, ne visų istorijos sėkmingos. Būtent nesėkmės istoriją aš ir noriu papasakoti.

Gyveno auksaplaukė mergina, kuri dar studijų metais suprato, kad su verslo vadyba nelabai ką nuveiksi gyvenime. Nenorėdama švaistyti ketverių metų universitete, narpliojo kitas išeitis, tokias, kur nereikia persistengti. Kadangi nebuvo itin išvaizdi, suprato, kad cukrinėjų vyrų rinkoj daug šansų neturi, nematė savęs ir kišančios kojas į kokį kečupą (aš taip išvaizduoju kojų fetišistų užsakymus). Dievulis gal ir pagailėjo tiesių dantų, bet nepagailėjo apsukrumo, ne veltui atrodė kaip laputė, o ir apsirengti mokėjo labai įdomiai.

Vieną gražų rudens rytą ji valgė braškių jogurtą su sėmenim ir besisupdama ant kėdės tiesiog nuslydo ir krisdama ant grindų nusitempė visą įrankių stalčių. Laimė, smarkiai nesusižalojo. Dar labiau jos laimei, kad prieš išvažiuojant studijuot į Vilnių tėvai jai padovanojo peilių stovą, – kas žino, gal dar ir šiandien vaikščiotu su 15 spalvotų pleistrų ant veido. Aš jau galvojau, kad laimės dalykai baigėsi, bet pats svarbiausias yra šis: kai ji gulėjo šaukštų ir šakučių jūroj išsitemusi mėgstamiausią pižamą braškių jogurtu (sėmenys jai nelabai patiko ir taip, tai ne toks ir praradimas), pajuto, kad keli mažieji desertiniai šaukščiukai nukritę jai ant veido, ir tikrindama, ar visi kaulai dar vietoje, ir po truputį keldamasi ir judindama iš eilės visus raumenis, atkreipė dėmesį, kad tie įrankiai laikosi jai ant veido, o tiksliau – ant nosies. Spalio 10 diena. Ji apsibraukė šią datą savo kalendoriuje, nes pagaliau rado gyvenimo tikslą. Likimas, ne kitaip. Tačiau suo metu ji dar nežinojo, kad kada nors gailės, jog tą dieną apskritai išlipo iš lovos.

Tuo metu ir prasidėjo jos kelionė, ji prasidėjo visą dieną virtuvėj (aišku, iš dalies ir dėl to, kad reikėjo surinkti visą šaukštų, šakučių ir šaukštelių jūrą, o kur dar atsimint, kaip jie buvo išdėlioti), bandydama išsiaiškinti, kiek šaukštų telpa jai ant nosies ir kiek jų laikosi nenukritę. Po ilgų bandymų ir testavimų buvo aišku: jai ant nosies išsilaiko 6 šaukšteliai.

Suprantama, toliau ji sukūrė vaizdo įrašą, paviešino „TikTok“ platformoje su grotazyme *#SixSpoonsLadyFox* ir per kelias valandas tapo įdomiausia moterimi visoj planetoj, todėl aš ją vadinu Lapute. Ji sulaukė milijoninių peržiūrų, ją kvietė į garsiausius visų žvaigždžių susitikimus ir privačius vakarėlius, kad parodytų savo 6 šaukštelių triuką ir kaip jie tvirtai laikosi (pripažinsiu, kad ta nosytė nė nebuvo didelė, tai tikrai atrodė įspūdinga ir niekas nesugebėjo suprasti, kaip tai įmanoma). Visus pakerėdavo ne tik pats triukas, bet ir visas pasirodymas bei besikeičiantys kostiumai, žodžiu, tikras šou. Jos veidas puošdavo ir parduotuvių vitrinas, nežinau, bet greičiausiai bendradarbiavo su visais įmanomais indų prekių ženklais, o tais metais bent jau Vilniaus prekybcentriuose Kalėdų laikotarpiu visi šaukšteliai buvo tiesiog iššluoti, visiems kažkodėl reikėjo būtent tos rūšies, kurią naudojo Laputė (naiviai tikėjosi, kad tokį triuką įmanoma atkartoti).

Nuolatinis bėgiojimas po VIP vakarėlius ir skrydžiai per visą pasaulį labai pakenkė jos sveikatai, o apsilankymas pas gydytojus apvertė visą gyvenimą aukštyn kojom. Bedarant panoraminę dantų nuotrauką buvo išsiaiškinta visa paslaptis. O pasirodo, dar darželyje Laputė gavo į nosį už tai, kad laimėjo žaidime, kas greičiau iškirps snaigę iš baltos popieriaus lapo. Deja, nosis dar nebuvo galutinai susiformavusi, tad skilo į 7 dalis (ironiška, bet ne toks ir laimingas tas įvykis) ir prireikė 6 stiprių metalo kabių tai mažai smailiai nosytei sutvarkyti. Kabės buvo iš tokio stipraus metalo, kad net įsimagnetindavo. Būtent todėl tik šeši šaukštai ir laikydavosi ir būtent todėl jie nenukrisdavo nei šokant, nei atliekant kitus šou elementus.

To braškių jogurto ji nevalgo iki šiol. Tiesą sakant, net ir braškių nebevalgo.

– ROSITA NARKUTĖ –

